

Marlena Derlukiewicz

CZYTAĆ, MYŚLEĆ, UCZESTNICZYĆ

PROGRAM NAUCZANIA OGÓLNEGO JĘZYKA POLSKIEGO W KLASACH IV–VI SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Program został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (DzU z 2012, poz. 752).

Publikację przygotowano zgodnie z wytycznymi podstawy programowej do nauczania języka polskiego w klasach IV–VI, a także z zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie (2008/C111/01). Program nauczania jest zgodny z założeniami podstawy programowej opracowanej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, zawartymi w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2012 r.

O autorce

Marlena Derlukiewicz – konsultant ds. języka polskiego w Warmińsko-Mazurskim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Elblągu. Autorka programu nauczania języka polskiego w klasach IV–VI szkoły podstawowej „Słowa na start!” I podręczników do języka polskiego „Słowa na start!” (w zakresie kształcenia literackiego i kulturowego) dla klas IV, V i VI. We współpracy z licznymi wydawnictwami, m.in. Nową Erą, wydała poradniki metodyczne dla nauczycieli, testy diagnozujące osiągnięcia uczniów dla różnych poziomów edukacyjnych, arkusze maturalne, scenariusze zajęć i inne publikacje o tematyce oświatowej. Współautorka i koordynator trzech projektów unijnych w ramach 9.4 POKL i dziewięciu projektów edukacyjnych, które otrzymały grant W-MKO. Współautorka poradnika dla nauczycieli i rodziców „Warto czytać”. W 2010 r. autorka programu otrzymała Nagrodę Ministra Edukacji Narodowej.

Program „Czytać, myśleć, uczestniczyć” został nagrodzony w konkursie na programy nauczania zgodne z nową podstawą programową, organizowanym przez Ośrodek Rozwoju Edukacji ze środków Unii Europejskiej w ramach projektu wdrażania podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapu edukacyjnego.

SPIS TREŚCI

Spis treści	3
1. WSTĘP	4
1.1. Idea programu	4
2. FILOZOFIA NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO	5
2.1. Zadania edukacji polonistycznej.....	5
2.2. Klimat nauczania	5
2.3. Drogowskaz, czyli jak pracować efektywnie i efektownie.....	6
2.4. Wybór lektur	9
3. SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA.....	11
3.1. Cele kształcenia	11
3.2. Cele wychowania.....	13
4. TREŚCI NAUCZANIA WRAZ Z OPISEM ZAŁOŻONYCH OSIĄGNIĘĆ UCZNIA	13
Rozkład materiału dla klas IV, V i VI.....	22
5. MATERIAŁY DYDAKTYCZNE ZGODNE Z ZAŁOŻENIAMI NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ.....	51
5.1. Wybór podręcznika	51
5.2. Budowa serii „Słowa na start!”	51
5.3. Obudowa dydaktyczna	53
6. SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA.....	53
6.1. Na początku diagnoza uczniów	54
6.2. Sposoby organizacji lekcji	56
6.3. Metody, które pomagają zrealizować zapisane w podstawie cele i treści	56
6.4. Jak dostosować nauczanie do potrzeb i możliwości uczniów?.....	59
6.4.1. Modyfikacja ćwiczeń i poleceń	59
6.4.2. Dobór metod i technik w zależności od typu sensorycznego ucznia. Kształcenie percepcji	60
6.4.3. Praca z uczniem z trudnościami, w tym z uczniem ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się.....	63
6.4.4. Biblioterapia jako metoda pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych	64
6.4.5. Praca z uczniem zdolnym na lekcjach języka polskiego i zajęciach pozalekcyjnych	65
6.4.6. Rozwijanie kreatywności jednym z wymogów nowej podstawy programowej	67
7. PROPOZYCJE KRYTERIÓW OCENY I METOD SPRAWDZANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIA	69
7.1. Kryteria na poszczególne oceny	71
7.2. Sposoby ewaluacji uczniów	73
8. EWALUACJA PROGRAMU	75
8.1. Ewaluacja w trakcie realizacji programu (ewaluacja formatywna)	75
8.2. Ewaluacja na koniec etapu kształcenia (ewaluacja sumatywna)	75
9. BIBLIOGRAFIA.....	75
10. ZAŁĄCZNIKI.....	76
Załącznik nr 1. Praca z tekstem prozatorskim na lekcjach języka polskiego	76
Załącznik nr 2. Test diagnozujący po III klasie szkoły podstawowej, przeprowadzany na początku IV klasy	88

1. WSTĘP

1.1. IDEA PROGRAMU

Tytuł programu i zawarte w nim słowa kluczowe wskazują nadrzędną ideę programu. Po pierwsze – wychowanie przez **czytanie**. O znaczeniu czytania powiedziano już wiele. Głośne czytanie, od którego powinno się zacząć na długo przed pójściem do szkoły, buduje więź między czytającym a słuchaczem. Dzieci, którym się czyta, lepiej radzą sobie z emocjami i chętniej sięgają po książki w dorosłym życiu. Ponad 60 procent Polaków, którym w dzieciństwie nie czytano na głos, nie sięgnęło w ostatnim półroczu po żadną książkę.

A przecież czytanie ułatwia naukę, pomaga odnieść sukces w szkole, ponieważ dzięki czytaniu poznajemy znacznie bogatszy język niż ten, którego używamy na co dzień. Dziecko uczy się nowych związków frazeologicznych oraz rzadziej używanych słów czy wyrażań. Nauka przychodzi mu wówczas znacznie łatwiej, ponieważ to język jest podstawowym narzędziem **myślenia**, również matematycznego. Każdy kontakt z odpowiednio dobranym tekstem rozwija wyobraźnię, rozbudza kreatywność, uczy wnioskowania, analizowania oraz interpretowania. Czytanie (rozumiane szeroko – nieograniczające się tylko do literatury, lecz oznaczające także poznawanie różnych tekstów kultury, a więc i malarstwa, rzeźby, filmu, teatru, prasy, komiksu) to przede wszystkim przyjemność i – bardzo często – dobra zabawa. A wszystko po to, by jak najlepiej wychować do **uczestniczenia** w kulturze, ale też szerzej – do uczestniczenia w życiu społecznym. To dlatego tak duży nacisk w prezentowanym programie położono na kształcenie wartości, uczenie empatii i zachowań proobywatelskich, a także krytycznego odbioru mediów – adresaci programu funkcjonują bowiem w świecie zdominowanym przez środki masowego przekazu. Mądre, wykształcone, emocjonalnie ustabilizowane społeczeństwo to nadrzędny cel edukacji.

Odbiorcami programu „Czytać, myśleć, uczestniczyć” są uczniowie klas IV–VI szkoły podstawowej, dla których jest to czas krystalizacji zainteresowań, doskonalenia myślenia konkretnego, kształtowania postaw wobec świata, a więc także formowania poczucia własnej tożsamości i wartości oraz budowania właściwych relacji międzyludzkich¹. W osiągnięciu tych celów edukacyjno-wychowawczych pomóc ma prezentowany tu program nauczania.

Program „Czytać, myśleć, uczestniczyć” obliczono na minimum 510 godzin (tyle – po 170 godzin rocznie – trwa cały cykl edukacyjny). Jest on ściśle skorelowany z podręcznikami do języka polskiego „Słowa na start!”.

Program „Czytać, myśleć, uczestniczyć” został nagrodzony w konkursie na programy nauczania zgodne z nową podstawą programową, organizowanym przez Ośrodek Rozwoju Edukacji ze środków Unii Europejskiej w ramach projektu wdrażania podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapu edukacyjnego.

¹ Podstawa programowa z komentarzami. Tom 2. Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum, s. 34.

2. FILOZOFIA NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO

Rozdział ten jest swego rodzaju wstępem do części „Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania” i jest z nią komplementarny.

2.1. ZADANIA EDUKACJI POLONISTYCZNEJ

Głównym zadaniem edukacji polonistycznej w klasach IV–VI jest nauczenie umiejętności czytania, mówienia i pisania. Umiejętność czytania ze zrozumieniem kształcona będzie na tekstach dostosowanych do możliwości i percepcji uczniów, poczynając od dziewięciolatków po jedenasto- i dwunastolatków. Sytuacje dydaktyczne powinny być tworzone analogicznie do sytuacji życiowych, ze szczególnym naciskiem na świat wartości, ulegający obecnie dewaluacji. Nie mniej ważne jest praktyczne kształcenie u naszych uczniów umiejętności skutecznego komunikowania się w mowie i piśmie w różnych sytuacjach i formach, czyli świadomego tworzenia wypowiedzi i przekazywania informacji oraz rozumienia przekazywanych komunikatów (również poprzez mowę ciała).

Badania lingwistyczne podkreślają znaczenie mowy dla rozwoju myślenia – powinno się jak najczęściej stwarzać okazje do nadawania myślom postaci słownej². Zgodnie z tym założeniem program „Czytać, myśleć, uczestniczyć” oraz wspomagające go podręczniki z serii „Słowa na start!” oparte są na zasadzie, że mówienia nauczyć się można przez mówienie, czytania przez czytanie, a pisania przez pisanie. Nauczyciel powinien jak najczęściej wykorzystywać teksty zamieszczone w podręczniku do inicjowania rozmów, podczas których uczniowie będą mogli odwoływać się do własnych doświadczeń i otaczającej ich rzeczywistości. Większe sukcesy osobiste i zawodowe, wyższą pozycję w społeczeństwie oraz szybszy awans uzyskują osoby, które ładnie oraz poprawnie mówią i piszą, a także rozumieją to, co czytają. Są to umiejętności, które zawsze – także za kilka czy kilkanaście lat, gdy nasz uczeń podejmie pracę i zacznie dorosłe życie – okażą się przydatne.

2.2. KLIMAT NAUCZANIA

Uczeń chce się w szkole czuć bezpiecznie. Wiedzieć, że otaczający go ludzie darzą go sympatią i zaufaniem, że może wobec nich otwarcie mówić o swoich odczuciach i kłopotach, że w razie potrzeby otrzyma konieczne mu wsparcie. Czuć się wartościowym, zdolnym, akceptowanym [...], osiągać sukcesy i dzielić się radością z innymi.

Uczeń pragnie [...] uczestniczyć we wspólnych działaniach i przeżywać satysfakcję z pełnionych ról. Mieć poczucie przynależności do grupy i nawiązywać przyjaźnie [...]. Angażować się w sprawy ważne i mieć przekonanie, że jego bycie w grupie jest użyteczne i sensowne.

I wreszcie uczeń, będący w okresie intensywnego rozwoju, chce odkrywać swoje możliwości, odczuwać satysfakcję ze zdobywania wiedzy. Ma prawo podkreślać własną tożsamość i odrębność, przeżywać radości

² R. Fisher, *Uczymy, jak się uczyć*, Warszawa 1999, s. 25.

z poszukiwania artystycznych form wyrazu dla swoich myśli i uczuć. Potrzebuje swobody, niezależności i kierowania swoim życiem według własnego programu³.

Dobry klimat stworzony na lekcjach jest podstawą skutecznego nauczania. Uczeń w naturalny sposób motywuje się do pracy, gdy nie musi się obawiać niepowodzeń; kiedy to, co robi, interesuje go i gdy w każdej chwili może liczyć na wsparcie ze strony nauczyciela. Ważne jest też, by obniżyć motywację negatywną: *muszę się uczyć, bo...*, i zamienić ją na pozytywną: *chcę i mogę*. Jeżeli uczeń wmówi sobie, że coś jest nudne, niezrozumiałe, niepotrzebne (bez sensu), to zadziała efekt samospełniającej się przepowiedni i niezwykle trudno będzie zmienić jego nastawienie do pracy. Trzeba mieć świadomość, że nie nauczymy ucznia niczego, czego on sam nie zechce się nauczyć. Mózg działa dychotomicznie na zasadzie: *znane – nieznanne, przydatne – nieprzydatne*. To oczywiste, że nawet podświadomie bardziej atrakcyjne dla ucznia będzie to, co nowe, a przede wszystkim – przydatne z jego punktu widzenia. Nie można więc zmusić ucznia do uczenia się. To on sam musi nabrać przekonania, że warto zajmować się danym tekstem, zadaniem czy dziedziną. Dlatego tak ważne jest informowanie o celu lekcji. Jedno z najbardziej nielubianych pytań stawianych przez uczniów: *Po co my się tego uczymy?*, zbywane często w praktyce edukacyjnej odpowiedzią: *Bo to może być na sprawdzianie/egzaminie* albo *Bo to jest w podstawie/programie*, urasta do rangi kluczowego pytania. Jeśli nauczyciel znajdzie na nie odpowiedź zadowalającą uczniów, będzie to znaczyło, że umie motywować do nauki. Odpowiedź na tak postawione pytanie powinna zawierać informacje, do czego przyda się im zdobyta wiedza i umiejętność, jak je wykorzystają w przyszłości oraz co powinni zapamiętać z lekcji.

Jakie jeszcze zachowania nauczyciela budują dobry klimat lekcji? Niewątpliwie przekonanie, że każdy uczeń może osiągnąć sukces. Jeżeli poznamy zainteresowania i mocne strony naszych uczniów, to zapewnienie takiego sukcesu okaże się dużo prostsze. Trzeba dodawać uczniom odwagi, zachęcać ich do samodzielnego myślenia, pomagać, ale nie wykonywać pracy za nich: **najlepszy nauczyciel to taki, który pomoże ci zrobić coś, czego nie umiałbyś zrobić sam, ale nie zrobi tego za ciebie**. Należy doceniać wysiłek ucznia i odnosić się z szacunkiem do jego starań – nawet tych, które nie przynoszą wielkich efektów. Nie można wymagać, by wszyscy byli doskonali. Łatwiej o dobry klimat i stworzenie atmosfery sprzyjającej rozwojowi ucznia, kiedy będzie się bardziej zwracać uwagę na jego zalety i sukcesy, a nie koncentrować na błędach i wadach.

2.3. DROGOWSKAZ, CZYLI JAK PRACOWAĆ EFEKTYWNIE I EFEKTOWNIE

Konkretne rozwiązania metodyczne, które w największym stopniu sprzyjają rozwojowi uczniów oraz pozwalają im osiągnąć cele zaplanowane w podstawie programowej, zostaną przedstawione w dwóch częściach programu: „Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania” oraz „Metody, które pozwalają zrealizować zapisane w podstawie cele i treści”. Poniższy rozdział stanowi teoretyczny fundament dla praktycznych rozwiązań.

*Ponieważ umysł nie może skupiać się na wszystkim, mało interesujące,
nudne i monotonne lekcje po prostu nie zostaną zapamiętane.*

(Lana Ellison)

³ M. Chomczyńska-Miliszkiwicz, D. Pankowska, *Polubić szkołę*, Warszawa 1998, s. 8–9.

Uczniowie klas IV–VI szkoły podstawowej nie potrafią się jeszcze skoncentrować na zajęciach szkolnych przez siedem czy osiem godzin. Skupiają się raczej na bodźcach nietypowych i atrakcyjnych, dlatego lekcje muszą być **różnorodne**. Powinniśmy zatem zacząć od zmian w metodach i technikach uczenia, którymi się posługujemy. Jak pisze dr Marzena Żylińska, wykładowca metodyki i literatury w toruńskim Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych, *nauczyciele nie zostali przygotowani do uczenia takich uczniów, jacy dziś siedzą w ławkach szkolnych. [...] Pokolenie, które nie zna świata bez komputera i Internetu, to właśnie digitalni tubylcy, których mózgi ukształtowały się pod wpływem nowych technologii. [...] Digitalni tubylcy uczą się inaczej i inaczej przetwarzają informacje, przede wszystkim zdolni są do multitaskingu, czyli robienia kilku rzeczy jednocześnie*⁴. Nudzi ich i rozprasza wykonywanie jednej czynności, dlatego warto proponować uczniom zadania polisensoryczne, wymagające zaangażowania kilku zmysłów i różnorodnych działań, także **z wykorzystaniem nowoczesnych technologii komputerowych**. Realizacji właśnie tego celu służą przygotowane do podręczników z serii „Słowa na start!” płyty multimedialne „Piszę poprawnie” z dodatkowymi ćwiczeniami językowymi dla ucznia oraz Podręczniki multimedialne dla Nauczycieli do pracy na tablicach interaktywnych. Zamieszczono na nich nowoczesne animacje, krótkie filmy edukacyjne, dodatkowe ilustracje i fotografie, quizy, rebusy. Także ćwiczeniom nadano atrakcyjną formę graficzną oraz zaopatrzone je w dodatkowe funkcje, tak aby zaktywizować uczniów przyzwyczajonych do korzystania z nowoczesnych rozwiązań multimedialnych, stosowanych np. w grach komputerowych. Dzięki zadaniom w takiej formie uczeń jednocześnie uczy się i bawi. Warto w praktyce edukacyjnej korzystać również z zasobów portali edukacyjnych, np. portalu Scholaris, w którym znajdziemy m.in. bogaty wybór materiałów dydaktycznych na temat baśni.

Nauczycielowi wydaje się, że wie mnóstwo rzeczy, które stara się wtłoczyć uczniom do głowy. Filozof próbuje znaleźć odpowiedź na pytanie wspólnie z uczniami.
(Jostein Gaarder, *Świat Zofii*)

Nowa podstawa programowa oraz nowy typ ucznia, który trafia do szkoły, wymagają zmiany sposobu nauczania. Zmiana ta nie jest trudna dla ucznia. Gorzej przyzwyczać się do niej nauczycielom, którzy świadomie muszą zrezygnować ze swej dominującej roli (wcześniej nauczyciel przypominał solistę występującego przed klasą – widownią, teraz staje się dyrygentem klasy – orkiestry symfonicznej, złożonej z wielu sekcji instrumentów).

Nauczyciel powinien przede wszystkim słuchać i obserwować; koordynować, pomagać, wyjaśniać wątpliwości, ale nie podsuwać rozwiązań. Musi **aktywizować** uczniów, zachęcać ich do działań (indywidualnych, w parach i w grupie), ponieważ tylko wówczas cała klasa zamieni się we współpracujący ze sobą zgrany zespół – wspólnotę badawczą. Najlepszy nauczyciel to taki, który pomoże uczniowi dojść do celu, ale nie poda mu gotowego rozwiązania.

Sztuka nauczania jest sztuką wspólnego odkrywania.
(Mark van Doren)

⁴ M. Żylińska, *Szkoła szkodzi na mózg*, „Polityka”, 4 września 2010, nr 36 (2772), s. 28.

Współczesny rynek pracy potrzebuje ludzi myślących i pracujących twórczo oraz potrafiących współpracować z innymi. Wykształcenie tych umiejętności wymaga innego niż dotychczas sposobu prowadzenia lekcji, odmiennego stylu nauczania, a także nowej formy sprawdzania oraz oceniania umiejętności i wiedzy uczniów. Niestety, przeprowadzone w Polsce badania pokazują, że wciąż aż 80 procent słów wypowiedzianych przeciętnie podczas każdej lekcji pada z ust nauczyciela. Jak to zmienić?

Po pierwsze, poprzez **uczenie się w małych grupach** – jest to sposób na uruchomienie różnorodnych procesów komunikacyjnych. Uczniowie dzielą się swoimi doświadczeniami, przedstawiają własne pomysły rozwiązywania problemów, negocjują. Najważniejsze, że nie są już biernymi słuchaczami i obserwatorami – stają się samodzielni i aktywni. Skuteczne uczenie się w niewielkich zespołach opiera się na trzech założeniach:

- najlepiej uczy się wtedy, gdy jesteśmy włączeni w przeżycie dostarczające nauki,
- wiedzę najlepiej odkrywamy samodzielnie,
- uczy się z zapałem, jeśli mamy możliwość wyboru celu i sposobu nauki.

Po drugie, uczenie jest efektywne, kiedy **angażuje nie tylko umysł, lecz także emocje**. Gdy zbliżamy się do szczytów swoich możliwości, towarzyszy nam maksymalna koncentracja na tym, co robimy i mówimy. To właśnie jest stan uskrzydlenia, dobrze znany wielkim artystom, ale nie tylko im. Zdaniem Daniela Golemana, psychologa z Uniwersytetu Harvarda, uskrzydlenie i towarzyszące mu stany emocjonalne to najlepsza metoda uczenia. Goleman uważa, że nauczyciele powinni umieć wykorzystywać pozytywne stany psychiczne dzieci i młodzieży do motywowania ich do nauki. Twierdzi też, że uskrzydlenie jest stanem psychicznym, który świadczy o tym, że uczeń zajmuje się właściwym zadaniem. Dzieci zachowują się w szkole źle wtedy, kiedy się nudzą, a niespokojne są wówczas, gdy stawiane przed nimi zadania przerastają je. Natomiast najbardziej przykładają się do nauki, kiedy im na czymś zależy i jednocześnie zajmowanie się tym sprawia im przyjemność⁵.

Po trzecie, musimy pamiętać o słowach jednej z autorek reformy oświatowej, Ireny Dzierzgowskiej: za rzadko się cieszymy, za rzadko świętujemy i w ogóle za rzadko mamy poczucie sukcesu. Czas na zmiany. Gdybym mogła wybrać jedną, jedyną nową rzecz, którą warto wprowadzić do szkoły, to byłoby to poczucie humoru, dowcip i radość. Nauczyciel, który **czierpie radość z sukcesu ucznia**, będzie się starał stworzyć warunki, by uczeń ten sukces na miarę swoich możliwości osiągał jak najczęściej. Z kolei uczeń kończący lekcję z poczuciem sukcesu będzie chciał ten sukces powtórzyć.

Jak rybak idzie na ryby, to zabiera ze sobą przynętę, która smakuje rybie, a nie rybakowi.

(Aleksander Kamiński)

Szwajcarski psycholog, Jean Piaget, twierdził, że aby zachęcić uczniów do myślenia, musimy stawiać przed nimi wyzwania, fascynować tym, co trudne. Według Lwa Wygotskiego, wybitnego rosyjskiego pedagoga i psychologa, nauczyciele realizujący program powinni stawiać swoim uczniom wymagania na granicy ich możliwości – idealnie jest, gdy nie są one ani zbyt łatwe, ani za trudne. Wiąże się z tym pewna trudność – wciąż tak naprawdę nierozwiązany problem polskiej szkoły, czyli **indywidualizacja** nauczania. Co bowiem zrobić, kiedy w przeciętnej klasie jest tak, jak to

⁵ D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, Poznań 1997, s. 157.

obrazowo ujął Rafiini, a przytoczył Jere Brophy: *To nieuczciwie, by zmuszać żółwie, by ścigały się z zającami. Zające rozleniwiają się i utną sobie drzemkę, a żółwie popadną w zniechęcenie, bo zwycięstwo jest nieosiągalne*⁶.

Pojawia się więc bardzo ważne pytanie: co zrobić, by wszyscy przedstawiciele klasy dotarli do mety z jak najlepszymi wynikami, czyli osiągnęli maksymalny rozwój i odnieśli sukces na egzaminie? Jest to pytanie o **dostosowanie wymagań do potrzeb i możliwości uczniów**, tak aby zapewnić skuteczną pracę z uczniami o specjalnych potrzebach – zarówno tymi słabszymi, jak i zdolnymi.

2.4. WYBÓR LEKTUR

Człowiek żyje w przestrzeni słów. Widzę w świecie tyle, ile potrafię nazwać. Jeśli, wchodząc do lasu, potrafię rozpoznać gatunki drzew, widzę różnorodność drzew. Jeśli nie, widzę tylko ścianę lasu. Za lekturą idzie bogactwo słownictwa, a za bogactwem słownictwa idzie bogactwo świata.

(dr Grzegorz Leszczyński)

Każdemu poloniście powinno zależeć na tym, by ludzi, których świat jest bogaty, było jak najwięcej. Na szczęście, nowa podstawa programowa daje nam duże możliwości – teksty i lektury możemy wybierać wspólnie z uczniami. Wystarczy, że zapytamy, co ich interesuje, o jakich problemach chcieliby czytać albo czy mają jakieś własne propozycje utworów do omówienia. Ćwiczenie takie możemy wykonywać zawsze na początku klasy IV, V i VI, aby wspólnie wybrać lektury, które będą czytać, a potem omawiać na zajęciach. Na jednej z pierwszych lekcji prosimy wówczas uczniów, aby uzupełnili następujące zdanie zapisane na tablicy: *... to książka warta polecenia koleżankom i kolegom z klasy*. Następnie ze wszystkich zaproponowanych tytułów tworzymy listę lektur. Uczniom podzielonym na grupy przydzielone zostają z listy 3–4 tytuły. Każda drużyna ma czas na przeczytanie swoich książek i wybranie z zestawu jednej, którą zaprezentuje pozostałym osobom z klasy. Prezentacja może mieć np. charakter prezentacji multimedialnej, reklamy, scenki czy nakręconego przez uczniów filmu. Po przedstawieniu propozycji lekturowych wszystkich zespołów odbywa się głosowanie na książkę, którą uczniowie chcieliby omówić na lekcjach. Wykonanie tego zadania wymaga od uczniów przeczytania przynajmniej jednej książki (zapewne niektórzy przeczytają wszystkie utwory przydzielone grupie). Następną lekturą będzie pozycja wybrana w wyniku głosowania.

W programie „Czytać, myśleć, uczestniczyć” i w podręcznikach „Słowa na start!” ogromny nacisk położony został na czytanie. Klucz do sukcesu – a sukcesem jest zachęcenie uczniów do czytania – stanowi odpowiedni dobór tekstów. A zatem:

PO PIERWSZE – DAJMY UCZNIOWI WYBÓR

Jeżeli chcemy, by nasze dzieci, nasi uczniowie czytali, to powinniśmy stwarzać jak najwięcej sytuacji dydaktycznych, kiedy to uczeń może decydować, jakie utwory omawiać na lekcjach. Pozwólmy uczniom wybierać teksty i lektury, wręcz zachęcajmy ich do tego. Autorzy zajmujący się motywowaniem uczniów do pracy podkreślają, jak bardzo jest to ważne. Amerykański pedagog William H. Kilpatrick, twórca metody projektu, twierdził, że *uczniów nie powinno się zmuszać do podejmowania niechcianych przez nich działań, bo – jako niechciane – nie przyniosą*

⁶ J. Brophy, *Motywowanie uczniów do nauki*, Warszawa 2002, s. 82.

*trwałego i zadowalającego efektu*⁷. Dlatego tam, gdzie to tylko możliwe, niech decyduje uczeń – i nie trzeba tych działań zawężać tylko do wyboru lektur. W filmie *Wychowanie przez czytanie* Fundacji ABCXXI „Cała Polska czyta dzieciom”⁸ jest taki fragment, w którym pierwszoklasista zapytany, czy lubi głośne czytanie, odpowiada, że w domu tak, ale w szkole – nie. Na pytanie dlaczego, pada prosta odpowiedź: *W domu mogę wybierać, w szkole wybiera pani*.

PO DRUGIE – ZRÓBMY WSZYSTKO, BY CZYTANIE STAŁO SIĘ PRZYJEMNOŚCIĄ

Wiąże się to mocno z pierwszym punktem. Zazwyczaj, kiedy możemy, wybieramy to, co nam się podoba, co sprawi nam przyjemność, dostarczy rozrywki (co wcale nie oznacza, że wszystkie teksty mają być łatwe, proste i przyjemne). Utwory trudne, będące wyzwaniem, też mogą stać się źródłem przyjemności i zadowolenia. *Nawet naprawdę ciężka praca może wydawać się wytchnieniem czy rozrywką. Nie czuje się zmęczenia, gdy kocha się to, co się robi. Osiągniesz najlepsze wyniki, gdy nauka [w tym wypadku czytanie – przyp. M.D.] zacznie sprawiać Ci przyjemność* – pisze Daniel Goleman⁹.

PO TRZECIE – TEKSTY MUSZĄ ZACIEKAWIĆ

Nuda jest największym wrogiem zarówno lekcji, jak i czytania. A kiedy pojawia się nuda? Odpowiadając na to pytanie, zacytujmy uczniów: *nie wiadomo, o co chodzi, długie opisy, dłużyzny, niezrozumiały język, brak pointy, nie widać sensu, tekst o niczym*. Dlatego w podręcznikach „Słowa na start!” zamieszczono teksty pochodzące zarówno z kanonu literatury dziecięcej, jak i fragmenty powieści współczesnych – czytanych przez uczniów. Obok takich tekstów jak baśnie Hansa Christiana Andersena znaleźć tu można m.in. fragmenty książek, np. *Mikołajka* René Gosciniego i Jeana-Jacques’a Sempé oraz *Dynastii Miziołków* Joanny Olech czy artykuły z prasy dziecięcej („Victor Junior”). Ważnym celem, którym kierowano się przy wyborze tekstów, było dostosowanie ich długości i poziomu do możliwości percepcyjnych ucznia szkoły podstawowej. Dzięki temu łatwiej zainteresować dzieci i zachęcić je do czytania.

PO CZWARTE – UTWORY MUSZĄ BYĆ O CZYMŚ

Najlepiej o problemach na tyle bliskich uczniom, by mogły stanowić pretekst do otwartej rozmowy o uczuciach i sytuacjach wynikających z ich doświadczenia. W amerykańskich badaniach na temat działań motywujących do nauki jako jeden z czynników angażujących uczniów wymienione jest nawiązywanie do zdarzeń współczesnych lub wziętych z życia. Ważne, by uczniowie mogli się utożsamiać z bohaterami literackimi, aby tekst wywoływał w nich emocje i refleksje oraz by chcieli o nim rozmawiać. W podręcznikach z serii „Słowa na start!” – w części dotyczącej kształcenia literackiego i kulturowego – teksty o problematyce bliskiej uczniom szkoły podstawowej pogrupowano w odpowiednie bloki. Ich tytuły nawiązują do sytuacji, z którymi każdy z uczniów może się zetknąć, np. w klasie IV: „Wielkie problemy małych ludzi”, w klasie V: „Szkolne sprawy”, „Szukam przyjaciela”, „Moje miejsce na ziemi”, w klasie VI: „W szkole”, „Dzieci i dorośli”, „Blaski i cienie dorastania”.

⁷ <http://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PU1448>.

⁸ Film był bezpłatnym dodatkiem do numerów „Bliżej Przedszkola” i „Wszystko dla Szkoły” z września 2007 r.

⁹ D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, Poznań 1997, s. 158.

PO PIĄTE – LEKTURY MAJĄ POMAGAĆ FUNKCJONOWAĆ W SPOŁECZEŃSTWIE

Ważne jest także, aby wybrane teksty wzmacniały poczucie wartości uczniów, pomagały im w przełamywaniu barier, pokonywaniu różnego typu stanów lękowych, uczyły empatii, rozpoznawania emocji i umiejętności panowania nad nimi. Wyrosło nam bowiem pokolenie *digitalnych tubylców*¹⁰, świetnie radzących sobie z technologią komputerową, ale dużo gorzej – z własnymi emocjami. Temu nadrzędnemu celowi służą wszystkie utwory oraz ćwiczenia zamieszczone w podręcznikach „Słowa na start!”. Dzięki możliwości wypowiedzenia się na temat lektury dzieci uczą się, w jaki sposób wyrażać własne zdanie i opinie. Natomiast zadania polegające na wcielaniu się w role konkretnych bohaterów literackich pomagają rozwijać empatię i kształcą umiejętność wyrażania emocji.

PO SZÓSTE – TEKSTY MAJĄ UCZYĆ WRAŻLIWOŚCI, SZACUNKU, TOLERANCJI, BYĆ PO PROSTU MĄDRE

Nie nachalne moralizowanie, ale poszerzające horyzonty, wiedzę, niosące przesłanie, uczące o wartościach. Szczególnie teraz, gdy coraz częściej słyszymy o braku autorytetów, młodym ludziom są potrzebne drogowskazy. Czytelny, ale też atrakcyjnie podany przekaz o tym, co jest dobre, a co – złe, co uczciwe, co zaś – nieuczciwe, jak żyć mądrze i w zgodzie z własnym sumieniem. Niewątpliwie pomagają w tym utwory zamieszczone w podręcznikach „Słowa na start!” w części dotyczącej kształcenia literacko-kulturowego, m.in. w blokach: „Jak osiągnąć szczęście?”, „Polska i Polacy”, „Znaki czasu – trudna współczesność”, „Porozmawiajmy o wartościach”, „W harmonii z naturą” (wybór bloków z podręcznika do klasy VI).

3. SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Program nauczania oraz podręcznik muszą być zgodne z podstawą programową oraz z innymi rozporządzeniami Ministerstwa Edukacji Narodowej¹¹. W przedstawionych poniżej celach zostały ujęte wszystkie cele kształcenia (wymagania ogólne) zapisane w podstawie oraz te, o które program „Czytać, myśleć, uczestniczyć” oraz seria „Słowa na start!” zostały wzbogacone.

3.1. CELE KSZTAŁCENIA

Głównym celem nauczania języka polskiego w szkole podstawowej jest kształcenie u uczniów umiejętności mówienia, słuchania, pisania i czytania w różnych sytuacjach komunikacyjnych. Uczeń:

rozwija umiejętność odbioru dzieł literackich i innych tekstów kultury poprzez rozumienie znaczeń dosłownych i prostych znaczeń przenośnych,

rozwija umiejętność wypowiedzania się w mowie i w piśmie na tematy poruszane na zajęciach, związane z poznawanymi tekstami kultury i własnymi zainteresowaniami,

¹⁰ M. Żylińska, dz.cyt.

¹¹ Wśród nich wymienić należy zwłaszcza Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (DzU z 2012, poz. 752).

dba o poprawność językową wypowiedzi (w wypowiedziach pisanych również o poprawność ortograficzną i interpunkcyjną),

rozpoznaje cechy gatunkowe różnych tekstów kultury,

rozwija zainteresowanie językiem jako składnikiem dziedzictwa kulturowego,

w kontakcie z dziełami kultury kształtuje swoją hierarchię wartości i wrażliwość, poczucie własnej tożsamości, swoją postawę patriotyczną i obywatelską oraz własne poczucie estetyki,

szanuje odmienność kultur, przekonań religijnych, poglądów innych osób,

przygotowuje się do publicznych występów,

rozpoznaje swoje zainteresowania, możliwości, potrzeby językowe i czytelnicze po to, by rozbudzać swoje pasje czytelnicze, rozwijać zdolności i zainteresowania.

Istotne, szczególnie z punktu widzenia dobrego funkcjonowania we współczesnym świecie, jest także kształcenie umiejętności ponadprzedmiotowych. Uczeń zatem powinien:

skutecznie komunikować się w różnych sytuacjach,

kształcić umiejętności negocjowania, formułowania własnych sądów, argumentowania,

efektywnie współdziałać w zespole poprzez tworzenie wspólnych przedsięwzięć, np. przygotowywanie spektaklu, redagowanie gazетки,

rozwiązywać problemy,

planować, organizować i oceniać własne uczenie się,

posługiwać się technologią informacyjną, np. dyktafonem, programami przydatnymi w pracy dziennikarskiej lub przy tworzeniu prezentacji multimedialnych,

krytycznie korzystać z zasobów internetu,

wykorzystywać zdobytą wiedzę w praktyce,

poszukiwać informacji w różnych źródłach, a następnie porządkować je i poprawnie wykorzystywać do własnych celów.

Program „Czytać, myśleć, uczestniczyć” – a co za tym idzie także podręczniki w częściach dotyczących kształcenia literackiego i kulturowego „Słowa na start!” – są mocno ukierunkowane na przygotowanie ucznia do udziału w kulturze zarówno wysokiej, jak i masowej. Dzięki nim uczeń:

kształci umiejętność rozpoznawania cech gatunkowych różnych tekstów kultury,

rozbudza swoje zainteresowania czytelnicze, filmowe i teatralne,

wykonuje różnego rodzaju działania twórcze (np. przygotowuje dramę, inscenizację, spektakl teatralny, pisze scenariusze filmowe, tworzy adaptacje, redaguje gazetkę szkolną, reżyseruje film, nagrywa słuchowisko radiowe, projektuje scenografię i kostiumy, tworzy podkłady muzyczne do przedstawień, afisze i plakaty),

świadomie uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych,

przygotowuje się do samodzielnego korzystania z dóbr kultury: bibliotek, galerii, filharmonii, muzeów, teatrów, kin,

rozbudza wrażliwość na sztukę poprzez różnorodne działania artystyczne (tworzenie własnych tekstów poetyckich i prozatorskich, np. story line, recytację, grę aktorską, działania plastyczne, muzyczne),

analizuje teksty kultury masowej,

*rozwija wrażliwość estetyczną,
doskonali umiejętność mądrego i krytycznego odbioru środków masowego przekazu.*

Nie można zapomnieć, że rolą nauczyciela jest nie tylko kształcenie umiejętności i przekazywanie wiedzy, lecz także wychowanie. Nowa podstawa programowa kładzie duży nacisk na te kwestie. Zostały one szczegółowo opisane zarówno we wstępie Zbigniewa Marciniaka, jak i w podstawie przedmiotu „język polski”, gdzie treści wychowawcze zostały wyeksponowane w dziale *Wartości i wartościowanie*. Poniżej zwrócono uwagę na najważniejsze z zapisów.

3.2. CELE WYCHOWANIA

Do celów wychowania zaliczyć należy:

*dbanie o kulturę języka, walkę z przejawami agresji w języku i wulgaryzmami,
nabywanie umiejętności kulturalnego rozwiązywania konfliktów,
kształtowanie postaw humanistycznych, np. tolerancji, uczciwości, sprawiedliwości, odwagi cywilnej, empatii,
szacunku dla innych ludzi, odpowiedzialności,
wychowanie patriotyczne rozumiane jako budowanie więzi i poczucia dumy ze szkoły, regionu i ojczyzny,
wychowanie patriotyczne rozumiane jako kształcenie postaw obywatelskich, wspólnego działania dla dobra
innych, zaangażowania w życie szkoły i lokalnej społeczności,
poznawanie dziedzictwa kultury regionalnej i narodowej na tle kultury europejskiej,
umacnianie świadomości ekologicznej,
propagowanie zdrowego trybu życia,
pogłębianie aktywności poznawczej ucznia, pomoc w rozwijaniu jego osobistych zainteresowań,
kształcenie właściwego zachowania w sytuacjach oficjalnych i nieoficjalnych,
wdrażanie uczniów do samokształcenia, odkrywania własnych preferencji w zakresie stylu uczenia się,
wdrażanie do obiektywnego oceniania postaw innych ludzi, przygotowanie do samooceny,
rozpoznawanie swoich mocnych i słabych stron,
umacnianie poczucia własnej wartości.*

4. TREŚCI NAUCZANIA WRAZ Z OPISEM ZAŁOŻONYCH OSIĄGNIĘĆ UCZNIA

Treści w podstawie programowej zostały zapisane językiem wymagań. Poniższa tabela uwzględnia wszystkie zapisy z podstawy, przyjęto jednak inny układ ich prezentowania. Jest on połączeniem tradycyjnego modelu kształcenia najważniejszych umiejętności polonistycznych (czytania, mówienia, pisania) z wymogami otaczającej nas rzeczywistości, czyli koniecznością nieustającego rozwoju (również poprzez samokształcenie), radzeniem sobie z zalewem informacji, a w dobie upadku autorytetów – przede wszystkim uczeniem o wartościach. Zapisy z podstawy zostały uszczegółowione tak, by można było jednoznacznie i precyzyjnie zdiagnozować postępy uczniów na koniec etapu edukacyjnego. Stąd podział przewidywanych osiągnięć ucznia na sześć części:

- 1. Czytanie i analizowanie tekstów kultury.*
- 2. Interpretowanie i wartościowanie.*
- 3. Mówienie i pisanie.*

4. Świadomość językowa.
5. Poprawność ortograficzna i interpunkcyjna.
6. Samokształcenie i docieranie do informacji.

CZYTANIE I ANALIZOWANIE TEKSTÓW KULTURY

Punkt podstawy	Umiejętności z podstawy programowej Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia Uczeń:
I.1.1)	sprawnie czyta teksty głośno i cicho	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje różne teksty kultury, w tym kształtujące postawy patriotyczne i obywatelskie: <ol style="list-style-type: none"> a) teksty literackie, między innymi: baśnie, legendy, mity, powieści, opowiadania, utwory poetyckie b) teksty użytkowe, między innymi: zaproszenia, zawiadomienia, instrukcje, przepisy, ogłoszenia, listy, notatki c) teksty informacyjne (popularnonaukowe i publicystyczne), na przykład artykuły w czasopismach d) dzieła sztuki i teksty kultury o charakterze rozrywkowym, na przykład: przedstawienia teatralne, słuchowiska radiowe, filmy, komiksy, obrazy, rzeźby, grafiki
III.1.9)	czytając głośno, wyraziście, przekazuje intencję tekstu, właściwie akcentuje wyrazy, wprowadza pauzę, stosuje odpowiednią intonację	<ul style="list-style-type: none"> • czyta płynnie i wyraziście – zgodnie ze strukturą zdaniową oraz z uwzględnieniem znaków przestankowych, właściwego tempa i rytmu • czyta tekst głośno w sposób ułatwiający jego zrozumienie, z zachowaniem akcentów logicznych • odczytuje tekst, zwracając uwagę na znajdujące się w nim odsyłacze • czyta z ekspresją emocjonalną • odczytuje tekst z podziałem na role, starając się oddać charakter postaci • doskonali technikę czytania • czyta ze zrozumieniem różne teksty literackie i inne o charakterze informacyjnym (popularnonaukowym i publicystycznym)
I.3.5)	rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikowania się (gest, wyraz twarzy, mimika, postawa ciała)	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie pojęcia (bez konieczności definiowania) typu: <i>gest, mimika, barwa głosu</i> • rozumie intencję wypowiedzi oraz daje temu wyraz gestem i mimiką • stosuje na co dzień komunikaty niewerbalne
I.1.2)	określa temat i główną myśl tekstu	<ul style="list-style-type: none"> • określa myśl przewodnią utworu • potrafi ustalić wzajemną zależność wydarzeń, wskazać wydarzenia istotne dla przebiegu akcji • wskazuje motywy występujące w baśniach
I.1.3)	identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi (autora, narratora, czytelnika, słuchacza)	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje w tekście narratora • wskazuje wyrazy ujawniające osobę mówiącą w utworze • odróżnia nadawcę od odbiorcy • odróżnia osobę mówiącą (np. narratora w powieści, podmiot liryczny w wierszu) od autora tekstu
I.1.4)	identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki, reklamowy	<ul style="list-style-type: none"> • odróżnia tekst literacki od nieliterackiego • wskazuje wyznaczniki tekstu informacyjnego, literackiego i reklamowego • prezentuje ulubione czasopisma • odróżnia reklamę od informacji • dostrzega w reklamie pomysł, rolę muzyki, obrazu • porównuje środki oddziaływania reklamy prasowej, radiowej i telewizyjnej

		<ul style="list-style-type: none"> • świadomie i krytycznie odbiera teksty reklamowe • dostrzega sposoby oddziaływania autorów reklam na odbiorców • wyraża opinię o reklamie • tworzy własną reklamę
I.1.5)	rozpoznaje formy gatunkowe (zaproszenie, życzenia i gratulacje, zawiadomienie i ogłoszenie, instrukcję, w tym przepis)	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje formy użytkowe (zaproszenie, zawiadomienie, ogłoszenie, instrukcję, list oficjalny) ze zrozumieniem ich celu (intencji) • odróżnia życzenia od gratulacji • dostrzega typowy dla form użytkowych sposób zapisu • dostrzega ważność stałych elementów tekstu użytkowego (np. data, nagłówek, podpis)
I.1.6)	odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od informacji drugorzędnych	<ul style="list-style-type: none"> • czyta tekst selektywnie, dostrzegając ważne treści • zwięźle przedstawia najważniejsze treści utworu • wskazuje bohaterów głównych i postaci drugoplanowe
I.1.7)	wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte)	<ul style="list-style-type: none"> • odpowiada na podstawowe pytania do tekstu dotyczące świata przedstawionego • wskazuje w tekście określone fragmenty (cytaty) stanowiące odpowiedź na konkretne pytania związane z utworem • odczytuje dosłowny i ukryty sens wysłuchanego, obejrzanego i przeczytanego tekstu
I.1.8)	rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie związki frazeologiczne • rozumie znaczenie prostych symboli i alegorii, np. w bajkach • wyjaśnia znaczenie przysłów
I.1.9)	wyciąga wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście (w tym rozpoznaje w nim prawdę lub fałsz)	<ul style="list-style-type: none"> • samodzielnie wyciąga wnioski z przeczytanych tekstów • odróżnia informacje prawdziwe od nieprawdziwych
I.1.10)	dostrzega relacje między częściami składowymi wypowiedzi (tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie, akapity)	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie celowość stosowania tytułu i akapitów w tekście pisanym • dostrzega trójdzielną kompozycję utworu • wyjaśnia tytuł utworu • nadaje tekstowi nowy tytuł zgodny z sensem utworu
II.1.1)	nazywa swoje reakcje czytelnicze (np. wrażenia, emocje)	<ul style="list-style-type: none"> • nazywa własne uczucia, doznania, wrażenia • wyraża emocje towarzyszące więziom koleżeńskim, przyjacielskim, rodzinnym • wyraża opinię po przeczytaniu utworu, obejrzeniu przedstawienia, filmu czy obrazu
II.1.2)	konfrontuje sytuację bohaterów z własnymi doświadczeniami	<ul style="list-style-type: none"> • nazywa uczucia bohaterów • porównuje własne doświadczenia życiowe z sytuacją postaci literackich
II.1.3)	wyraża swój stosunek do postaci	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystuje w wypowiedzi wyrazy nazywające cechy charakteru, usposobienia, umysłu • posługuje się słownictwem wyrażającym ocenę • stosuje słownictwo nacechowane emocjonalnie • wyraża własny sąd o postawach i zachowaniach bohaterów • uzasadnia swój sąd o postaci odpowiednim odwołaniem do tekstu (wypowiedź narratora lub innego bohatera) • posługuje się zwrotami związanymi z wyrażaniem własnego zdania (<i>moim zdaniem, uważam, myślę, sądzę</i>) • oceniając innych, stara się zachować obiektywizm • formułuje sądy ze świadomością odpowiedzialności za słowo
II.2.1)	dostrzega swoistość artystyczną dzieła	<ul style="list-style-type: none"> • redaguje opis dzieła sztuki (obrazu, rzeźby, pomnika) • odróżnia poezję od prozy, tekst literacki od innego tekstu kultury

		<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje cechy charakterystyczne tekstu literackiego, użytkowego, popularnonaukowego, filmu, przedstawienia teatralnego, komiksu, dzieła plastycznego, audycji radiowej i telewizyjnej • porównuje środki charakterystyczne dla utworu literackiego z tworzywem filmu (obraz, dźwięk, słowo) oraz słuchowiska radiowego (słowo, dźwięk) • tworzy przedstawienia teatralne • dokonuje przekładu intersemiotycznego, np. rysuje ilustracje do wybranych utworów, wybiera muzykę adekwatną do nastroju utworu, układa tekst opowiadania inspirowany treścią danego dzieła malarskiego
II.2.2)	odróżnia fikcję artystyczną od rzeczywistości	<ul style="list-style-type: none"> • odróżnia świat przedstawiony od świata rzeczywistego • dostrzega różnicę między zmysleniem literackim a zmysleniem w świecie rzeczywistym • rozumie pojęcie <i>fikcja literacka</i>
II.2.3)	odróżnia realizm od fantastyki	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje w tekście postaci i wydarzenia fantastyczne
II.2.4)	rozpoznaje w tekście literackim: porównanie, przenośnię, epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy i objaśnia ich rolę	<ul style="list-style-type: none"> • odnajduje w wierszu podstawowe środki poetyckie i określa ich podstawowe funkcje • dostrzega odrębność języka poetyckiego • wypowiada się na temat sposobów obrazowania poetyckiego oraz tworzenia nastroju w wierszu
II.2.5)	rozpoznaje: wers, zwrotkę (strofę), rym, rytm, refren; odróżnia wiersz rymowany i nierymowany (biały)	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje formę wiersza i odnajduje w nim cechy liryki • dostrzega budowę wiersza – ciągłą lub stroficzną • dostrzega w poezji wyróżniki graficzne (wers, strofę) i brzmieniowe (rym, rytm)
II.2.6)	wyodrębnia elementy składające się na widowisko teatralne (gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty)	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega analogie i różnice pomiędzy literaturą a teatrem • posługuje się słownictwem z dziedziny teatru • rozumie treść widowiska teatralnego • wypowiada się na temat gry aktorskiej • wskazuje elementy scenografii teatralnej i charakteryzacji • porównuje utwór literacki z jego teatralną adaptacją • formułuje argumenty zachęcające do oglądania przedstawień teatralnych • odnajduje podobieństwa i różnice w realizacji tego samego tematu, motywu w różnych dziedzinach sztuki • przygotowuje przedstawienie teatralne, odgrywa rolę
II.2.7)	wyodrębnia elementy dzieła filmowego i telewizyjnego (scenariusz, reżyseria, ujęcie, gra aktorska)	<ul style="list-style-type: none"> • posługuje się słownictwem z dziedziny filmu i telewizji • rozumie treść filmu • porównuje tekst literacki z obrazem filmowym, dostrzega różnice i podobieństwa • rozróżnia gatunki filmu fabularnego, nawiązując do gatunków powieściowych (film przygodowy, obyczajowy, fantasy, kryminalny) • odróżnia od siebie film fabularny, dokumentalny, animowany • zna adaptacje filmowe omawianych powieści
II.2.8)	wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych (filmu, programu informacyjnego, programu rozrywkowego), potrafi nazwać ich tworzywo (ruchome obrazy, warstwa dźwiękowa)	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje rolę obrazu i dźwięku w filmie i w programie telewizyjnym • wskazuje i wyróżnia charakterystyczne cechy przekazu radiowego • proponuje elementy tła akustycznego do programu radiowego
II.2.9)	omawia akcję, wyodrębnia wątki i wydarzenia	<ul style="list-style-type: none"> • wypowiada się na temat świata przedstawionego (bohaterów, wydarzeń, czasu i miejsca akcji) w utworze

		<ul style="list-style-type: none"> • nazywa wątki w powieści • opowiada szczegółowo przebieg akcji
II.2.10)	charakteryzuje i ocenia bohaterów	<ul style="list-style-type: none"> • gromadzi wyrazy określające i nazywające cechy charakteru bohaterów • posługuje się wyrazami nazywającymi wady i zalety • stosuje bogate słownictwo określające • charakteryzując bohaterów, wykorzystuje cytaty z tekstu
II.2.11)	identyfikuje: opowiadanie, powieść, baśń, legendę, mit, bajkę, fraszkę, wiersz, przysłowie, komiks	<ul style="list-style-type: none"> • opowiada treść powieści, baśni, legendy, mitu, zachowując chronologię wydarzeń • zna cechy gatunkowe powieści, baśni, legendy, mitu, bajki, fraszki, przysłowia i komiksu • analizuje formę wiersza i odnajduje w nim cechy liryki • analizując opowiadanie, powieść, mit, legendę, baśń, odnajduje w nich cechy epiki • odróżnia baśń od bajki, mit od legendy
III.2.7)	operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie skoncentrowanym przede wszystkim wokół tematów: dom, rodzina, szkoła i nauka, środowisko przyrodnicze i społeczne)	<ul style="list-style-type: none"> • gromadzi wyrazy bliskoznaczne i przeciwstawne, stosuje ze zrozumieniem związki frazeologiczne, przysłowia i powiedzenia • uczestniczy w rozmowach na różne tematy • uświadamia sobie rolę rodziny w życiu każdego człowieka • dostrzega wpływ tradycji i zwyczajów w umacnianiu więzi rodzinnych • rozwija swoje poczucie przynależności do społeczności klasowej, szkolnej, lokalnej i narodowej • kształci wrażliwość na piękno otaczającej przyrody i potrzebę dbania o ochronę środowiska

INTERPRETOWANIE I WARTOŚCIOWANIE

Punkt podstawy	Umiejętności z podstawy programowej Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia Uczeń:
II.3.1)	odbiera teksty kultury na poziomie dosłownym i przerośnym	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje znaczenie symboliczne i przerośne tekstów kultury
II.3.2)	objaśnia morał bajki oraz samodzielnie formułuje przesłanie baśni	<ul style="list-style-type: none"> • interpretuje morał bajki, np. za pomocą przysłów • ilustruje morał bajki przykładami z życia • formułuje pouczenie wynikające z baśni • wskazuje w baśni kontrast (np. dobro – zło, sprawiedliwość – niesprawiedliwość)
II.4	odczytuje wartości pozytywne i ich przeciwieństwa wpisane w teksty kultury (np. przyjaźń – wrogość, miłość – nienawiść, prawda – kłamstwo, wierność – zdrada)	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega i rozumie uniwersalne wartości zawarte w dziełach literackich • dostrzega w tekstach kultury problemy moralne i społeczne • zwraca uwagę na potrzeby innych ludzi, kształcenie postaw altruistycznych • uświadamia sobie, że w życiu istnieją dobra nie tylko osobiste, lecz także wspólne • prezentuje postawy ludzi bezinteresownie działających dla dobra innych • ukazuje przykłady prawdziwej przyjaźni w literaturze i w życiu • ma świadomość, że istnieje związek między wolnością a odpowiedzialnością • szanuje przekonania innych, jest odpowiedzialny za swoje postępowanie

MÓWIENIE I PISANIE

Punkt podstawy	Umiejętności z podstawy programowej Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia Uczeń:
III.1.1	tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury	<ul style="list-style-type: none"> • zamyka myśl w obrębie zdania • buduje wypowiedzenia pojedyncze i złożone • tworzy poprawne związki wyrazowe • eliminuje powtórzenia, stosując zwroty synonimiczne • buduje spójną wypowiedź świadczącą o logicznym toku myślenia (rozumowanie, wnioskowanie, uogólnianie) • redaguje wypowiedź na podstawie własnych doświadczeń i poznanych lektur • opowiada o sobie i swojej rodzinie, szkole, miejscowości, zdarzeniach z codziennego życia, hobby, zainteresowaniach • opowiada o przeczytanych książkach, obejrzanych filmach, przedstawieniach teatralnych i programach telewizyjnych • dostrzega różnego rodzaju związki i zależności (przyczynowo-skutkowe, czasowe, przestrzenne) i odpowiednio je przedstawia w wypowiedzi • stosuje wyrazy bliskoznaczne, związki frazeologiczne, zdania pojedyncze i złożone, równoważniki zdań w celu urozmaicenia wypowiedzi
III.1.2)	dostosowuje sposób wyrażania się do oficjalnej i nieoficjalnej sytuacji komunikacyjnej oraz do zamierzonego celu	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia oficjalne i nieoficjalne sytuacje mówienia i odpowiednio reaguje na nie językowo • sprawnie komunikuje się w sytuacjach codziennych • przedstawia się w sposób oficjalny i nieoficjalny • redaguje wypowiedź zgodnie z celem i intencją • buduje pytanie, odpowiedź, rozkaz, prośbę • formułuje wypowiedź ze świadomością celu: potwierdza i zaprzecza, poleca i prosi, przyrzeka i obiecuje, zachęca i zniechęca, zaprasza, przeprasza, współczuje, żartuje, odmawia, wyraża wątpliwość, informuje i komentuje • przygotowuje i wypowiada prosty tekst o charakterze instruktażowym • stosuje zwroty grzecznościowe, uprzejmie wita się i żegna • używa zwrotów pozwalających na nawiązanie kontaktu z rozmówcą i dostosowanych do sytuacji • zabiera głos w dyskusji i kulturalnie przemawia na forum klasy
III.1.3)	formułuje pytania do tekstu	<ul style="list-style-type: none"> • układa pytania • zadaje pytanie z precyzją znaczeniową • stawia rzeczowe pytania do tekstu, stosując gwiazdkę pytań (<i>kto?, co?, gdzie?, kiedy?, dlaczego?</i>) • zadaje ciąg pytań do konkretnego tekstu
III.1.4)	świadomie posługuje się różnymi formami językowymi oraz (w wypowiedzi ustnej) mimiką, gestykulacją, postawą ciała	<ul style="list-style-type: none"> • potrafi skupić uwagę na swojej wypowiedzi poprzez dobór odpowiedniego słownictwa, postawę, mimikę, gesty • wyraża zrozumienie słuchanej wypowiedzi za pomocą gestu i mimiki • rozumie znaczenie podstawowych gestów
III.1.5)	tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze), pamiętnik i dziennik (pisane z perspektywy bohatera literackiego lub własnej), list	<ul style="list-style-type: none"> • opowiada przebieg wydarzeń, stosując narrację w 1. os. lp. lub w 3. os. lp., układ chronologiczny oraz słownictwo określające następstwo czasowe • redaguje opowiadanie twórcze i odtwórcze • konstruuje dialog odzwierciedlający typową dla ucznia sytuację komunikacyjną związaną z otaczającą rzeczywistością • przekształca dialog w tekst ciągły i tekst ciągły w dialog • poprawnie zapisuje dialog i włącza go w spójny tekst

	<p>oficjalny, proste sprawozdanie (np. z wycieczki, z wydarzeń sportowych), opis postaci, przedmiotu, krajobrazu, ogłoszenie, zaproszenie, prosta notatka</p>	<p>(opowiadanie)</p> <ul style="list-style-type: none"> • stosuje wyrazy bliskoznaczne typu <i>powiedział, rzekł, oznajmił, wyznał</i> • tworzy pamiętnik (także w formie dziennika internetowego), w którym opisuje zdarzenia i otaczającą rzeczywistość • tworzy pamiętnik (dziennik), wcielając się w postać bohatera literackiego • redaguje list wyrażający określone intencje • stosuje zwroty grzecznościowe z zachowaniem właściwej pisowni • opisuje postaci rzeczywiste i literackie, przedmioty, krajobrazy i dzieła sztuki z wykorzystaniem słownictwa charakterystycznego dla tej formy wypowiedzi, np. przymiotników określających wygląd, wielkość, kształt, barwę itp. • używa wyrażen wskazujących stosunki przestrzenne • zdaje relacje z wydarzeń, których był świadkiem lub uczestnikiem • oddaje sprawozdawczy charakter wypowiedzi, podając informacje o miejscu, czasie, osobach i przebiegu wydarzeń • tworzy zaproszenie na uroczystości rodzinne, klasowe, szkolne • tworzy zawiadomienie o wskazanych uroczystościach • redaguje notatki w różnej formie (w punktach, w formie wypowiedzi ciągłej, mapy mentalnej, tabeli, schematu) • redaguje tekst życzeń i pozdrowień na kartce pocztowej • redaguje ogłoszenie • składa pisemne gratulacje • sporządza proste przepisy i instrukcje
III.1.6)	<p>stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny zgodny z wymogami danej formy gatunkowej (w tym wydziela akapity)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • redaguje zaproszenie i ogłoszenie oraz nadaje im odpowiednią formę graficzną • komponuje dłuższą wypowiedź o trójdzielnej budowie • stosuje i wyodrębnia akapity • zaczyna od akapitu nową myśl • umiejętnie rozmieszcza tekst • poprawnie zapisuje daty
III.1.7)	<p>sporządza plan odtwórczy wypowiedzi (ramowy i szczegółowy)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • tworzy plan ramowy (wypowiedzi własnej i utworu) w formie zdań oznajmujących lub równoważników • stosuje właściwe wyróżnienia w tekście • wykorzystuje plan do skomponowania wypowiedzi • opowiada przebieg wydarzeń według planu
III.1.8)	<p>uczestnicząc w rozmowie, słucha z uwagą wypowiedzi innych, mówi na temat; prezentuje własne zdanie i uzasadnia je</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kulturalnie słucha wypowiedzi innych • rozwija umiejętność aktywnego słuchania • aktywnie uczestniczy w dialogu • logicznie prezentuje własne argumenty • uzasadnia swoje stanowisko • buduje wypowiedź w celu przekonania rozmówcy do swojego zdania • broni własnego zdania, podając odpowiednie argumenty • wyraża swój punkt widzenia jasno i przekonująco
III.1.10)	<p>recytuje teksty poetyckie oraz fragmenty prozy, podejmując próbę ich głosowej interpretacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozwija umiejętność czystej, poprawnej wymowy oraz właściwej modulacji głosu • oddaje barwę i siłę głosu tempo i charakter tekstu • deklamuje utwory z odpowiednim natężeniem głosu i odpowiednią dykcją • poprawnie artykułuje głoski • uwydatnia sens wygłaszanego tekstu • wyraża uczucia i stany emocjonalne poprzez gesty, ruch, mimikę • krytycznie ocenia własną recytację • występuje w przedstawieniu, wygłaszając tekst z pamięci

ŚWIADOMOŚĆ JĘZYKOWA

Punkt podstawy	Umiejętności z podstawy programowej Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia Uczeń:
I.3.1)	rozpoznaje podstawowe funkcje składniowe wyrazów użytych w wypowiedziach (podmiot, orzeczenie, dopełnienie, przydawka, okolicznik)	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzega i rozumie funkcje głównych części zdania (podmiot i orzeczenie) • wskazuje dopełnienie, przydawkę i okolicznik w zdaniu pojedynczym • rozwija zdanie, stosując określenia podmiotu i orzeczenia • buduje poprawne związki składniowe
I.3.2)	rozpoznaje w tekście zdania pojedyncze nierozwinięte i rozwinięte, pojedyncze i złożone (współrzędnie i podrzędnie), równoważniki zdań – i rozumie ich funkcje	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje i buduje zdania pojedyncze nierozwinięte i rozwinięte • odróżnia zdania złożone współrzędnie od zdań podrzędnie złożonych • rozróżnia zdania i równoważniki zdań
I.3.3)	rozpoznaje w wypowiedziach podstawowe części mowy (rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówki, liczebnik, zaimek, przyimek, spójnik) i wskazuje różnice między nimi	<ul style="list-style-type: none"> • odróżnia rzeczowniki, nazywa osoby, rośliny, zwierzęta, zjawiska przyrody, nazwy czynności • tworzy rzeczowniki nazywające czynności i cechy • rozróżnia rzeczowniki własne i pospolite • stosuje przymiotniki jako określenia rzeczownika • nazywa czynności i stany za pomocą czasowników • określa czasownik przysłówkiem • posługuje się liczebnikiem jako określeniem rzeczownika • określa liczbę i kolejność • poprawnie zapisuje i odczytuje liczebniki główne i porządkowe • wskazuje liczebniki w zdaniach i nazywa je • używa liczebników zbiorowych • tworzy poprawne wyrażenia przymiarkowe • za pomocą przymiarków określa położenie przedmiotów • zastępuje różne części mowy odpowiednimi zaimkami • stosuje zaimki w różnych funkcjach, np. przy tworzeniu zdań pytających • poprawnie stosuje akcentowane i nieakcentowane formy zaimków • stosuje różne spójniki przy konstruowaniu zdań pojedynczych i złożonych
I.3.4)	rozpoznaje w tekście formy przypadków, liczb, osób, czasów i rodzajów gramatycznych – rozumie ich funkcje w wypowiedzi	<ul style="list-style-type: none"> • odmieniając rzeczowniki przez przypadki i liczby, oddziela końcówkę od tematu • rozróżnia formy czasu teraźniejszego, przeszłego i przyszłego • poprawnie akcentuje czasowniki • odróżnia formę osobową od bezokolicznika • używa odpowiednich form fleksyjnych rzeczowników, czasowników, przymiotników, liczebników i zaimków • poprawnie zapisuje daty
III.2.1)	rozróżnia i poprawnie zapisuje zdania oznajmujące, pytające i rozkazujące	<ul style="list-style-type: none"> • stosuje w wypowiedzi różne rodzaje zdań • poprawia podstawowe błędy składniowe
III.2.2)	przekształca zdania złożone w pojedyncze i odwrotnie, a także zdania w równoważniki zdań i odwrotnie – odpowiednio do przyjętego celu	<ul style="list-style-type: none"> • odróżnia równoważniki zdań od zdań • odróżnia zdania pojedyncze od zdań złożonych • przekształca zdania pojedyncze w złożone • tworzy zdania złożone ze zdań pojedynczych • buduje zdania złożone podrzędnie i współrzędnie
III.2.3)	stosuje poprawne formy	<ul style="list-style-type: none"> • poprawnie odmienia rzeczowniki i przymiotniki przez przypadki

	gramatyczne wyrazów odmiennych	i liczby (zarówno regularne, jak i nieregularne typu <i>przyjaciel, oko</i>) <ul style="list-style-type: none"> • używa poprawnych form przymiotnika (przypadek, liczba, rodzaj) w związku z rzeczownikiem • tworzy poprawne formy czasu przeszłego w różnych rodzajach
III.2.4)	poprawnie stopniuje przymiotniki i przysłówki i używa ich we właściwych kontekstach	<ul style="list-style-type: none"> • stosuje odpowiednie stopnie przymiotnika i przysłówka • poprawnie tworzy stopień wyższy i najwyższy przymiotnika i przysłówka

POPRAWNOŚĆ ORTOGRAFICZNA I INTERPUNKCYJNA

Punkt podstawy	Umiejętności z podstawy programowej Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia Uczeń:
III.2.5)	<p>pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o:</p> <p>a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych,</p> <p>b) różnicach w wymowie i pisowni samogłosek ustnych i nosowych, spółgłosek twardych i miękkich, dźwięcznych i bezdźwięcznych,</p> <p>c) zapisie „nie” z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami</p> <p>d) sposobach pisania nazw własnych i nazw pospolitych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • pisze poprawnie wyrazy z <i>u, ó, ź, rz, h, ch</i>, stosując w praktyce poznane reguły ortograficzne (wymiana głosek w wyrazach pokrewnych i innych formach, zapis <i>rz</i> po spółgłoskach itp.) • dostrzega różnicę między wymową a zapisem samogłosek nosowych oraz wymową a zapisem spółgłosek dźwięcznych • rozpoczyna zdania wielką literą • stosuje wielką literę w zapisie nazw części świata, krajów, miast i ich mieszkańców, a także w tytułach utworów i czasopism • bezbłędnie zapisuje bezokoliczniki o trudnych zakończeniach oraz czasowniki w czasie przeszłym • pisze poprawnie (łącznie lub rozdzielnie) rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki i przysłówki z przeczeniem <i>nie</i> • poprawnie zapisuje cząstki <i>-bym, -byś, -by</i> z różnymi częściami mowy • prawidłowo zapisuje wyraz, w którym dochodzi do ubezdźwięcznienia, korzystając z jego form fleksyjnych • świadomie używa <i>-om, -em, -on, -en</i> w wyrazach obcego pochodzenia • umie zapisać w dopełniaczu rzeczowniki zakończone na <i>-ia</i> i <i>-ja</i>
III.2.6)	poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, cudzysłowu, dwukropka, nawiasu, znaku wykrzyknika	<ul style="list-style-type: none"> • kończy zdanie kropką, znakiem zapytania lub wykrzyknikiem w zależności od intencji • rozdziela przecinkami jednorodne części wypowiedzi • rozdziela przecinkami zdania złożone • stawia przecinek przed odpowiednim spójnikiem • używa myślnika przy zapisie dialogu • stawia dwukropek przed wyliczeniem • wprowadza cytat do tekstu, stosując dwukropek i cudzysłów

SAMOKSZTAŁCENIE I DOCIERANIE DO INFORMACJI

Punkt podstawy	Umiejętności z podstawy programowej Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia Uczeń:
I.2	korzysta z informacji zawartych w encyklopedii, słowniku ortograficznym, słowniku języka polskiego (małym lub podręcznym), słowniku wyrazów bliskoznacznych	<ul style="list-style-type: none"> • korzysta z biblioteki szkolnej i publicznej • zna układ książki (strona tytułowa, spis treści, tytuły rozdziałów) • korzysta z katalogu rzeczowego i alfabetycznego • korzysta ze słownika języka polskiego i ortograficznego jako źródła poprawnościowego • wyjaśnia znaczenie niezrozumiałego wyrazu, korzystając ze słownika

		<ul style="list-style-type: none"> • wyszukuje zasady pisowni dotyczące popełnionego błędu • korzysta z encyklopedii jako podstawowego źródła wiedzy • wybiera właściwy tom encyklopedii w celu odszukania hasła • zastępuje wyrazy ich synonimami, korzystając ze słownika wyrazów bliskoznacznych • gromadzi, selekcjonuje i przetwarza informacje z różnych źródeł • zna podstawowe techniki uczenia się • świadomie korzysta z zasobów internetu i innych mediów, dokonuje ich krytycznej oceny • samodzielnie analizuje ofertę mediów i dokonuje wyborów korzystnych z punktu widzenia własnego rozwoju • określa kryteria wartościowych programów • kształci zmysł estetyczny, umiejętność wyboru najbardziej wartościowych programów • wskazuje przykłady wpływu mediów na obyczaje i zachowania ludzi • ocenia media pod kątem nośnika wzorców osobowych • zna proste sposoby manipulacji materiałem prasowym i telewizyjnym • wybiera informacje związane z określonym tematem • opracowuje zagadnienie na podstawie różnych źródeł • ocenia wiarygodność źródła • wykorzystuje zdobytą wiedzę i umiejętności w praktyce (w życiu codziennym)
--	--	---

ROZKŁAD MATERIAŁU DLA KLAS IV, V I VI

Specyfika nauczania języka polskiego, gdzie dominuje praca z tekstem, sprawia, że w każdym bloku większość umiejętności zapisanych w podstawie jest kształcona stale. Dotyczy to przede wszystkim lekcji z wykorzystaniem części I podręczników (do kształcenia literackiego i kulturowego). Dlatego, by nie powtarzać ciągle tych samych zapisów w kolejnych blokach, w rubryce „Treści nauczania” dopisane zostały tylko te umiejętności, które nie zostały podane poniżej.

TREŚCI NAUCZANIA – WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE, KTÓRE KSZTAŁCONE SĄ W KAŻDYM BLOKU W CZĘŚCI I PODRĘCZNIKA

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

1. Czytanie i słuchanie. Uczeń:

- 1) sprawnie czyta teksty głośno i cicho;
- 2) określa temat i główną myśl tekstu;
- 3) identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi (autora, narratora, czytelnika, słuchacza);
- 4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...];
- 6) odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od informacji drugorzędnych;
- 7) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte);
- 8) rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi;
- 9) wyciąga wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście (w tym rozpoznaje w nim prawdę lub fałsz);
- 10) dostrzega relacje między częściami składowymi wypowiedzi (tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie, akapity).

2. Samokształcenie i docieranie do informacji. Uczeń korzysta z informacji zawartych w encyklopedii, słowniku ortograficznym, słowniku języka polskiego (małym lub podręcznym), słowniku wyrazów bliskoznacznych
- II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Uczeń zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.
1. Wstępne rozpoznanie. Uczeń:
 - 1) nazywa swoje reakcje czytelnicze (np. wrażenia, emocje);
 - 2) konfrontuje sytuację bohaterów z własnymi doświadczeniami;
 - 3) wyraża swój stosunek do postaci.
 2. Analiza. Uczeń:
 - 1) dostrzega swoistość artystyczną dzieła;
 - 2) odróżnia fikcję artystyczną od rzeczywistości;
 - 4) rozpoznaje w tekście literackim: porównanie, przenośnię, epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy i objaśnia ich rolę*;
 - 5) rozpoznaje: wers, zwrotkę (strofę), rym, rytm, refren; odróżnia wiersz rymowany i nierymowany (biały) *;
 - 9) omawia akcję, wyodrębnia wątki i wydarzenia;
 - 10) charakteryzuje i ocenia bohaterów.
 3. Interpretacja. Uczeń:
 - 1) odbiera teksty kultury na poziomie dosłownym i przenośnym;
 4. Wartości i wartościowanie. Uczeń odczytuje wartości pozytywne i ich przeciwieństwa wpisane w teksty kultury (np. przyjaźń – wrogość, miłość – nienawiść, prawda – kłamstwo, wierność – zdrada).
- III. Tworzenie wypowiedzi.
1. Mówienie i pisanie. Uczeń:
 - 1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury;
 - 2) dostosowuje sposób wyrażania się do oficjalnej i nieoficjalnej sytuacji komunikacyjnej oraz do zamierzonego celu;
 - 3) formułuje pytania do tekstu;
 - 4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi oraz (w wypowiedzi ustnej) mimiką, gestykulacją, postawą ciała;
 - 6) stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny zgodny z wymogami danej formy gatunkowej (w tym wydziela akapity);
 - 8) uczestnicząc w rozmowie, słucha z uwagą wypowiedzi innych, mówi na temat; prezentuje własne zdanie i uzasadnia je;
 - 9) czytając głośno, wyraziście, przekazuje intencję tekstu, właściwie akcentuje wyrazy, wprowadza pauzę, stosuje odpowiednią intonację;
 - 10) recytuje teksty poetyckie oraz fragmenty prozy, podejmując próbę ich głosowej interpretacji.
 2. Świadomość językowa. Uczeń:
 - 5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym [...]**;

6) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, cudzysłowu, dwukropka, nawiasu, znaku wykrzyknika;

7) operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie skoncentrowanym przede wszystkim wokół tematów: dom, rodzina, szkoła i nauka, środowisko przyrodnicze i społeczne).

* W klasie IV zostały wprowadzone wszystkie pojęcia z wyjątkiem przenośni i wiersza nierymowanego (kl. V), co zostało zaznaczone w tabelach. W VI klasie, gdy wprowadzone zostały wszystkie pojęcia z podstawy, umiejętność ich rozpoznania w tekstach literackich będzie kształcona w każdym bloku.

** Nawyk dbałości o poprawność ortograficzną powinien być kształcony na każdej lekcji, w tabeli podano tylko szczegółowe informacje dotyczące konkretnych reguł

PODRĘCZNIK DO JĘZYKA POLSKIEGO „SŁOWA NA START!” DLA KLASY IV. CZĘŚĆ I: KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

Rozdział	Blok	Teksty kultury	Treści nauczania – wymagania szczegółowe z podstawy, inne niż podane powyżej Definicje pojęć z podstawy II etapu edukacyjnego wprowadzane w bloku Pojęcia spoza podstawy wprowadzane w bloku Wyróżniki programu – wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym Uczeń:
Rozdział I: Wrześniowe i październikowe wędrowki	Zaczyna się jesień	J. Papużyńska, <i>Koniec lata</i> T. Kubiak, <i>Wracamy</i> C. Janczarski, <i>Wrzesień</i> J. Brzechwa, <i>Akademia Pana Kleksa</i> (fragment) J. Kulmowa, <i>Wiewiórki jesienią</i> M. Cuisin, <i>Tajemnice zwierząt</i> (fragment) T. Śliwiak, <i>Kwiaty dla nauczycieli</i> <i>Rady dla... piszących zaproszenie</i> J. Brzechwa, <i>Październik</i> I. Sikirycki, <i>Zoologiczny talent</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] II.2.4) rozpoznaje w tekście literackim: [...] porównanie, [...] epitet [...] II.2.5) rozpoznaje: wers [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis [...], zaproszenie, prosta notatka definicje pojęć z podstawy: osoba mówiąca (podmiot liryczny), bohater, epitet, wers, porównanie
	Moja rodzina i ja	W. Woroszyński, <i>Czas miłości</i> J. Twardowski, <i>Patyki i patyczki</i> (fragment) J. Olech, <i>Dynastia Miziołków</i> (fragment) J. Tuwim, <i>Spóźniony słowik</i> A.A. Milne, <i>Grzeczna dziewczynka</i> <i>Rady dla... tych, którzy chcą pięknie czytać</i>	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis [...], prosta notatka definicje pojęć z podstawy: wyrazy bliskoznaczne pojęcia spoza podstawy: chronologia, zdrobnienia i zgrubienia, wyrazy neutralne
	O przyjaźni i koleżeństwie	M. Dańkowska, <i>Nastolatki i bon ton</i> (fragment) J. Baran, <i>Hymn o sobie samym – najwierniejszym przyjacielu</i> (fragment) J. Grabowski, <i>Reksio i Pucek i inne opowiadania</i> (fragment) <i>Rady dla... piszących ogłoszenie</i> Ankieta E. Lindo, <i>Jestem super-Mateuszek</i> (fragment) J.-J. Sempé i R. Gosciny, <i>Mikołajek</i> (fragment) <i>S. Wyspiański, Portret dziewczynki</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] II.2.11) identyfikuje: [...] przysłowie [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis [...], ogłoszenie, [...] prosta notatka definicje pojęć z podstawy: cytat (zapis za pomocą cudzysłowu), narrator, proza, świat przedstawiony pojęcia spoza podstawy: ankieta wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>pejzaż, portret, scena rodzajowa, martwa natura</i>

	Bohaterowie naszych lektur są zagubieni	W. Zechenter, <i>Moje książeczki</i> A. Onichimowska, <i>Najwyższa góra świata</i> (fragment) J. Olech, <i>Dynastia Miziołków</i> (fragment) Poczta internetowa	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] list [...], opis [...], prosta notatka pojęcia spoza podstawy: <i>inicjał, język potoczny</i> wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>poczta internetowa, e-mail</i>
	Na tropie ortografii: Wielką czy małą literą?		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: [...] d) sposobach pisania nazw własnych i nazw pospolitych
Rozdział II: Listopadowe i grudniowe wędrowki	Niedługo zima	J. Kulmowa, <i>Czerń</i> D. Wawiłow, <i>Znicze</i> J. Ficowski, <i>Szron</i> J.E. Kucharski, <i>Moja babcia czarownica</i> (fragment) K. Dzikowski, <i>Dzień jeden w roku</i> J. Kornhauser, <i>Gwiazdka</i> L.J. Kern, <i>Choinka</i>	II.2.5) rozpoznaje: [...] rytm, refren [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis [...], prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>rytm, refren, rym</i> pojęcia spoza podstawy: <i>wyrazy pokrewne</i>
	O dobrym wychowaniu	M. Dańkowska, <i>Nastolatki i bon ton</i> (fragment) J. Sztudynger, <i>Nie trzeba w lesie kląć</i> A. Marianowicz, <i>Bawimy się w rymy</i> J. Brzechwa, <i>Kwoka</i> C. Collodi, <i>Pinokio</i> (fragment) J. Twardowski, <i>Nowe patyki i patyczki</i> (fragmenty) K. Pokorska, <i>Ewka-Marchewka</i> J. Tuwim, <i>List do dzieci</i> R. Skarżycki, T.L. Leśniak, <i>Tymek i Mistrz</i> (fragment) H. i T. Zgótkowie, <i>Językowy savoir-vivre</i> (fragment) R. Pisarski, <i>Zagadka</i> T. Gainsborough, <i>Błękitny chłopiec</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] II.2.4) rozpoznaje w tekście literackim: [...] ożywienie, uosobienie [jako formę przenośni] [...] II.2.5) rozpoznaje: [...] rym [...] II.2.11) identyfikuje: [...] komiks III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis [...], prosta notatka I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe ([...] życzenia [...]) definicje pojęć z podstawy: <i>rym, dialog, ożywienie, uosobienie</i> pojęcia spoza podstawy: monolog (PP do gimnazjum), wyrazy przeciwstawne – antonimy (PP do gimnazjum) wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>wiadomość tekstowa SMS, kolorystyka dzieła, tło, pierwszy plan, komiks</i>
	Polska, mój kraj	T. Różewicz, *** A. Słonimski, <i>Polska</i>	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis przedmiotu [...], prosta notatka

		J. Słowacki, <i>W pamiętniku Zofii Bobrówny Rady dla... recytatorów</i> S. Marciniak, <i>Historia Polski dla Piotra</i> (fragment) J. Wybicki, <i>Pieśń Legionów Polskich we Włoszech Mazurek Dąbrowskiego</i>	
	Bohaterowie naszych lektur obchodzą święta	J. Papużyńska, <i>Wędrowcy</i> (fragment) C.S. Lewis, <i>Lew, Czarownica i stara szafa</i> (fragment) O reklamach	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] reklamowy III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis przedmiotu [...], prosta notatka
	Na tropie ortografii: <i>Nie</i> łącznie czy osobno?		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: [...] c) zapisie „nie” z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami
Rozdział III: Styczniowe i lutowe wędrowniki	Zimowy czas	J. Kulmowa, <i>Zасыpianie lasu</i> E. Szymański, <i>Mróz</i> A. Kamińska, <i>Babcia</i> J. Twardowski, <i>Nowe patyki i patyczki</i> (fragment) W. Chotomska, <i>Dzień Dziadka</i> J. Papużyńska, <i>Wędrowcy</i> (fragment) R. Dahl, <i>Charlie i fabryka czekolady</i> (fragment)	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis postaci, przedmiotu, krajobrazu, [...] list [...], [...] prosta notatka
	W krainie baśni	J. Kulmowa, <i>List do Andersena</i> M. Berowska, <i>Najpiękniejsze bajki polskie</i> (fragment) M. Niklewiczowa, <i>Bajarka opowiada. Zbiór baśni całego świata</i> (fragment) W. Chotomska, <i>Kopciuszek</i> Słowniczek teatralny M. Samozwaniec, <i>Pantofelki Kopciuszka</i> H. Sienkiewicz, <i>Bajka</i> J. Ratajczak, <i>Pożegnanie baśni</i> Ch. Perrault, <i>Wróżki</i> (fragment)	II.1.6) wyodrębnia elementy składające się na widowisko teatralne (gra aktorska, reżyseria, dekoracje, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty) II.2.3) odróżnia realizm od fantastyki II.2.11) identyfikuje: [...] baśń [...] II.3.2) [...] samodzielnie formułuje przesłanie baśni III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis postaci, przedmiotu [...] list [...], prosta notatka definicje pojęć z podstawy: wydarzenia realistyczne, wydarzenia fantastyczne, gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty, adresat, baśń
	Prawda i fantastyka w legendzie	M. Grądzka, <i>Legendy polskie</i> (fragmenty) J. Ratajczak, <i>Legenda</i> J. Tuwim, <i>Warszawa</i>	II.2.3) odróżnia realizm od fantastyki II.2.11) identyfikuje: [...] legendę [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis [...] przedmiotu [...], prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>legenda</i> pojęcia spoza podstawy: herb, godło, godło państwowe, heraldyka, herbarz

	Bohaterowie naszych lektur i niecodzienne zdarzenia	T. Jasson, <i>Opowiadania z Doliny Muminków</i> (fragment) J.-J. Sempé i R. Gosciny, <i>Mikołajek</i> (fragment) Plakat teatralny	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] proste sprawozdanie [bez użycia terminu] [...], [...], prosta notatka wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>plakat teatralny</i>
	Na tropie ortografii: <i>U czy ó?</i>		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych
Rozdział IV: Marcowe i kwietniowe wędrowniki	Nareszcie wiosna	J. Kulmowa, <i>Kotki marcowe</i> A. Szarska, <i>Wiatr i słońce</i> Przysłowia mądrością narodów J. Ficowski, <i>Kwiecień</i> A. Lindgren, <i>Dzieci z Bullerbyn</i> (fragment) J. Olech, <i>Dynastia Miziołków</i> (fragment) <i>Rady dla... piszących pamiętnik</i> A. Mucha, <i>Wiosna</i> P.-A. Renoir, <i>Wiosna</i>	II.2.11) identyfikuje: [...] przysłowie [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], pamiętnik [...], opis postaci, przedmiotu [...], [...] prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>przysłowie</i> pojęcia spoza podstawy: <i>dowcip, humor, atrybut</i> wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>grafika, pastele, abstrakcja</i>
	Szkoła dawniej i dziś	J. Twardowski, <i>W klasie</i> K. Makuszyński, <i>O dwóch takich, co ukradli księżyc</i> (fragment) R. Pisarski, <i>Przyjemna lekcja</i> Lekcje Marii Skłodowskiej-Curie. <i>Notatki Isabelle Chavannes z 1907 roku</i> (fragment) J. Olech, <i>Dynastia Miziołków</i> (fragment) H. Ożogowska, <i>Chłopak na opak</i> . <i>Raz, gdy chciałem być szlachetny</i> (fragment)	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis przedmiotu, postaci, [...] prosta notatka II.2.8) uczestnicząc w rozmowie, słucha z uwagą wypowiedzi innych, mówi na temat; prezentuje własne zdanie i uzasadnia je pojęcia spoza podstawy: <i>puenta</i>
	Wielkie problemy małych ludzi	J. Korczak, <i>Król Maciuś Pierwszy</i> (fragment) A. Onichimowska, <i>Najwyższa góra świata</i> (fragment) <i>Rady dla... opisujących postać</i> B. Sabath, <i>Dzieciom z Domów Małego Dziecka</i> A. Lindgren, <i>Bracia Lwie Serce</i> (fragment) J. Iwaszkiewicz, <i>Do prawnuczki</i>	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie, [...] opis postaci, krajobrazu [...], prosta notatka wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>artykuł prasowy, kolaż</i>
	Bohaterowie	C. Collodi, <i>Pinokio</i> (fragment)	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...]

	naszyc lektur i szkolne rozterki	J. Brzechwa, <i>Akademia pana Kleksa</i> (fragment) <i>Przyjaźń w internecie?</i> (fragment artykułu) Słowniczek internauty M.L.B. Vautier, <i>Po lekcjach</i> T. Makowski, <i>Powrót ze szkoły</i>	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] prosta notatka wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>olej na płótnie, czat, emotikony, portal, serwis społecznościowy</i>
	Na tropie ortografii: <i>Ż czy rz?</i>		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych
Rozdział V: Majowe i czerwcowe wędrowki	Nadchodzi lato	S. Szuchowa, <i>Majowy deszcz</i> C. Janczarski, <i>Ranek w lesie</i> B. Lewandowska, <i>Cała łąka dla Mamy</i> H. Ożogowska, <i>Chłopak na opak. Raz, gdy chciałem być szlachetny</i> (fragment) M. Terlikowska, <i>Czego Wam życzyć?</i> (fragment) J. Mehoffer, <i>Słońce majowe</i>	II.2.4) rozpoznaje w tekście literackim: porównanie, przenośnię, epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy i objaśnia ich rolę III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis postaci, przedmiotu, krajobrazu, [...] prosta notatka I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe ([...] życzenia [...]) definicje z podstawy: wyraz dźwiękonaśladowczy wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>kolorystyka dzieła, głębia w obrazie</i>
	W świecie telewizji	S. Grochowiak, <i>Telewizor</i> L.J. Kern, <i>Historia wynalazcy</i> A. Sójka, <i>Najlepszy program</i> (fragment), „Świerszczyk” nr 3/2004 J.K. Rowling, <i>Harry Potter i Kamień Filozoficzny</i> (fragment)	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] II.2.7) wyodrębnia elementy dzieła filmowego i telewizyjnego [...] II.2.8) wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych ([...] programu informacyjnego [...]) [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] prosta notatka wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: świadome korzystanie z zasobów różnych mediów i ich krytyczna ocena, analiza oferty mediów i wybór programów korzystnych z punktu widzenia własnego rozwoju, kryteria oceny wartościowych programów, kształcenie zmysłu estetycznego oraz umiejętności wyboru najbardziej wartościowych audycji
	Wynalazki	J. Papuzińska, <i>Wędrowcy</i> (fragment) W. Ścisłowski, <i>Parowóz</i> H.J. Chmielewski, komiks <i>Tytus, Romek i A'Tomek. Księga XIII</i> (fragment) L.J. Kern, <i>Wynalazek na piątkę z plusem</i>	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: [...] prosta notatka

	Przygody, wędrówki, podróże	K.I. Gałczyński, <i>Kronika olsztyńska, część XIX</i> A. Onichimowska, <i>Daleki rejs</i> (fragment) C. Miłosz, <i>Ojciec objaśnia</i> M. Wojtyzsko, <i>Bromba i inni</i> (fragment)	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] prosta notatka
	Bohaterowie naszych lektur wyruszają z pomocą	S. Pagaczewski, <i>Porwanie Baltazara Gąbki</i> (fragment) J. Broszkiewicz, <i>Wielka, większa i największa</i> (fragment)	II.2.11) identyfikuje: [...] legendę [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] prosta notatka pojęcia spoza podstawy: <i>notka biograficzna</i> wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>alfabet Morse'a</i>
	Na tropie ortografii: <i>H czy ch?</i>		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych

PODRĘCZNIK DO JĘZYKA POLSKIEGO „SŁOWA NA START!” DLA KLASY V. CZĘŚĆ I: KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

Rozdział	Blok	Teksty kultury	Treści nauczania – wymagania szczegółowe z podstawy, inne niż podane powyżej Definicje pojęć z podstawy II etapu edukacyjnego wprowadzane w bloku Pojęcia spoza podstawy wprowadzane w bloku Wyróżniki programu – wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym Uczeń:
Rozdział I: Wrześniowe i październikowe wędrówki	Nadchodzi jesień	<i>Rady dla... opowiadających</i> J. Tuwim, <i>Strofy o późnym lecie</i> (fragment) A. Mickiewicz, <i>Pan Tadeusz</i> (fragment) S. Grochowiak, <i>Na słotę</i> P. James, N. Thorpe, <i>Dawne wynalazki</i> (fragment) H. Ożogowska, <i>Chłopak na opak. Raz, gdy chciałem być szlachetny</i> (fragment)	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis postaci, przedmiotu, [...] prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>strofa (zwrotka)</i> , <i>zdrobnienie</i> (przypomnienie), <i>wyrazy pokrewne</i> (przypomnienie), <i>narrator</i> (przypomnienie), argumenty
	Szkolne sprawy	J. Kulmowa, <i>Marzenia</i> M. Orłoś, <i>Kuba i Mela. Dodaj do znajomych</i> (fragment) <i>Rady dla... piszących list</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] list oficjalny, [...], opis postaci, przedmiotu [...], ogłoszenie, [...], prosta notatka

	<p>E. Niziurski, <i>Druga księga urwisów</i> (fragment) M. Musierowicz, <i>Sprężyna</i> (fragment) J. Jesionowski, <i>Egzamin</i> J. Rudniański, <i>Jak się uczyć?</i> (fragment) <i>Korzystamy z encyklopedii</i> L. Szkutnik, <i>Jak się uczyć obcego języka?</i> (fragment), „Wiedza i Życie” 1997, nr 11</p>	<p>definicje pojęć z podstawy: osoba mówiąca, podmiot liryczny (przypomnienie), akapit, encyklopedia, tekst informacyjny, tekst literacki</p> <p>samokształcenie: techniki uczenia się</p>
Tak było na początku	<p>Księga Rodzaju (fragment) J. Kulmowa, Człowiek żeby patrzył A. Kamińska, <i>Książka nad książkami</i> (fragment) J. Parandowski, <i>Mitologia</i> (fragment) A. Gieysztor, <i>Mitologia Słowian</i> (fragment)</p>	<p>I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis postaci, [...] krajobrazu, [...] prosta notatka</p> <p>definicje pojęć z podstawy: <i>świat przedstawiony</i> (przypomnienie)</p> <p>pojęcia spoza podstawy: Biblia, Stary Testament, Nowy Testament, związek frazeologiczny</p> <p>samokształcenie: techniki uczenia się</p>
W świecie mitów	<p>N. Chadzinikolau, <i>Mity greckie</i> (fragmenty) J. Parandowski, <i>Mitologia</i> (fragmenty) <i>Rady dla... układających plan wydarzeń</i> W. Markowska, <i>Mity Greków i Rzymian</i> (fragmenty) P. Bruegel, <i>Krajobraz z upadkiem Ikarą</i> M. Chagall, <i>Upadek Ikarą</i></p>	<p>II.2.11) identyfikuje: [...] mit [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis postaci, przedmiotu [...], list [...], [...] prosta notatka III.1.7) sporządza plan odtwórczy wypowiedzi (ramowy i szczegółowy)</p> <p>definicje pojęć z podstawy: <i>mit, mitologia</i></p> <p>pojęcia spoza podstawy: <i>atrybut</i> (przypomnienie)</p> <p>wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>kadr filmowy, prometeizm, herosi, folder</i></p>
Bohaterowie naszych lektur zdobywają wykształcenie	<p>W.M. Thackeray, <i>Pierścień i róża</i> (fragment) L.M. Montgomery, <i>Ania z Zielonego Wzgórza</i> (fragment)</p>	<p>I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] II.2.11) identyfikuje: [...] przysłowie [...] II.2.3) odróżnia realizm od fantastyki III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis postaci, przedmiotu [...], prosta notatka</p> <p>definicje pojęć z podstawy: <i>wydarzenia realistyczne i fantastyczne</i></p>

			(przypomnienie), <i>bohater literacki</i> (przypomnienie)
	Na tropie ortografii: Pisownia wyrazów z <i>h</i> i <i>ch</i>		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennej
Rozdział II: Listopadowe i grudniowe wędrówki	Święta smutne i radosne	U. Kozioł, <i>Pożegnanie z dziadkiem</i> B. Kosmowska, <i>Święty Mikołaj z trzepaka</i> (fragment) <i>Rady dla... piszących opowiadanie z dialogiem</i> M. Wawrzkiwicz, <i>Może być malutka</i> J. Twardowski, <i>Nowy zeszyt w kratkę</i> (fragment) <i>Rady dla... składających życzenia</i> Autor nieznan, <i>Wśród nocnej ciszy</i> P. Bruegel, <i>Zimowy krajobraz</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe ([...] życzenia [...]) III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis postaci, przedmiotu, krajobrazu, [...] prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>nastrój utworu</i> (przypomnienie), <i>świat przedstawiony</i> (przypomnienie), <i>dialog</i> (przypomnienie), <i>rymy</i> (przypomnienie) wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>barwy zimne, barwy ciepłe, pierwszy i drugi plan</i>
	Szukam przyjaciela	J.J. Little, <i>Dziesiąty poziom. 12 opowiadań o przyjaźni</i> (fragment) S. Grabowski, <i>Rysunek</i> A. Mickiewicz, <i>Przyjaciele</i> I. Krasicki, <i>Przyjaciele</i>	II.3.2) objaśnia morał [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis postaci [...], [...] prosta notatka II.2.11) identyfikuje: [...] bajkę [...], przysłowie, komiks definicje pojęć z podstawy: <i>wyrazy bliskoznaczne</i> (przypomnienie), <i>morał</i> definicje pojęć spoza podstawy: <i>pytania otwarte i zamknięte</i>
	W krainie bajek	I. Krasicki, <i>Dzieci i żaby, Pan i pies, Lew pokorny, Kruk i lis</i> J. Brzechwa, <i>Pajęk i muchy</i> <i>Rady dla... piszących zawiadomienie</i> Korzystamy ze słowników	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] II.2.11) identyfikuje: [...] bajkę [...], przysłowie [...] II.3.2) objaśnia morał bajki [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis postaci [...], [...] prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>bajka, wyrazy przeciwstawne</i> (przypomnienie) pojęcia spoza podstawy: <i>alegoria, puenta</i> (przypomnienie) wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>zawiadomienie</i>
	Bohaterowie	F. Molnár, <i>Chłopcy z Placu Broni</i> (fragment)	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki [...]

	naszyc lektur staję na wysokošci zadania	<i>Rady dla... przedstawiajęcych najwężniejsze wydarzenia</i> W. Woroszyłski, <i>Chłopcyc z Placu Broni</i> D. Terakowska, <i>Władca Lewawu</i> (fragment) J. Leszczyńska, <i>Mówi Brajan, pali się u mnie...</i> (fragment) „Dziennik Łódzki” z 12 lutego 2005 r.	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujęcych formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis postaci [...], [...] prosta notatka wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>artykuł prasowy</i>
	Na tropie ortografii: Pisownia wyrazów z ż i rz		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych
Rozdział III: Styczniove i lutowe	Gdy wokół zima...	J. Kulmowa, <i>Biało</i> S. Obrazcow, <i>Krótkie opowiadania o zwierzętach</i> (fragment) J. Baran, <i>Baśń o zimie</i> W. Chotomska, <i>Wiersz dla Babci</i> (fragment) J. Olech, <i>Dynastia Miziołków</i> (fragment) P. James, N. Thorpe, <i>Dawne wynalazki</i> (fragment)	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki [...] II.2.4) rozpoznaje w tekście literackim: [...] przenośnię [...] i objaśnia [jej] rolę III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujęcych formach gatunkowych: opowiadanie, [...] list [...], opis postaci, [...] krajobrazu, [...] prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>ożywienie</i> (powtórzenie), <i>uosobienie</i> (powtórzenie), <i>przenośnia</i> , <i>adresat wiersza</i> (powtórzenie), <i>język potoczny</i> (powtórzenie)
	Moje miejsce na ziemi	W. Woroszyłski, <i>To moje</i> M. L'Engle, <i>Rodzina Austinów</i> (fragment) M. Gaszyński, C. Niemen, <i>Sen o Warszawie</i> F. Molnár, <i>Chłopcyc z Placu Broni</i> (fragment) Jan Paweł II, <i>Ojczyzna</i> (fragment przemówienia) K. Wierzyński, <i>Zapach</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] II.2.11) identyfikuje: [...] przysłowie [...] I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe (zaproszenie [...]) III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujęcych formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis postaci, [...] krajobrazu, [...] zaproszenie, prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>rytm</i> (przypomnienie) wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>ojczyzna</i> , <i>patriotyzm</i>
	W świecie wyobraźni	J. Twardowski, <i>Pytanie</i> J. Kulmowa, <i>Nie wyrastaj z marzenia</i> L.M. Montgomery, <i>Ania z Zielonego Wzgórza</i> (fragment) A. Onichimowska, <i>Dziura w gobelinie</i> <i>W. Kandinski, Kompozycja VII</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe ([...] instrukcję, w tym przepis) III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujęcych formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis postaci, [...] prosta notatka pojęcia spoza podstawy: <i>dowcip</i> (przypomnienie) wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>obraz abstrakcyjny</i>

	Bohaterowie naszych lektur przekonują	C.S. Lewis, <i>Księżę Kaspian</i> (fragment) <i>Rady dla... dyskutujących i argumentujących</i> M. Twain, <i>Przygody Tomka Sawyera</i> (fragment) M. Eting, <i>Czy „Snickers” wygra z twoim głodem?</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki, reklamowy II.2.3) odróżnia realizm od fantastyki III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] list [...], [...] opis postaci [...], prosta notatka III.1.7) sporządza plan odtwórczy wypowiedzi (ramowy i szczegółowy) definicje pojęć z podstawy: <i>akcja, tekst reklamowy</i> wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: wpływ reklamy na zachowanie ludzi
	Na tropie ortografii: Pisownia wyrazów z ó i u		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych
Rozdział IV: Marcowe i kwietniowe wędrowniki	Nadeszła wiosna	L. Staff, <i>Marzec</i> <i>Rady dla... opisujących krajobraz</i> W. Kopaliński, <i>Opowieści o rzeczach powszednich</i> (fragment) J. Kulmowa, <i>Zieleń w mieście</i> K.I. Gałczyński, <i>Wróbla Wielkanoc</i> <i>Rady dla... układających przepis</i> C. Monet, <i>Maki w pobliżu Argenteuil</i> J. Mehoffer, <i>Czerwona parasolka</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis postaci [...], prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>wyraz dźwiękonaśladowczy</i> (przypomnienie), <i>przepis</i>
	Książka – najlepszy przyjaciel	R.L. Stevenson, <i>Do czytelnika</i> R. Dahl, <i>Matylda</i> (fragment) M. Ende, <i>Nie kończąca się historia</i> (fragment) C. Miłosz, <i>Ojciec w bibliotece</i> W. Chotomska, <i>Do widzenia!</i> <i>Wywiad z Wandą Chotomską</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] II.2.4) rozpoznaje w tekście literackim: [...] przenośnię [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie z dialogiem [...], [...] opis postaci [...], prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>opowiadanie z dialogiem</i> pojęcia spoza podstawy: <i>wywiad</i> wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>wywiad prasowy, radiowy, telewizyjny</i> samokształcenie: techniki uczenia się (przygotowanie do wystąpienia publicznego)

	Uczę się żyć	M. White Pellegrino, <i>Bajki z sensem</i> (fragment) J. Baran, <i>Fotografia szkolna</i> G. Kasdepke, <i>Mam prawo</i> (fragment) A. Faber, E. Mazlish, <i>Jak mówić do nastolatków, żeby nas słuchały. Jak słuchać, żeby z nami rozmawiały</i> (fragment) M. Piquemal, <i>Bajki filozoficzne</i> (fragment) N. P. Bogdanow-Bielski, <i>Goście</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: [...] list [...], prosta notatka pojęcia spoza podstawy: <i>motto</i>
	Bohaterowie naszych lektur w świecie dorosłych	E. Knight, <i>Lassie, wróć!</i> (fragment) M. Ende, <i>Momo</i> (fragment) B. Watterson, <i>Calvin i Hobbes</i> (fragmenty), <i>Calvin i Hobbes. Jukon czeka!</i> (fragment)	II.2.11) identyfikuje: opowiadanie [...], komiks [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze), [...], opis [...] przedmiotu, [...] prosta notatka
	Na tropie ortografii: Pisownia głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych w wyrazach	Pisownia głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych w wyrazach	III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: [...] b) różnicach w wymowie i pisowni [...] spółgłosek [...] dźwięcznych i bezdźwięcznych
Rozdział V: Majowe i czerwcowe wędrówki	Niedługo lato	J. Tuwim, <i>Czereśnie</i> T. Konwicki, <i>Zwierzoczekoupiór</i> (fragment) I. Landau, <i>Piosenka o tacie</i> W. Kopaliński, <i>Opowieści o rzeczach powszednich</i> (fragment) P.-A. Renoir, <i>Leontine i Coco</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki [...] II.2.4) rozpoznaje w tekście literackim: [...] przenośnię [...] II.2.7) wyodrębnia elementy dzieła filmowego [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: [...] opis postaci [...], prosta notatka wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>dzieło sztuki, kolorystyka, kompozycja, światło, ruch</i>
	W świecie dźwięku i obrazu	E. Królikowska-Avis, <i>Seans magiczny, czyli ABC młodego kinomana</i> Słowniczek kinomana G. Kasdepke, <i>Bon czy ton. Savoir-vivre dla dzieci</i> (fragment) M.J. Kwiatkowski, <i>Kulisy radia</i> (fragment)	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] II.2.7) wyodrębnia elementy dzieła filmowego i telewizyjnego (scenariusz, reżyseria, ujęcie, gra aktorska) II.2.8) wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych (filmu, programu informacyjnego, programu rozrywkowego), potrafi nazwać ich tworzywo (ruchome obrazy, warstwa dźwiękowa) III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] prosta notatka definicje pojęć z podstawy: słuchowisko, film animowany, dokumentalny, fabularny, adaptacja, akcja, kadr, montaż, operator, plan, producent, reżyser, scena, scenariusz, scenarzysta, scenografia

			wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: świadome korzystanie z zasobów różnych mediów oraz ich krytyczna ocena, analiza oferty mediów i wybór programów korzystnych z punktu widzenia własnego rozwoju, określanie kryteriów wartościowych filmów
Dzieci różnych kultur	M. Orłoś, <i>Kuba i Mela. Dodaj do znajomych</i> (fragment) M. Twain, <i>Przygody Tomka Sawyera</i> (fragment)		II.2.4) rozpoznaje w tekście literackim: [...] przenośnię [...] III.1.7) sporządza plan odtwórczy wypowiedzi (ramowy i szczegółowy) III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] list oficjalny, [...] opis postaci, [...] prosta notatka
Bohaterowie naszych lektur podróżują	Moony Witcher, <i>Dziewczynka z Szóstego Księżyca</i> (fragment) <i>Rady dla... piszących instrukcję</i> A. Szklarski, <i>Tomek w Krainie Kangurów</i> (fragment) J. Hugo-Bader, <i>Rowerem przez Chiny</i> (fragment)		I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie[...], [...] sprawozdanie [...], [...] prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>instrukcja</i> pojęcia spoza podstawy: <i>fantastyka naukowa, reportaż</i> samokształcenie: techniki uczenia się (notatka w formie mapy myśli, np. bohaterowie literaccy – podróżnicy)
Na tropie ortografii: Pisownia głosek nosowych w wyrazach			III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: [...] b) różnicach w wymowie i pisowni samogłosek ustnych i nosowych [...]

PODRĘCZNIK DO JĘZYKA POLSKIEGO „SŁOWA NA START!” DLA KLASY VI. CZĘŚĆ I: KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

Rozdział	Blok	Teksty kultury	Treści nauczania – wymagania szczegółowe z podstawy, inne niż podane powyżej Definicje pojęć z podstawy II etapu edukacyjnego wprowadzane w bloku Pojęcia spoza podstawy wprowadzane w bloku Wyróżniki programu – wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym Uczeń:
Rozdział I: Wrześniowe i październikowe wędrowki	Jesienne wspomnienia	K. Makuszyński, <i>Szatan z siódmej klasy</i> (fragment) J. Liebert, <i>Początek jesieni</i> K.I. Gałczyński, <i>Pieśń o żołnierzach z Westerplatte</i> R. Skarżycki, T.L. Leśniak, <i>Tymek i Mistrz</i> (fragment)	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] II.2.11) identyfikuje: [...] komiks [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] list oficjalny, [...] opis postaci, [...] prosta notatka
	Jak osiągnąć szczęście?	C. Miłosz, <i>Dar</i> W. Kopaliński, <i>125 baśni do opowiadania dzieciom</i> (fragment) J. Kochanowski, <i>Na dom w Czarnolesie</i> J. Sztudynger, <i>Na szczęście</i> J. Sztudynger, <i>Pochwała marzycieli</i> Media informują E. Meyer-Glitz, <i>Kiedy Pani Złość przychodzi z wizytą</i> (fragment) Jak napisać interpretację obrazu? <i>Rady dla... opisujących obraz</i> W. Rodger, <i>Szczęśliwe rodziny</i>	II.2.11) identyfikuje: [...] fraszkę [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis postaci, [...] prosta notatka definicje pojęć z podstawy: <i>fraszka</i>
	Podróże dalekie i bliskie	D. Starkey, <i>Atlas odkryć</i> (fragment) H. Sienkiewicz, <i>W pustyni i w puszczy</i> (fragment) L. St John, <i>Opowieść słonia</i> (fragment) J.R.R. Tolkien, <i>Hobbit, czyli tam i z powrotem</i> (fragment) W. Szymborska, <i>Rymowanki dla dużych dzieci</i> (fragment) M. Wojciechowska, <i>Zapiski (pod)różne</i> (fragment)	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] II.2.8) wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych (filmu [...]) [...] II.2.11) identyfikuje: [...] komiks [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie z dialogiem [...], [...] sprawozdanie [...], [...] opis postaci, [...] prosta notatka pojęcia spoza podstawy: <i>limeryk, ekranizacja</i> (PP do gimnazjum), <i>adaptacja</i> (przypomnienie), <i>powieść podróżnicza</i> (PP do gimnazjum)
	Bohaterowie	W. Kotzwinkle, E.T.: <i>Przygody istoty pozaziemskiej na</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...]

	naszyc lektur i niezwykle wynalazki	<i>Ziemi</i> (fragment) S. Lem, <i>Bajka o maszynie cyfrowej, co ze smakiem walczyła</i> (fragment) <i>Polski łazik marsjański najlepszy na świecie</i> (fragment artykułu)	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis [...] przedmiotu, [...] prosta notatka pojęcia spoza podstawy: <i>powieść science fiction</i> (PP do gimnazjum) wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: świadome korzystanie z zasobów różnych mediów oraz ich krytyczna ocena, analiza oferty mediów i wybór programów korzystnych z punktu widzenia własnego rozwoju, kryteria oceny wartościowych czasopism samokształcenie: techniki uczenia się (czytanie tekstu publicystycznego)
	Na tropie ortografii: Na początek – powtórzenie		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym [...]
Rozdział II: Listopadowe i grudniowe wędrówki	Zanim przyjdzie zima	W. Szymborska, <i>Kot w pustym mieszkaniu</i> Media informują: Znane cmentarze A. Asnyk, <i>Ulewa</i> Ch. Dickens, <i>Opowieść wigilijna</i> (fragment) A. Domańska, <i>Historia żółtej cizemki</i> (fragment) F. Karpiński, <i>Bóg się rodzi</i> J. Twardowski, <i>Mamusia</i> <i>Tradycje wigilijne w Twojej rodzinie – opis</i> , „Victor Junior” nr 16/04	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis postaci, [...] krajobrazu, [...] prosta notatka I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe ([...] instrukcję, w tym przepis) wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>prasa w internecie, artykuł, nagłówek, lead, śródtytuł, dział</i>
	Kurtyna w górę	W. Szekspir, <i>Sen nocy letniej</i> (fragment) J. Kulmowa, <i>Po co jest teatr?</i> G. Kasdepke, <i>Bon czy ton. Savoir-vivre dla dzieci</i> (fragment) L. Legut, <i>Już nigdy nie będę się kłócił z Piotrkim</i> (fragment) Z. Herbert, <i>Pudełko zwane wyobraźnią</i>	I.3.5) rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikowania się (gest, wyraz twarzy, mimika, postawa ciała) II.2.6) wyodrębnia elementy składające się na widowisko teatralne (gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty) III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] prosta notatka pojęcia spoza podstawy: <i>didaskalia, dramat</i> (PP do gimnazjum)
	Polska i Polacy	<i>Co to znaczy być Polakiem?</i> (fragment artykułu) K. Drzewiecka, <i>Piątka z Zakątką</i> (fragment) J. Mikołajewski, <i>Czy jego już nie ma?</i> (fragment artykułu) C. Miłosz, <i>W mojej ojczyźnie</i> C. Leżeński, <i>Jarek i Marek bronią Warszawy</i>	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis [...] krajobrazu, prosta notatka pojęcia spoza podstawy: <i>kontrast</i>

		(fragment) <i>Co to znaczy być Polakiem</i> (artykuł) Z. Herbert, <i>Pan od przyrody</i> J. Matejko, <i>Hołd pruski</i>	
	Bohaterowie naszych lektur w krainie sztuki	E. Jałochowska, <i>Historia sztuki dla dzieci i rodziców. Rozmowy z Kajtkiem</i> (fragment) K. Jerzykowska, W. Karwacki, <i>13. skrytka</i> (fragment) Instytucje kultury B. Miś, <i>Internet – muzea w sieci</i> (fragment artykułu) <i>Rady dla... piszących sprawozdanie</i>	II.2.6) wyodrębnia elementy składające się na widowisko teatralne (gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty) III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie, [...] proste sprawozdanie (np. z wycieczki, z wydarzeń sportowych), [...] opis postaci, [...], ogłoszenie, [...] prosta notatka wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>instytucje kulturalne, opera, libretto, aria, operetka</i> samokształcenie: techniki uczenia się (techniki zapamiętywania)
	Na tropie ortografii: Pisownia przymiotników i przysłówków z przeczeniem <i>nie</i>		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: [...] c) zapisie „nie” z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami
Rozdział III: Styczniowe i lutowe wędrówki	I znów zima	M. Buczkówna, <i>Wieczór zimowy</i> <i>Dzieła sztuki pod lupą</i> J. Harasymowicz, <i>Sad, styczeń</i> L. Bruin, <i>Co jest za horyzontem?</i> (fragmenty) <i>Pechowa walentynka</i> , „Kumpel”, nr 2(13)/2005	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] II.2.11) identyfikuje: [...] przysłowie [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] list [...], [...] opis postaci, [...] krajobrazu, [...], [...] prosta notatka I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe ([...] instrukcję, w tym przepis) pojęcia spoza podstawy: <i>powieść historyczna</i> (PP do gimnazjum) wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>artykuł prasowy, wywiad</i> samokształcenie: techniki uczenia się (czytanie tekstu publicystycznego)
	Znaki czasu – trudna współczesność	H. Lee, <i>Zabić drozda</i> (fragment) E. Lipska, <i>Takie czasy</i> E. Ibbotson, <i>Pies i jego chłopiec</i> (fragmenty) Media informują	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] list oficjalny, [...] prosta notatka

		<i>Rady dla... przeprowadzających wywiad</i>	
	W szkole	I. Skirycki, <i>Wędrowiec</i> G. Kasdepke, <i>Bon czy ton. Savoir-vivre dla dzieci</i> (fragment) M. Musierowicz, <i>Kwiat kalafiora</i> (fragment) <i>Rady dla... charakteryzujących postać</i> M.K. Piekarska, <i>Klasa pani Czajki</i> (fragment) E. Meyer-Glitza, <i>Kiedy Pani Złość przychodzi z wizytą</i> (fragmenty)	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] proste sprawozdanie [...], [...] opis postaci [...], prosta notatka I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe ([...] życzenia [...]) pojęcia spoza podstawy: <i>sentencja, debata</i>
	Dzieci i dorośli	D. Wawiłow, <i>Wędrówka</i> (fragment) M. Brykczyński, <i>O prawach dziecka</i> B. Ciwoniuk, <i>Igor</i> (fragment) A. Minkowski, <i>Dolina Światła</i> (fragment) H. Ożogowska, <i>Za minutę pierwsza miłość</i> (fragment)	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] dziennik [...], prosta notatka
	Bohaterowie naszych lektur i wirtualny świat	P. Beręsewicz, <i>Wszystkie lajki Marczuka</i> (fragment) G. Kasdepke, <i>Bon ton. Savoir-vivre dla dzieci</i> (fragment) P. Jochym, <i>Dziesięć rad, jak się posługiwać Wikipedią</i> (fragment artykułu)	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis postaci, [...] prosta notatka samokształcenie: techniki uczenia się
	Na tropie ortografii:	Pisownia rzeczowników zakończonych na <i>-ia</i> i <i>-ja</i>	III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym [...]
Rozdział IV: Marcowe i kwietniowe wędrowki	Wiosna	J. Tuwim, <i>Ptak</i> F.E. Hodgson Burnett, <i>Tajemniczy ogród</i> (fragment) J.-J. Sempé, R. Goscinny, <i>Nieznane przygody Mikołajka</i> (fragment) Media informują C. Ditz, <i>Jabłko</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst [...] literacki [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: [...] proste sprawozdanie, [...] prosta notatka wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>artykuł prasowy, relacja</i> samokształcenie: techniki uczenia się (czytanie tekstu publicystycznego)
	Przed sprawdzianem	J. Rudniański, <i>Jak się uczyć?</i> (fragment) <i>Rady dla... tworzących notatkę</i> Ch. Perault, <i>Knypsy z Czubkiem</i> (fragment) I. Krasicki, <i>Lew i zwierzęta</i> M. Grądzka, <i>Legends polskie</i> (fragment) N. Chadzinikolau, <i>Mity greckie</i> (fragment) J. Kulmowa, <i>Kwitną wieżowce</i>	I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze), pamiętnik i dziennik (pisane z perspektywy bohatera literackiego lub własnej), list oficjalny, proste sprawozdanie (np. z wycieczki, z wydarzeń sportowych), opis postaci, przedmiotu, krajobrazu, ogłoszenie, zaproszenie, prosta notatka

			<p>samokształcenie: techniki uczenia się (zdawanie egzaminów)</p>
	<p>Porozmawiajmy o wartościach</p>	<p>É.-E. Schmitt, <i>Oskar i pani Róża</i> (fragment) C. Janczarski, <i>Nie mijam</i> K. Dunin, <i>Zrobieni na niebiesko</i> (fragment), „Wysokie Obcasy” z 16 lipca 2005 r. J. Gaarder, <i>Świat Zofii: cudowna podróż w głąb historii filozofii</i> (fragment)</p>	<p>I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] prosta notatka</p> <p>pojęcia spoza podstawy: <i>przypowieść</i> (PP do gimnazjum)</p>
	<p>Świat mediów</p>	<p>W. Kopaliński, <i>Opowieści o rzeczach powszednich</i> (fragment) Gazety i czasopisma J. Verne, <i>W 80 dni dookoła świata</i> (fragment) <i>Rady dla... przyszłych dziennikarzy</i> D. Kaczmarek, <i>Pieskie wakacje</i> (fragment) B. Stenka, <i>Masło przygodowe</i> (fragment)</p>	<p>I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: [...] prosta notatka</p> <p>wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>obraz statyczny i dynamiczny, koncert muzyki klasycznej</i></p>
	<p>Bohaterowie naszych lektur i niecodzienne sytuacje</p>	<p>C. Funke, <i>Atramentowe serce</i> (fragment) I. Jurgielewiczowa, <i>Ten obcy</i> (fragment) <i>Lekcje w parku linowym? Czemu nie!</i> (fragment artykułu)</p>	<p>I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny [...] II.2.7) wyodrębnia elementy dzieła filmowego i telewizyjnego (scenariusz, reżyseria, ujęcie, gra aktorska) II.2.8) wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych (filmu, programu informacyjnego, programu rozrywkowego), potrafi nazwać ich tworzywo (ruchome obrazy, warstwa dźwiękowa) III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis [...], prosta notatka</p>
	<p>Na tropie ortografii: Interpunkcja</p>		<p>III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym [...]</p>
<p>Rozdział V: Majowe i czerwcowe wędrówki</p>	<p>Zanim przyjdzie lato</p>	<p>R. Suchodolski, <i>Mazurek 3 maja</i> (fragment) J. Twardowski, <i>Ręce</i> D. Suwalska, <i>Ratunku, marzenia</i> (fragment)</p>	<p>III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze) [...], prosta notatka</p> <p>wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>artykuł – sprawozdanie z wydarzenia, bestseller</i></p>
	<p>W harmonii z naturą</p>	<p>W. Szymborska, <i>Jarmark cudów</i> <i>Rozmowa z Wojciechem Owczarzem – pomysłodawcą „Listów dla Ziemi”</i> (fragment artykułu) B. Watterson, <i>Calvin i Hobbes. Coś się ślini pod łóżkiem</i> (fragment) <i>A. Pavlova, Królowa z pigwy</i></p>	<p>III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], opis postaci, [...] prosta notatka</p> <p>wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: <i>kompozycja obrazu</i></p>
	<p>Blaski i cienie</p>	<p>J. Baran, ***</p>	<p>III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych:</p>

	dorastania	K.I. Gałczyński, <i>Rozmowa liryczna</i> <i>Media informują</i> J. Wilson, <i>Dziewczyny się odchudzają</i> (fragment) A. Minkowski, <i>Gruby</i> (fragment)	opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze), [...] list oficjalny, [...] opis postaci, [...] prosta notatka I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe ([...] życzenia [...])
	Bohaterowie naszych lektur i ważne sprawy	E. Nowacka, <i>Słońce w kałuży</i> (fragment) B. Gawryluk, <i>Moje Bullerbyn</i> (fragment) <i>Może ruszać tylko głową, ale „wymiała” lepiej niż pełnosprawni gracze</i> (fragment artykułu)	III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], [...] opis postaci, [...] prosta notatka wychowanie do udziału w kulturze i życia w społeczeństwie informacyjnym: analiza oferty mediów, wady i zalety internetu
	Na tropie ortografii: Dbajmy o język polski		III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym [...]

PODRĘCZNIK DO JĘZYKA POLSKIEGO „SŁOWA NA START!” DLA KLASY IV. CZĘŚĆ II: KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE

Rozdział	Temat	Treści nauczania – wymagania szczegółowe z podstawy programowej Uczeń:
Jak się porozumiewać?	Witam się i żegnam	III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się do oficjalnej i nieoficjalnej sytuacji komunikacyjnej oraz do zamierzonego celu I.3.5) rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikowania się (gest, wyraz twarzy, mimika, postawa ciała) III.1.8) uczestnicząc w rozmowie, słucha z uwagą wypowiedzi innych, mówi na temat; prezentuje własne zdanie i uzasadnia je II.2.10) charakteryzuje i ocenia bohaterów III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury
	Przedstawiam siebie i innych	
	Proszę i dziękuję	
	Wyrażam swoje zdanie	
Do czego służą części mowy?	Co już wiemy o czasowniku?	I.3.3) rozpoznaje w wypowiedziach podstawowe części mowy (rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówki, [...] przyimek, spójnik) i wskazuje różnice między nimi I.3.4) rozpoznaje w tekście formy przypadków, liczb, osób, czasów i rodzajów gramatycznych – rozumie ich funkcje w wypowiedzi III.2.3) stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmiennych III.2.4) [...] używa [...] [przymiotników i przysłówków] we właściwych kontekstach III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się [...] do zamierzonego celu III.1.4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi [...] III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane
	Czasownik odmienia się przez osoby	
	Forma osobowa a bezokolicznik	
	Pisownia bezokoliczników o trudnych zakończeniach	
	Czasowniki w czasie teraźniejszym	
	Czasowniki w czasie przeszłym	
	Pisownia trudnych czasowników w czasie przeszłym	
	Czasowniki w czasie przyszłym	
	Co wiemy o rzeczowniku?	
Pisownia rzeczowników własnych i pospolitych		

	Rodzaj rzeczownika	z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w [...] tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych, [...] c) zapisie „nie” z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami, d) sposobach pisania nazw własnych i nazw pospolitych III.2.6) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, [...] znaku wykrzyknika
	Odmiana rzeczownika	
	Pisownia <i>nie</i> z czasownikami i rzeczownikami	
	Co wiemy o przymiotniku?	
	Przymiotnik zmienia swoją formę w zdaniu	
	Co to jest przysłówek?	
	Pisownia <i>nie</i> z przymiotnikami i przysłówkami	
	Poznajemy przyimek	
	Łączenie wyrazów za pomocą spójnika	I.3.1) rozpoznaje podstawowe funkcje składniowe wyrazów użytych w wypowiedziach (podmiot, orzeczenie [...]) I.3.2) rozpoznaje w tekście zdania pojedyncze nierozwinięte i rozwinięte [...] i rozumie ich funkcje III.2.1) rozróżnia i poprawnie zapisuje zdania oznajmujące, pytające i rozkazujące III.2.3) stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmiennych III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się [...] do zamierzonego celu III.1.4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi [...] III.2.6) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, [...] znaku wykrzyknika
	Spójniki i przecinki	
	Opis przedmiotu i opis postaci	
	Kartka z pamiętnika, wpis w dzienniku internetowym	
Jak budować zdania?	Co to jest zdanie?	
	Zdanie oznajmujące, pytające i rozkazujące	
	Główne części zdania, czyli orzeczenie i podmiot	
	Określenia w zdaniu	
	Związki wyrazów w zdaniu	
	Grupa podmiotu i grupa orzeczenia	III.2.6) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, [...] znaku wykrzyknika
	Przecinek w zdaniu pojedynczym	
Jak zapisywać głoski?	Kolejność alfabetyczna wyrazów	III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych, b) różnicach w wymowie i pisowni samogłosek [...], spółgłosek twardych i miękkich [...]
	Różnice między głoską a literą	
	Ta sama głoska, różne litery – pisownia wyrazów z <i>ó</i> i <i>u</i>	
	Samogłoski i spółgłoski	
	Ta sama głoska, różne litery – pisownia wyrazów z <i>rz</i> i <i>ż</i>	
	Spółgłoski twarde i miękkie	

	Ta sama głoska, różne litery – pisownia wyrazów z <i>ch</i> i <i>h</i>	III.1.9) czytając głośno, wyraziście, przekazuje intencję tekstu, właściwie akcentuje wyrazy, wprowadza pauzę, stosuje odpowiednią intonację I.2. [...] korzysta z informacji zawartych w encyklopedii [...]
	Podział wyrazów na sylaby – przenoszenie wyrazów	
	Akcentowanie wyrazów	
Jak tworzyć wypowiedzi?	Kartka pocztowa – życzenia i pozdrowienia	III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się do oficjalnej i nieoficjalnej sytuacji komunikacyjnej oraz do zamierzonego celu III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie [...], pamiętnik i dziennik (pisane z perspektywy bohatera literackiego lub własnej), list [...], opis postaci, przedmiotu [...], ogłoszenie, zaproszenie, prosta notatka III.1.6) stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny zgodny z wymogami danej formy gatunkowej (w tym wydziela akapity) III.1.4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi [...] I.1.1) sprawnie czyta teksty głośno i cicho I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe (zaproszenie, życzenia [...] ogłoszenie)
	Opis przedmiotu i opis postaci	
	Kartka z pamiętnika, wpis w dzienniku internetowym	
	Wysyłamy listy	
	Ogłoszenie i zaproszenie	
	Jak zrobić notatkę?	
	Piszemy opowiadanie	
Jak zapisywać dialog?		

PODRĘCZNIK DO JĘZYKA POLSKIEGO „SŁOWA NA START!” DLA KLASY V. CZĘŚĆ II: KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE

Rozdział	Temat	Treści nauczania – wymagania szczegółowe z podstawy programowej Uczeń:
Jak się porozumiewać?	Umiem przeproszać	III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się do [...] zamierzonego celu I.3.5) rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikowania się (gest, wyraz twarzy, mimika, postawa ciała) III.1.8) uczestnicząc w rozmowie, słucha z uwagą wypowiedzi innych, mówi na temat; prezentuje własne zdanie i uzasadnia je II.2.10) charakteryzuje i ocenia bohaterów I.1.9) wyciąga wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście (w tym rozpoznaje w nim prawdę lub fałsz) III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z
	Mówię prawdę, nie kłamię	
	Informuję czy komentuję?	

	Uczę się odmawiać	otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury II.4. [...] odczytuje wartości pozytywne i ich przeciwieństwa wpisane w teksty kultury ([...] prawda – kłamstwo [...]).
Do czego służą części mowy?	Co już wiem o czasowniku?	I.3.3) rozpoznaje w wypowiedziach podstawowe części mowy (rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówek, liczebnik [...]) i wskazuje różnice między nimi III.2.4) [...] używa [...] [przymiotników i przysłówków] we właściwych kontekstach I.3.4) rozpoznaje w tekście formy przypadków, liczb, osób, czasów i rodzajów gramatycznych – rozumie ich funkcje w wypowiedzi III.2.3) stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmiennych III.1.4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi [...] III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się [...] do zamierzonego celu III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w [...] tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych, [...] d) sposobach pisania nazw własnych i nazw pospolitych III.2.6) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, [...] znaku wykrzyknika
	Pisownia czasowników z <i>ch</i> i <i>h</i>	
	Odmieniam czasowniki przez rodzaje w liczbie mnogiej	
	Pisownia cząstek <i>bym</i> , <i>byś</i> , <i>by...</i>	
	Akcentuję różne formy czasowników	
	Co już wiem o rzeczowniku?	
	Pisownia <i>rz</i> i <i>ż</i> w zakończeniach rzeczowników	
	Tworzę rzeczowniki nazywające czynności i cechy	
	Pisownia <i>u</i> i <i>ó</i> w czasownikach i rzeczownikach	
	Posługuję się różnymi formami przymiotników	
	Łączę przymiotniki z rzeczownikami	
	Pisownia wielką i małą literą rzeczowników oraz przymiotników	
	Stosuję przysłówki w swoich wypowiedziach	
	Poznaję liczebnik	
Odróżniam liczebniki główne od porządkowych		
Używam liczebników zbiorowych		
Poprawnie zapisuję daty		
Jak budować zdania?	Co już wiem o zdaniu?	I.3.1) rozpoznaje podstawowe funkcje składniowe wyrazów użytych w wypowiedziach (podmiot, orzeczenie, dopełnienie, przydawka, okolicznik) I.3.2) rozpoznaje w tekście zdania pojedyncze nierozwinięte i rozwinięte, pojedyncze i złożone (współrzędnie i podrzędnie), równoważniki zdań – i rozumie ich funkcje III.2.1) rozróżnia i poprawnie zapisuje zdania oznajmujące, pytające i rozkazujące III.2.3) stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmiennych III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się [...] do zamierzonego celu III.1.4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi [...]
	Odróżniam zdanie od równoważnika zdania	
	Oznajmiam, pytam, rozkazuję – rodzaje zdań	
	Poprawnie stawiam przecinek w zdaniu pojedynczym	
	Rozpoznaję podmiot i orzeczenie	
	Wiem, co określa przydawka	
	Rozpoznaję dopełnienie i okolicznik	
	Tworzę zdania złożone	
	Buduję zdania złożone podrzędnie	

	Używam zdań złożonych współrzędnie	III.2.6) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, [...] znaku wykrzyknika
	Poprawnie stawiam przecinek w zdaniu złożonym	
Jak zapisywać głoski?	Co już wiem o głoskach, literach i sylabach?	III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych, b) różnicach w wymowie i pisowni samogłosek ustnych i nosowych, spółgłosek twardych i miękkich, dźwięcznych i bezdźwięcznych [...] III.1.9) czytając głośno, wyraziście, przekazuje intencję tekstu, właściwie akcentuje wyrazy, wprowadza pauzę, stosuje odpowiednią intonację
	Odróżniam głoski dźwięczne od bezdźwięcznych	
	Pisownia głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych w wyrazach	
	Odróżniam głoski ustne od nosowych	
	Pisownia wyrazów z <i>q, ę, om, on, em i en</i>	
Jak tworzyć wypowiedzi?	Piszę zawiadomienia i gratulacje	III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się do oficjalnej i nieoficjalnej sytuacji komunikacyjnej oraz do zamierzonego celu III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze), opis postaci, przedmiotu, krajobrazu, [...] prosta notatka I.1.5) rozpoznaje formy gatunkowe ([...] gratulacje, zawiadomienie [...]), instrukcję, w tym przepis III.1.7) sporządza plan odtwórczy wypowiedzi (ramowy i szczegółowy) III.1.6) stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny zgodny z wymogami danej formy gatunkowej (w tym wydziela akapity) III.1.4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi [...] I.1.1) sprawnie czyta teksty głośno i cicho
	Sporządzam plan	
	Streszczam tekst	
	Tworzę opowiadanie z dialogiem	
	Sporządzam przepis	
	Tworzę instrukcję	
	Opisuję krajobraz	
	Opisuję dzieło sztuki	

PODRĘCZNIK DO JĘZYKA POLSKIEGO „SŁOWA NA START!” DLA KLASY VI. CZĘŚĆ II: KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE

Rozdział	Temat	Treści nauczania – wymagania szczegółowe z podstawy programowej Uczeń:
Jak się porozumiewać?	Porozumiewam się w sytuacjach oficjalnych i nieoficjalnych	III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się do oficjalnej i nieoficjalnej sytuacji komunikacyjnej oraz do zamierzonego celu I.3.5) rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikowania się (gest, wyraz twarzy, mimika, postawa ciała) III.1.8) uczestnicząc w rozmowie, słucha z uwagą wypowiedzi innych, mówi na temat; prezentuje własne zdanie i uzasadnia je I.1.3) identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi (autora [...], czytelnika, słuchacza) III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury
	Uczę się kulturalnie dyskutować	
	Potrafię przemawiać	
	Korzystam z internetowych form komunikacji	
Do czego służą części mowy?	Posługuję się czasownikami	I.3.3) rozpoznaje w wypowiedziach podstawowe części mowy (rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówki, liczebnik, zaimek, przyimek, spójnik) i wskazuje różnice między nimi III.2.4) poprawnie stopniuje przymiotniki i przysłówki i używa ich we właściwych kontekstach I.3.4) rozpoznaje w tekście formy przypadków, liczb, osób, czasów i rodzajów gramatycznych – rozumie ich funkcje w wypowiedzi III.2.3) stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmiennych III.1.4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi [...] III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury III.2.5) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek [...] w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych, [...] c) zapisie „nie” z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami
	Używam rzeczowników	
	Poprawnie posługuję się rzeczownikami o nietypowej odmianie	
	Potrafię zapisywać rzeczowniki zakończone na <i>-ia</i> i <i>-ja</i>	
	Korzystam z przymiotników w swoich wypowiedziach	
	Stopniuję przymiotniki	
	Używam przysłówków	
	Stopniuję przysłówki	
	Posługuję się liczebnikami	
	Używam liczebników wielowyrazowych	
	Zastępuję wyrazy zaimkami	
	Posługuję się przyimkami	
	Stosuję przyimki złożone	
Łączę wyrazy za pomocą spójników		
Poprawnie zapisuję <i>nie</i> z różnymi częściami mowy		
Jak budować zdania?	Tworzę zdania pojedyncze i równoważniki zdań	I.3.1) rozpoznaje podstawowe funkcje składniowe wyrazów użytych w wypowiedziach (podmiot, orzeczenie, dopełnienie, przydawka, okolicznik)

	Posługuję się podmiotem i orzeczeniem	I.3.2) rozpoznaje w tekście zdania pojedyncze nierozwinięte i rozwinięte, pojedyncze i złożone (współrzędnie i podrzędnie), równoważniki zdań – i rozumie ich funkcje III.2.1) rozróżnia i poprawnie zapisuje zdania oznajmujące, pytające i rozkazujące III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury III.1.4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi [...] III.2.6) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, [...] znaku wykrzyknika
	Rozumiem funkcje przydawki, dopełnienia i okolicznika	
	Używam zdań złożonych	
	Poprawnie stawiam przecinki w zdaniach pojedynczych i złożonych	
Jak poprawnie tworzyć wyrazy?	Rozpoznaję rodziny wyrazów	III.2.5 a) pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o wymianie głosek w wyrazach pokrewnych [...] I.3.3) rozpoznaje w wypowiedziach podstawowe części mowy (rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówki [...]) i wskazuje różnice między nimi III.2.3) stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmienne III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się do [...] zamierzonego celu
	Posługuję się wyrazami pochodnymi	
	Poprawnie zapisuję trudne wyrazy pochodne	
Jak tworzyć wypowiedzi?	Piszę sprawozdanie	III.1.1) tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością [...] III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się do [...] zamierzonego celu III.1.5) tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: [...] list oficjalny, proste sprawozdanie (np. z wycieczki, z wydarzeń sportowych) [...] III.1.6) stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny zgodny z wymogami danej formy gatunkowej (w tym wydziela akapity) III.1.2) dostosowuje sposób wyrażania się do [...] zamierzonego celu III.1.4) świadomie posługuje się różnymi formami językowymi [...] I.1.4) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, [...] reklamowy I.1.6) odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od informacji drugorzędnych I.1.7) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte) I.1.9) wyciąga wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście (w tym rozpoznaje w nim prawdę lub fałsz) I.1.2) określa temat i główną myśl tekstu I.1.3) identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi (autora, [...] czytelnika [...])
	Tworzę list oficjalny	
	Układam teksty reklamowe	
	Tworzę notatkę prasową	

TEKSTY KULTURY

W roku szkolnym poznawanych są w całości nie mniej niż cztery pozycje książkowe oraz wybrane przez nauczyciela teksty o mniejszej objętości¹².

KLASA IV

1. Jan Brzechwa, *Akademia Pana Kleksa*
2. Carlo Collodi, *Pinokio*
3. Roald Dahl, *Charlie i fabryka czekolady*
4. Clive Staples Lewis, *Lew, Czarownica i stara szafa*
5. Astrid Lindgren, *Bracia Lwie Serce*
6. Joanna Olech, *Dynastia Miziołków*
7. René Goscinny, Jean-Jacques Sempé, *Mikołajek* (wybór opowiadań z dowolnego tomu)
8. wybór baśni (np. Marta Berowska, *Szklana góra*; Maria Niklewiczowa, *Dlaczego woda morska jest słona?*)
9. wybór kolęd (np. Krzysztof Dzikowski, *Dzień jeden w roku*)
10. wybór pieśni patriotycznych (np. Józef Wybicki, *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech*; *Mazurek Dąbrowskiego*)
11. wybór poezji, w tym utwory dla dzieci i młodzieży (np. Joanna Papuzińska, *Koniec lata*; Julian Tuwim, *Spóźniony słowik*; Ludwik Jerzy Kern, *Choinka*; Anna Kamieńska, *Babcia*; Jan Twardowski, *W klasie*; Konstanty Ildefons Gałczyński, *Kronika olsztyńska, część XIX*)
12. wybrane programy telewizyjne, artykuły z czasopism i internetu (np. fragment artykułu *Przyjaźń w internecie?* ze strony www.victo-junior.pl, fragment opowiadania *Najlepszy program* ze „Świerszczyka”)
13. film i widowisko teatralne z repertuaru dziecięcego (np. Wanda Chotomska, *Kopciuszek*)

KLASA V

1. Ferenc Molnár, *Chłopcy z Placu Broni*
2. Joanna Onichimowska – wybrana powieść (np. *Duch starej kamienicy*, *Daleki rejs*)
3. Lucy Maud Montgomery, *Ania z Zielonego Wzgórza*
4. Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy*
5. Alfred Szklarski – wybrana powieść (np. *Tomek w Krainie Kangurów*)
6. Dorota Terakowska, *Władca Lewawu*
7. Mark Twain, *Przygody Tomka Sawyera*
8. Moony Witcher, *Dziewczynka z Szóstego Księżyca*

¹² Oprócz lektur wybranych z podstawy programowej uczniowie powinni czytać teksty innych autorów, zgodnie z sugestiami zawartymi w części programu „Wybór lektur”.

9. Juliusz Verne, *W 80 dni dookoła świata*
10. wybór mitów greckich i legend (np. Jan Parandowski, *Stworzenie świata*; Wanda Markowska, *Mit o Syzyfie*; Nikos Chadzinikolau, *Prometeusz*)
11. wybór kolęd (np. Joseph Mohr, *Cicha noc*)
12. wybór pieśni patriotycznych (np. Stanisław Ryszard Dobrowolski, *Być może*; Marek Gaszyński, Czesław Niemen, *Sen o Warszawie*)
13. wybór poezji, w tym utwory dla dzieci i młodzieży (np. Stanisław Grochowiak, *Na słotę*; Urszula Kozioł, *Pożegnanie z dziadziem*; Joanna Kulmowa, *Marzenia*; Kazimierz Wierzyński, *Zapach*; Czesław Miłosz, *Ojciec w bibliotece*)
14. film i widowisko teatralne z repertuaru dziecięcego
15. wybrane programy telewizyjne, artykuły z czasopism i internetu (np. fragment artykułu Leona Szkutnika *Jak nauczyć się obcego języka?* z „Wiedzy i Życia”, fragment artykułu *Mówi Brajan, pali się u mnie...* z „Dziennika Łódzkiego”)

KLASA VI

1. Frances Hodgson Burnett, *Tajemniczy ogród*
2. Antonina Domańska, *Historia żółtej cizemki*
3. Irena Jurgielewiczowa, *Ten obcy*
4. Stanisław Lem, *Bajki robotów*
5. Kornel Makuszyński, *Szatan z siódmej klasy*
6. Aleksander Minkowski, *Dolina Światła*
7. Edmund Niziurski – wybrana powieść (np. *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa, Sposób na Alcybiadesa*)
8. John Ronald Reuel Tolkien, *Hobbit, czyli tam i z powrotem*
9. wybór kolęd (np. Franciszek Karpiński, *Bóg się rodzi*)
10. wybór pieśni patriotycznych (np. Konstanty Ildefons Gałczyński, *Pieśń o żołnierzach w Westerplatte*; Rajnold Suchodolski, *Mazurek 3 maja*)
11. wybór poezji, w tym utwory dla dzieci i młodzieży (np. Zbigniew Herbert, *Pan od przyrody*; Wisława Szymborska, *Limeryki*; Mieczysława Buczkówna, *Wieczór zimowy*; Czesław Janczarski, *Nie mijam*)
12. film i widowisko teatralne
13. adaptacja filmowa i teatralna
14. wybrane programy telewizyjne, artykuły z czasopism i internetu (np. fragment artykułu Jarosława Mikołajewskiego *A tak między nami: czy Jego już nie ma?* z „Gazety Wyborczej”, fragment artykułu Kingi Dunin *Zrobieni na niebiesko* z „Wysokich Obcasów”)

5. MATERIAŁY DYDAKTYCZNE ZGODNE Z ZAŁOŻENIAMI NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ

5.1. WYBÓR PODRĘCZNIKA

Ważnym kryterium pomagającym w doborze podręcznika jest „zaciekawienie” podręcznikiem. Jeżeli zainteresuje on mnie – nauczyciela – to zainteresuje też moich uczniów. Polonista pracuje z tekstem. Nuda jest największym wrogiem zarówno lekcji, jak i czytania. Dlatego w podręczniku, który wybierze nauczyciel języka polskiego, powinno się znaleźć sporo tekstów o tematyce na tyle bliskiej uczniom, by mogły stanowić pretekst do otwartej rozmowy o ich uczuciach i problemach. Poza tym zaangażowanie i pasja nauczyciela udzielają się uczniom. Jeśli tekst, a potem mądrze sformułowane do niego pytania, wywołują w nas – nauczycielach – emocje i refleksje, łatwiej będzie nam o utworze rozmawiać, łatwiej przekonać do niego uczniów. Jeżeli nauczyciel polubi podręcznik, to zapewne polubi go też uczeń. Podręcznik nie może męczyć – powinien uskrzydlać, inspirować i pomagać w nauce.

5.2. BUDOWA SERII „SŁOWA NA START!”

Z programem „Czytać, myśleć, uczestniczyć” ściśle skorelowana jest seria „Słowa na start!”. Ważne jest, by podręcznik – a nawet cała seria – wspierał nauczyciela w realizacji wymagań zapisanych w podstawie. Dlatego wszystkie publikacje wchodzące w skład serii „Słowa na start!” spełniają poniższe kryteria:

- pomagają w realizacji zamierzonych celów opisanych w podstawie,
- wykorzystują metody i techniki pracy z tekstem podobne do tych, które opisano w rozdziale „Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania”,
- zawierają mądre i ciekawe teksty zachęcające uczniów do czytania oraz pomagające im przekonać, że czytanie książek jest pasjonujące i może być przyjemnością, podobnie jak rozmowa o literaturze i kulturze,
- prezentują utwory o różnorodnym charakterze – obok tekstów literackich – publicystyczne, popularnonaukowe i reklamowe,
- zawierają różnorodne zadania sformułowane językiem zrozumiałym dla ucznia,
- proponują zadania rozwijające umiejętność odróżniania zawartych w tekście informacji ważnych od drugorzędnych: ćwiczenia typu prawda – fałsz czy takie, w których uczeń samodzielnie formułuje pytania do tekstu oraz rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikacji,
- zawierają polecenia „Po przeczytaniu...”, które aktywizują uczniów oraz oddziałują na ich emocje,
- proponują ćwiczenia rozwijające kreatywność i płynność słowną („Ćwiczenia na start”) oraz elementy bogacące słownictwo („Tak się mówi!”, „Nowe słowo”),
- prezentują różnorodne teksty kultury: obrazy, rzeźby, zabytki architektury, komiksy,
- zawierają ćwiczenia kształcące umiejętności poprawnego komunikowania się w mowie i piśmie („Myślę, że...”, „Piszę poprawnie”),
- podają propozycje tekstów i ćwiczeń zachęcających do samorozwoju i pomagających się uczyć.

Podręcznik „Słowa na start! 4. Część 1: kształcenie literackie i kulturowe” ma przejrzystą i uporządkowaną budowę. Jest podzielony na pięć rozdziałów w układzie kalendarzowym („**Wrześniowe i październikowe wędrówki**”, „**Listopadowe i grudniowe wędrówki**”, „**Styczeniowe i lutowe wędrówki**”, „**Marcowe i kwietniowe wędrówki**” oraz „**Majowe i czerwcowe wędrówki**”). W każdym rozdziale pierwszy blok stanowi nawiązanie do odpowiedniej pory roku lub obchodzonych w danych miesiącach świąt (czasami tylko na zasadzie czasu, w którym dzieje się akcja omawianego w nim opowiadania). Pozostałe dwa bloki dotyczą spraw bliskich uczniowi i dla niego ważnych (np. „Moja rodzina i ja”, „O przyjaźni i koleżeństwie”). Wszystkie zaproponowane teksty, zgodnie z ideą programu zawartą w tytule, mają za zadanie zachęcać uczniów do czytania. Stąd przy wyborze utworów do podręcznika obowiązywały kryteria opisane w części programu „Wybór lektur”. Szczególną rolę w tym względzie mają odgrywać bloki zatytułowane „Bohaterowie naszych lektur”, powtarzające się w każdym rozdziale. Nawiązują one tematyką do spraw bliskich uczniom (np. „**Bohaterowie naszych lektur są zagubieni**”, „**Bohaterowie naszych lektur obchodzą święta**” czy „**Bohaterowie naszych lektur i szkolne rozterki**”) i w większości stanowią przykłady najciekawszych fragmentów powieści proponowanych w podstawie programowej. A wszystko po to, by uczeń, zachęcony lekturą fragmentu, chciał przeczytać całość. W blokach tych zamieszczono ćwiczenia opatrzone specjalną ikoną, których celem jest rozbudzanie zainteresowań czytelniczych uczniów. Podobne zadanie mają pełnić krótkie informacje na temat książek zatytułowane „**Warto przeczytać**” oraz notki biograficzne przybliżające twórców literatury dziecięcej („**Autorzy naszych lektur**”). Należy również wspomnieć o dodatkach „Lipcowe i sierpniowe wędrówki”, w których zamieszczono fragmenty ciekawych utworów o tematyce wakacyjnej.

Stałymi elementami każdego bloku są „**Dzieła sztuki pod lupą**” i „**Wędrówki po Polsce**”, przygotowujące uczniów, zgodnie z założeniami programu, do uczestniczenia w kulturze. Pierwszy element uczy interpretacji obrazów, drugi zaś prezentuje najciekawsze miejsca i zabytki w Polsce oraz w Europie. Podobną funkcję pełnią strony rozkładowkowe „**Cudze chwalicie, swego nie znacie**” zamieszczone w wakacyjnych dodatkach dla klasy IV, V i VI.

Niewątpliwie elementem wyróżniającym program „Czytać, myśleć, uczestniczyć” oraz podręczniki z serii „Słowa na start!” jest rozwijanie w sposób świadomy i zaplanowany umiejętności zapisanych w podstawie jako umiejętności ogólne. Mowa tu nie tylko o umiejętnościach podstawowych, takich jak czytanie i komunikowanie się w mowie i piśmie (pomocne okazują się tu cyklicznie powtarzane „**Rady dla...**”), lecz także o **kreatywności** oraz samodzielnym i krytycznym myśleniu uczniów (ich kształceniu służą m.in. „**Ćwiczenia na start**” i zadania „**Na początku...**” oraz polecenia pod tekstami: „**Myślę, że...**” czy „**Mam pomysł...**”). Rozwijanie naturalnej ciekawości świata i odkrywanie zainteresowań to cele przyświecające „**Ciekawostkom**” i „**Warto wiedzieć**”. Z kolei siódma umiejętność kluczowa zapisana w podstawie programowej, czyli umiejętność pracy zespołowej, kształcona jest dzięki licznie pojawiającym się w podręczniku zadaniom „**W grupie...**”.

Dbałość o poprawność językową w podręczniku dotyczącym kształcenia literackiego i kulturowego jest realizowana dzięki doborowi tekstów napisanych piękną i poprawną polszczyzną oraz powtarzającym się elementom, mającym na celu wzbogacanie słownictwa uczniów: „**Tak się mówi!**” (zestawienie przydatnych, żywych we współczesnym języku polskim związków frazeologicznych) oraz „**Nowe słowo**” (wyjaśnienia na przykładach z żywego języka znaczenia trudniejszych słów lub wyrażeń). Poprawność ortograficzna zaś doskonała jest dzięki zamieszczonej w każdym bloku gazetce „**Na tropie ortografii**” oraz ćwiczeniom zatytułowanym „**Piszę poprawnie...**”.

Terminy zapisane w podstawie programowej, np.: *narrator, legenda, rym, wers*, są w podręczniku wyeksponowane i podane w formie „**Nowej wiadomości**”.

Stałymi elementami o charakterze powtórzeniowym, utrwalającymi oraz porządkującymi wiedzę i umiejętności, są „**Czy już wiesz?**”, „**Czy już potrafisz?**” zbudowane na zasadzie fiszek autokorektywnych wraz z odpowiedziami („**To wiem!**”, „**To potrafię!**”), które przygotowują do wykonania zadań w testach „**Sprawdź swoją wiedzę i umiejętności**”, kończących każdy rozdział podręcznika.

5.3. OBUDOWA DYDAKTYCZNA

Ważnym elementem pakietu pomagającego nauczycielowi w realizacji jego zadań, oprócz programu i podręcznika, jest obudowa metodyczna.

Nie jest prawdą, że prawdziwy i twórczy nauczyciel powinien umieć wszystko, a korzystanie z propozycji gotowych scenariuszy, testów czy programów to dyshonor. Nauczyciel nie musi codziennie odkrywać Ameryki. Przecież aktor nie jest zmuszany do napisania sobie roli, uszycia kostiumu, wykonania scenografii. Pomaga mu w tym wielu ludzi. Bogata i wartościowa oferta narzędzi metodycznych może wesprzeć nauczyciela i znacznie ułatwić mu pracę. Ważne tylko, by je modyfikować, dostosowywać do potrzeb swoich uczniów, a zaoszczędzony czas poświęcić temu, co najważniejsze: w szkole – nauczaniu, poza szkołą – czerpaniu radości z życia. Szczęśliwy nauczyciel to bowiem zadowolony uczeń.

W skład serii „Słowa na start!” wchodzi pomoce przygotowane dla uczniów: zeszyty ćwiczeń, e-booki, repetytorium szóstoklasisty „Sprawdzian na 100%” oraz karty edukacyjne – dwa zestawy 120 dwustronnych fiszek do nauki języka polskiego przez zabawę. Poloniści uczący ze „Słów na start!” mogą ponadto skorzystać z bogatych pomocy dydaktycznych zamieszczonych na nowo powstałym Portalu Nauczyciela (www.dlanauczyciela.pl) oraz w multibooku – podręczniku multimedialnym zawierającym treści podręczników wzbogacone o materiały multimedialne dostosowane do wieku i percepcji uczniów. Dla nauczycieli przygotowano również Diagnostykę Nowej Ery (diagnoza.nowaera.pl) – wygodne narzędzia, które ułatwi monitorowanie realizacji podstawy programowej i badanie postępu osiągnięć uczniów.

6. SPOSOBY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Cele i treści nauczania sformułowane językiem wymagań (osiągnięć) dają odpowiedź na pytanie, czego uczyć. Dużo bardziej skomplikowanym, acz niedocenianym problemem jest to, **jak uczyć**, czyli w jaki sposób zaplanować i przeprowadzić zajęcia, aby uczniowie mogli się nauczyć tego, co zostało zapisane w podstawie.

Pytanie to dotyczy organizacji lekcji, metod, form i technik, które powinny być zarówno efektywne, jak i efektowne. Jest to również pytanie o to, w jaki sposób dostosować wymagania do potrzeb i możliwości uczniów. Jedno jest pewne – aby je dostosować, najpierw trzeba uczniów poznać.

6.1. NA POCZĄTKU DIAGNOZA UCZNIÓW

Rzetelnie przeprowadzona diagnoza pomaga w takim zaplanowaniu działań, by w jak największym stopniu odpowiedzieć na potrzeby uczniów. Ułatwi ona również stworzenie Planu Działań Wspierających, o których mowa w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych* (Dz.U. Nr 228, poz. 90). Warto zatem zacząć pracę z uczniami od **rozpoznania ich zainteresowań, np. dzięki technice niedokończonych zdań**. Do tego celu możemy się posłużyć ćwiczeniem zamieszczonym poniżej.

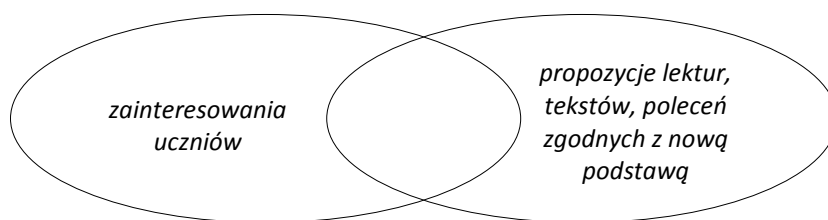
✂-----

Dokończ zdania.

1. Moją największą pasją jest
2. W wolnych chwilach lubię
3. Moją ulubioną dyscypliną sportową jest , kibicuję
4. W przyszłości chcę zostać
5. W telewizji najchętniej oglądam
6. W dzieciństwie moją ulubioną książką była
7. Moja ulubiona książka poznana w klasach I–III szkoły podstawowej to
8. Lubię rozmawiać na temat
9. Mój ulubiony pisarz to
10. Moim ulubionym poetą jest
11. Mój ulubiony film to
12. Mój ulubiony przedmiot w szkole to
13. Mój ulubiony zespół muzyczny to
14. Moją ulubioną grą komputerową jest
15. to książka warta polecenia koleżankom i kolegom z klasy.
16. Moje ulubione czasopismo to
17. W internecie najczęściej
18. Spośród wszystkich poznanych bohaterów literackich najbardziej lubię
19. Chciałabym/Chciałbym, by moja biblioteczka wzbogaciła się o
20. Chciałabym/Chciałbym, aby na spotkanie z autorami książek organizowane w mojej szkole zaproszono
21. Gdy mam wolny czas, to
22. Czytam książki / Nie czytam książek, ponieważ

✂-----

Analiza dokończonych zdań pozwala na zebranie bogatego materiału na temat zainteresowań naszych uczniów. Wiedza ta wykorzystana zostanie do takiego zaplanowania działań, by teksty, lektury i zadania proponowane na lekcjach były w jak największym stopniu zgodne z ich zainteresowaniami.

Najlepsza sytuacja z punktu widzenia motywacji ucznia jest wtedy, gdy elipsy na przedstawionym schemacie zachodzą na siebie w największym stopniu.

Diagnoza powinna dotyczyć nie tylko zainteresowań dzieci, lecz także ich preferencji edukacyjnych. Aby dobrze dobrać metody i techniki pracy, uczniowie powinni być **zdiagnozowani pod kątem** typów sensorycznych, rodzajów inteligencji wielorakich i stylów uczenia się.

Z kolei wiedza wynikająca z **analizy opinii i orzeczeń** poradni pedagogiczno-psychologicznych pozwoli na wczesne rozpoznanie dysfunkcji uczniów i zaplanowanie dla nich pomocy¹³.

Planowanie pracy na dany etap edukacyjny powinno być poprzedzone **diagnozą umiejętności uczniów w klasie czwartej**¹⁴. Musimy pamiętać, żeby diagnoza sprawdzała tylko te umiejętności, które były kształcone w klasach I–III. Dzięki temu ujawnione zostaną trudności, z jakimi uczniowie borykają się po zakończeniu określonego etapu edukacji. Dobrze przeprowadzona diagnoza pozwoli sprawdzić poziom opanowanych przez uczniów wiadomości i umiejętności, a przede wszystkim – i to jest najważniejsze – zorientować się, które treści należy powtórzyć i utrwalić oraz co jeszcze raz trzeba wytłumaczyć. Kompetencje językowe ucznia sprawdzone zostaną dzięki **testowi paralelnemu**. Z jednej strony pozwoli on wskazać umiejętności, które uczeń już wykorzystuje w praktyce, z drugiej zaś precyzyjnie wskaże deficyty w zakresie sprawności językowej. Testy takie przeprowadza się w klasie czwartej, piątej i szóstej trzy razy w ciągu roku szkolnego (we wrześniu, na przełomie pierwszego i drugiego semestru oraz przed przerwą wakacyjną). Nauczyciel czyta uczniom ciekawe opowiadania, a ich zadaniem jest przedstawienie treści w formie pisemnej. Wypowiedzi uczniów oceniane są według ściśle określonych kryteriów¹⁵.

Egzaminy zewnętrzne pokazują, że komunikowanie się uczniów, szczególnie w formie pisemnej, jest ogromnym problemem polskiej szkoły. Praca na lekcjach z wykorzystaniem tekstu paralelnego może stać się najbardziej skutecznym sposobem na pokonanie tego problemu¹⁶.

¹³ Przykładowe ćwiczenia umożliwiające pracę z uczniem z zaburzeniami w percepcji wzrokowej i słuchowej, pamięci fonologicznej oraz słuchu fonematycznym zostały zamieszczone na stronach 82–84 programu.

¹⁴ Przykładowy test diagnozujący został zamieszczony w załączniku nr 2.

¹⁵ Opis kryteriów oceniania można znaleźć w: G. Krasowicz, *Język, czytanie, dysleksja*, Lublin 1997.

¹⁶ Na podstawie: G. Krasowicz, *Język, czytanie i dysleksja*, Lublin 1997, s. 109.

6.2. SPOSOBY ORGANIZACJI LEKCJI

Niezbędna w realizacji celów jest dobra organizacja zajęć. Jak powinna wyglądać typowa lekcja? By zainteresować, obudzić uczniów z letargu, skłonić ich do zaangażowania, powinno być tak, jak u Hitchcocka – najpierw trzęsienie ziemi, a potem jeszcze ciekawiej.

Jeżeli pracujemy z tekstem, najlepiej zacząć od ćwiczenia na dobry początek, czyli „Zanim przeczytasz...”. Są to zadania na rozgrzewkę, by wprowadzić w tematykę lekcji. Uczeń nie zna jeszcze tekstu. Ćwiczenia mają spowodować chęć poznania (przeczytania) utworu. Następnie przystępujemy do odczytania tekstu przy wykorzystaniu technik aktywizujących uczniów, czyli tzw. aktywnego czytania¹⁷. Po zapoznaniu z utworem proponujemy uczniom zestaw ćwiczeń i poleceń sprawdzających, czy zrozumieli to, co przeczytali (czytanie ze zrozumieniem). Umiejętności odtworzenia treści na poziomie dosłownym i odnajdywania informacji zawartych bezpośrednio w tekście (explicite) są niezbędne, by pójść dalej, czyli rozmawiać, dyskutować, piętrzyć problemy i je rozwiązywać, nakłaniać do myślenia i wychowywać. Nie boję się tego stwierdzenia – zadaniem polonisty jest wychowanie krytycznego i etycznego człowieka. Mądry tekst pozwala porozmawiać z uczniami o tym, co znajduje się „między liniami” (implicite), w domyśle, a także – co bardzo ważne – poza utworem. Naczelną zasadą edukacyjną powinno się stać odwoływanie (oczywiście kiedy to tylko możliwe) do osobistych doświadczeń ucznia. Zadania mogą być wykonywane indywidualnie, w parach, w grupach bądź zespołowo przez całą klasę.

6.3. METODY, KTÓRE POMAGAJĄ ZREALIZOWAĆ ZAPISANE W PODSTAWIE CELE I TREŚCI

By osiągnąć sukces, a przez sukces rozumiem przede wszystkim rozwój ucznia i wzbudzenie w nim pozytywnych emocji związanych z przedmiotem „język polski”, trzeba stosować **różnorodne** techniki i metody. Wartościowe ze względów motywujących oraz z powodu skuteczności nauczania są wszelkie metody **aktywizujące**, np. gry dydaktyczne, metoda przypadków, mapa mentalna, dyskusje, inscenizacje. Szczególną rolę należy przypisać dramie, czyli metodzie umożliwiającej przeżywanie problemów i poszukiwanie własnych rozwiązań oraz kształcącej empatię. Doskonale w praktyce szkolnej sprawdzają się metody **praktyczne**, np. metoda projektów, symulacje, przekład intersemiotyczny. Atrakcyjne są również metody **eksponujące**, np. pokaz, film, sztuka teatralna, wystawa, prezentacja multimedialna, edukacyjne programy komputerowe – obecnie wiele z nich ma postać interaktywną, a więc aktywizującą.

Nie należy zapominać o tradycyjnych i sprawdzonych sposobach nauczania. Skuteczne są metody **podające**, np. rozmowa nauczająca (pogadanka), krótki (maksymalnie 15-minutowy) wykład informujący – pod warunkiem, że nie zamieni się w mówienie i myślenie za ucznia. Skuteczność nauczania tkwi w różnorodności. Nawet najciekawsza metoda czy technika szybko się znudzi, jeżeli będzie stale powtarzana.

W Stanach Zjednoczonych przeprowadzono badania na temat najskuteczniejszych (a więc również najbardziej motywujących) strategii nauczania. To samo pytanie o najlepszą metodę edukacyjną zadano nauczycielom i ich uczniom (odpowiedzi zapisano w tabeli czcionką pogrubioną, polecenia zapisane kursywą zostały dodane jako

¹⁷ Przykładowe techniki zostały zaprezentowane w załączniku nr 1.

przykłady przez autorkę programu). Na czwartym miejscu uczniowie umieścili wprowadzenie elementów humoru. Choć nie jest to metoda w sensie naukowym, na pewno może stanowić czynnik motywujący.

Miejsce	Najbardziej efektywne strategie nauczania według nauczycieli	Najbardziej efektywne strategie nauczania według uczniów
1.	Odgrywanie ról w grach dydaktycznych (symulacje) , np. <i>gorące krzesło</i> ^{*18} , <i> płaszcz eksperta</i> [*] , wywiad, RAFT [*] .	Odgrywanie postaci , np. <i>gorące krzesło</i> [*] , <i> płaszcz eksperta</i> [*] , wywiad, RAFT [*] .
2.	Metoda projektów.	Grupowa dyskusja nad zagadnieniem z podręcznika lub innym materiałem , np. burza mózgów, myślowe kapelusze, debata „za” i „przeciw”, SWOT, dyskusja panelowa z udziałem ekspertów, debata oksfordzka, JIGSAW, dyskusja sokratejska, akwarium, dyskusja plenarna.
3.	Zabawy dydaktyczne , np. mapa myślowa, dywan pomysłów.	Nawiązywanie przez nauczycieli do aktualnych zdarzeń i zainteresowań uczniów.
4.	Nawiązywanie do zdarzeń współczesnych lub z życia uczniów.	Wprowadzanie elementów humoru.

OPISY WYBRANYCH METOD I TECHNIK DYDAKTYCZNYCH

PROJEKT

Warto zauważyć, że w Stanach Zjednoczonych projekt uplasował się na drugim miejscu wśród najbardziej skutecznych metod nauczania. W Polsce każdy gimnazjalista musi zrealizować przynajmniej jeden projekt edukacyjny. Metodą projektu warto jednak zacząć pracować już w szkole podstawowej i nie należy bać się samodzielności uczniów. Na wszystkich etapach edukacyjnych udział uczniów jest konieczny i pierwszoplanowy. To oni powinni odgrywać główną rolę przy tworzeniu pomysłów i wyborze działań. Cel nadrzędny, który nam przyświeca, a mianowicie zachęcenie uczniów do maksymalnego zaangażowania w projekt, osiągniemy wtedy, kiedy będą mieli poczucie, że to ich autorska wizja i realizacja. Można oczywiście podsuwać pomysły, ale nie należy ich narzucać, koordynować działania i pomagać w ich realizacji, ale tylko wtedy, kiedy jest to niezbędne.

Projekt jest tak wartościową metodą, ponieważ:

- daje możliwość takiego zaplanowania działań, by były one zgodne z zainteresowaniami jak największej liczby uczniów,
 - umożliwia wykorzystanie różnorodnych metod, technik i form pracy,
 - pozwala uczniowi podczas nauki odwoływać się do własnych doświadczeń i korzystać z doświadczeń innych,
 - świetnie motywuje do nauki, ponieważ uczeń natychmiast widzi efekty swoich działań.
- A poza tym uczeń:
 - planuje i organizuje własną naukę, staje się odpowiedzialny za postępy w kształceniu,
 - skutecznie porozumiewa się w różnych sytuacjach,

¹⁸ Techniki opatrzone gwiazdką zostały opisane poniżej.

- poprawnie wypowiada się na różnorodne tematy,
- przygotowuje i wygłasza prezentację,
- efektywnie współdziała w zespole,
- poszukuje, porządkuje i wykorzystuje różnorodne informacje,
- dokonuje selekcji i hierarchizacji wyszukanych wiadomości,
- doskonali umiejętność publicznego wypowiedzania się,
- rozwija myślenie twórcze,
- kształci wyobraźnię, pamięć i koncentrację,
- wyraża własne zdanie i słucha opinii innych osób,
- korzysta z różnych źródeł informacji,
- krytycznie ocenia wiarygodność informacji,
- uczy się rozwiązywania konfliktów.

Projekt to metoda, która dzięki swej różnorodności w największym stopniu kształci umiejętności zapisane w podstawie programowej i jest zgodna z filozofią uczenia zaprezentowaną w programie „Czytać, myśleć, uczestniczyć”. Wiele ćwiczeń „W grupie...” zamieszczonych w podręcznikach „Słowa na start!” może stanowić inspirację do pracy metodą projektu.

GORĄCE KRZESŁO

Uczeń siada na krześle (powinno ono być nietypowe, np. antyczne, bogato rzeźbione) i staje się np. bohaterem literackim, postacią historyczną, autorem. Pozostałe osoby z klasy zadają mu pytania związane z daną postacią. Technika ta sprawdza się w sytuacji, gdy uczniowie dysponują już określoną wiedzą, czyli np. na lekcjach powtórzeniowych.

PŁASZCZ EKSPERTA

Innym wariantem przedstawionego ćwiczenia jest sytuacja, gdy wybrana osoba zakłada specjalny płaszcz i staje się ekspertem w określonej dziedzinie (np. znawcą teatru, rycerstwa średniowiecznego, wikingów). Teoretycznie w obu wypadkach można zrezygnować z rekwizytów, wtedy jednak pozbawiamy lekcję tej odrobiny magii, a to swego rodzaju „hak pamięciowy”, który sprawi, że treści omawiane w trakcie realizacji tego zadania zostaną lepiej zapamiętane.

Technika ta stanowi połączenie bardzo lubianego przez uczniów wcielania się w rolę z mniej lubianym tworzeniem wypowiedzi, co w praktyce okazuje się skutecznym sposobem kształcenia umiejętności pisania. Przykładowe zadanie z wykorzystaniem *RAFT* znajduje się w załączniku nr 1.

6.4. JAK DOSTOSOWAĆ NAUCZANIE DO POTRZEB I MOŻLIWOŚCI UCZNIÓW?

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. Nr 228, poz. 1487) wskazuje konieczność rozpoznania i zaspokojenia indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia wynikających w szczególności z:

1. niepełnosprawności,
2. niedostosowania społecznego,
3. zagrożenia niedostosowaniem społecznym,
4. szczególnych uzdolnień,
5. specyficznych trudności w uczeniu się,
6. zaburzeń komunikacji językowej,
7. choroby przewlekłej,
8. sytuacji kryzysowych lub traumatycznych,
9. niepowodzeń edukacyjnych,
10. zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego, kontaktami środowiskowymi,
11. trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

W nowych regulacjach podkreślono obowiązek **indywidualizacji** pracy z uczniem zarówno na obowiązkowych, jak i dodatkowych zajęciach edukacyjnych. W wypadku tych ostatnich mogą to być zajęcia w klasach terapeutycznych, kółka szkolne rozwijające uzdolnienia, zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze oraz specjalistyczne: korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, socjoterapeutyczne, a także porady i konsultacje¹⁹.

Zaplanowanie działań wspierających na zajęciach dodatkowych, gdzie mamy do czynienia z grupą dość jednorodną, jest dużo łatwiejsze niż na lekcjach języka polskiego, kiedy pracujemy z całą klasą, nierzadko z uczniami reprezentującymi jedenaście powyższych kategorii. Poniżej zamieszczam propozycje dotyczące dostosowania pracy na lekcjach języka polskiego. Mogą one jednak być wykorzystywane również na zajęciach dodatkowych.

6.4.1. MODYFIKACJA ĆWICZEŃ I POLECEŃ

¹⁹ Na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. nr 228, poz. 1487).

Ćwiczenia zamieszczane w podręcznikach „Słowa na start!” pod tekstami są sformułowane na miarę ucznia o przeciętnych uzdolnieniach (podobnie jak wymagania w podstawie programowej). Najprostszym sposobem dostosowania wymagań do możliwości ucznia słabszego będzie więc taka modyfikacja ćwiczeń i poleceń, by sukces mógł osiągnąć nawet uczeń najslabszy. Poniżej podaję kilka zabiegów, które ułatwią uczniom sprostanie stawianym wymaganiom:

- ograniczenie liczby zadań,
- wydłużenie czasu pracy,
- zamiana typu zadania, np. otwartego na zamknięte (np. prawda – fałsz na dobieranie, WW)
- podpowiedź w formie zaznaczonego akapitu lub fragmentu w tekście,
- podpowiedź w innej formie, np. rozsypanki wyrazowej, karty pracy,
- fiszki autokorektywne – uczeń samodzielnie realizuje zadanie zapisane na jednej karcie, a następnie sprawdza poprawność jego wykonania, korzystając z odpowiedzi zamieszczonej na drugiej karcie, i poprawia ewentualne błędy.

6.4.2. DOBÓR METOD I TECHNIK W ZALEŻNOŚCI OD TYPU SENSORYCZNEGO UCZNIA.

KSZTAŁCENIE PERCEPCJI

Największym problemem w pracy z uczniem o specjalnych potrzebach jest zachęcenie go do działania, czyli odpowiednia motywacja. W wielu wypadkach uczniów, którzy nie osiągają zadowalających wyników w nauce, cechują: drażliwość, skłonność do kłamstwa lub błazeństwa, niski poziom samoakceptacji, szybkie popadanie w zniechęcenie, kłopoty z przystosowaniem do wymagań szkolnych i w ogóle – trudności w kierowaniu sferą emocjonalną.

Niektóre z metod doskonale sprawdzają się w pracy z różnego typu uczniem. Takie możliwości daje metoda projektu, która umożliwi zaspokojenie przez uczniów jednej z podstawowych potrzeb osiowych – potrzeby sukcesu i akceptacji. Każdy, nawet najslabszy uczeń może znaleźć dziedzinę, w której „zabłyśnie”, okaże się dobry. Uczeń zdolny zaś z jednej strony będzie miał okazję, by pomóc słabszemu, z drugiej – rozwiązać problem o wysokim stopniu trudności.

Wspomniana już wcześniej diagnoza – czyli określenie zainteresowań, upodobań, mocnych i słabych stron dzieci, rozpoznanie ich dysfunkcji, typów sensorycznych oraz typów inteligencji – pozwala bardziej precyzyjnie dobrać metody. I tak, w pracy z uczniem **wzrokowcem** doskonale sprawdzą się:

- mapa mentalna,
- diagram postaci,
- gwiazda opowiadania,
- linia czasu,
- wizualne pomoce naukowe (foliogramy, slajdy, prezentacje multimedialne, reprodukcje),
- tworzone przez ucznia tabele, schematy, plakaty, plansze, rysunki.

W pracy z uczniem **słuchowcem** warto postawić na:

- rozmowy, dialogi, dyskusje, debaty,

- nagrywanie zagadnień do nauczenia za pomocą dyktafonu,
- głośne powtarzanie treści do zapamiętania,
- audiobooki,
- wykorzystanie muzyki w nauczaniu.

Uczeń **kinestetyk** uczy się natomiast w ruchu. Najbardziej skuteczne okażą się zatem:

- wycieczki edukacyjne (do muzeum, na wystawę),
- ankiety i wywiady,
- projekty,
- odgrywanie ról i scenek.

Niezwykle bogatym źródłem informacji o uczniach okazuje się analiza opinii i orzeczeń poradni psychologiczno-pedagogicznych. W dokumentach tych zazwyczaj dobrze opisany jest poziom sprawności analizatora wzrokowego (spostrzegawczość, analiza i synteza wzrokowa, pamięć wzrokowa) oraz percepcji słuchowej (analiza i synteza słuchowa, pamięć fonologiczna). Niestety, opisy te mają zazwyczaj charakter ogólny. Są niewystarczające do zaplanowania konkretnych działań wspierających, a przede wszystkim nie podają konkretnych rozwiązań metodycznych, które można stosować na lekcjach, by pomóc uczniom z deficytami.

ZADANIA POPRAWIAJĄCE PAMIĘĆ, KONCENTRACJĘ, SPOSTRZEGAWCZOŚĆ, PERCEPCJĘ WZROKOWĄ I SŁUCHOWĄ

ZADANIA POPRAWIAJĄCE PAMIĘĆ I KONCENTRACJĘ

Dobra pamięć przydaje się w każdej dziedzinie życia i w każdym zawodzie, a szczególnie – w szkole. Podstawą dobrej pamięci są wyobrażenia, czyli umiejętność wytwarzania oryginalnych obrazów, oraz zdolności asocjacyjne rozumiane jako sztuka łączenia i grupowania skojarzeń według określonych zasad. Zapamiętywaniu sprzyja zaangażowanie polisensoryczne, czyli wykorzystanie zmysłów: wzroku, słuchu, powonienia, smaku oraz dotyku.

Przykładowe ćwiczenia:

„Sprawdź swoją pamięć”

1. Usiądź wygodnie w ławce. Zdejmij okulary, jeśli je nosisz. Przez dwadzieścia sekund pocieraj energicznie dłonie o siebie. Oprzyj łokcie o blat. Zamknij oczy. Zakryj oczy dłońmi złożonymi w kształt miseczek. Oddychaj głęboko przez minutę. Następnie opuść dłonie, ale oczy otwórz po dwudziestu sekundach.
2. Przyjrzyj się uważnie reprodukcji obrazu i w ciągu minuty zapamiętaj jak najwięcej szczegółów.
3. Odpowiedz na pytania dotyczące dzieła, np. „Ile osób znajduje się na obrazie?”, „Co stanowi jego tło?”.

Pierwsze polecenie sprawia, że uczniowie są maksymalnie skoncentrowani na zadaniu, chcą sprawdzić, czy istotnie wykonując działania opisane w ćwiczeniu, wyostrzył im się wzrok.

ĆWICZENIA KSZTAŁCĄCE SPOSTRZEGAWCZOŚĆ

Zadania tego typu mają na celu kształtowanie w uczniach umiejętności dostrzegania szczegółów i łączenia ich w ciągi logiczne. Wymienione cechy rozwijane są przez wszelkie ćwiczenia z wyrazami ukrytymi w diagramach oraz zadania polegające na wyszukiwaniu słów, np.:

„Ukryte w słowach”²⁰

W podanych zdaniach ukryto po jednej nazwie drzewa. Odszukaj każdą z nich.

Uczniowie naszej szkoły wygrali palmtopy.

Świetnie napisaliśmy egzaminy, więc nauczyciele będą bardzo zadowoleni.

Po wakacjach zmienił się nam wychowawca.

ĆWICZENIA DOSKONALĄCE PERCEPCJĘ WZROKOWĄ I SŁUCHOWĄ

Umiejętności tego rodzaju najlepiej rozwijają wszelkiego typu rozsypanki literowe, sylabowe i wyrazowe, np.:

„Rozsypanka literowa”²¹

Prezydent pewnej miejscowości chciał, by wszystkie instytucje kulturalne miały jednakowe tablice z nazwami instytucji. Zamówił więc odpowiednie zestawy liter. Do urzędu trafiły jednak litery nieuporządkowane, a jeden zestaw został dołączony omyłkowo. Utwórz z liter nazwy i wskaż błędny zestaw.

NKIO ARTET REOPA RGIALEA ZMEUMU HOLIFAMRNAI KBIATBLIOE KEWLETNROIA

Wyjaśnij, czym zajmują się te instytucje.

ĆWICZENIA DOSKONALĄCE PAMIĘĆ FONOLOGICZNĄ I SŁUCH FONEMATYCZNY

U uczniów ze zdiagnozowanymi trudnościami w uczeniu się stwierdza się często zaburzenia w pamięci fonologicznej i słuchu fonematycznym – potwierdzają to opinie z poradni psychologiczno-pedagogicznych. Utrudnia to m.in. zapamiętywanie nowych wyrazów. Poniżej przykłady ćwiczeń, które pomogą zapamiętać dane pojęcie.

„Akrostych”²²

Ułóż zdanie, w którym poszczególne słowa będą się rozpoczynać kolejnymi literami wchodzącymi w skład wyrazu *legenda*.

Jeżeli zmodyfikujemy zadanie tak, by uczniowie samodzielnie układali zdania do wyrazów, które nie są znane pozostałym, to w momencie odczytywania skonstruowanego zdania odgadujący doskonałą swój **słuch fonematyczny** – aby odgadnąć wyraz, a potem całe zdanie, muszą wyodrębnić pierwszą głoskę w każdym słowie, np. w ćwiczeniu:

²⁰ Rozwiązanie: lipa, dąb, akacja.

²¹ Rozwiązanie: kino, teatr, opera, galeria, filharmonia, biblioteka. Zestaw omyłkowy – elektrownia. Więcej propozycji ćwiczeń znajduje się w artykule „Kreatywność w szkole – to możliwe!” zamieszczonym w „Książce Nauczyciela 4” do serii „Słowa na start!”.

²² Rozwiązanie: np. Lojalna Eliza gwarantuje energicznemu Norbertowi dożywotnią aprobatę.

Wybierz jeden wyraz związany z omawianą lekturą, np. imię, nazwisko, pseudonim bohatera, nazwę miejscowości, w której toczy się akcja. Następnie ułóż zdanie, w którym poszczególne słowa będą się rozpoczynać kolejnymi literami wchodzącymi w skład wybranego wyrazu. Odczytaj zdanie głośno i wyraziście i poczekaj aż pozostali uczniowie z klasy poprawnie go wskażą.

6.4.3. PRACA Z UCZNIEM Z TRUDNOŚCIAMI, W TYM Z UCZNIEM ZE SPECYFICZNYMI TRUDNOŚCIAMI W UCZENIU SIĘ

W 2011 r. 313 563 szóstoklasistów przystąpiło do pisania sprawdzianu po szkole podstawowej; wśród nich było 35 595 uczniów z dysleksją, którzy pisali sprawdzian o 30 minut dłużej²³. 9 procent uczniów otrzymało opinię o specyficznych trudnościach w uczeniu się. Dotychczas nie ma badań dotyczących uczniów z trudnościami w nauce z innych powodów. Zalecenia dotyczące pracy z uczniem w obu przypadkach są podobne:

- Rezygnujemy z wymagania czytania głośnego przy całej klasie, ewentualnie uczeń może odczytać tekst wcześniej przygotowany.
- Nie omawiamy błędów ucznia przy klasie.
- Umożliwiamy uczniowi odpowiadanie z ławki.
- Przeznaczamy więcej czasu na wykonanie polecenia i przygotowanie odpowiedzi.
- Ograniczamy liczbę zadań. Sprawdziany pisemne dzielimy na mniejsze części.
- Pomagamy przy selekcji materiału.
- Formułujemy polecenia w prostej formie.
- Systematycznie sprawdzamy i oceniamy osiągnięcia ucznia.
- Nie szczędzimy pochwał.
- Stosujemy krótkie przerwy między poszczególnymi ćwiczeniami.
- Przydzielamy uczniowi miejsce w klasie blisko nauczyciela.
- Odpowiedzi ustne organizujemy tak, aby uczeń zawsze miał wcześniej czas do namysłu.

Wobec ucznia z orzeczoną **dysgrafią** powinniśmy zastosować dodatkowe kryterium:

- Stawiamy takie same wymagania merytoryczne jak innym uczniom

oraz stosujemy specjalne formy sprawdzania wiedzy i umiejętności:

- odczytanie pracy przez ucznia,
- pytanie ustne ze sprawdzanego zakresu materiału,
- pisanie drukowanymi literami,
- pisanie na komputerze.

W wypadku ucznia z opinią o dysortografii:

²³ Dane Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

- bardziej liberalnie oceniamy tradycyjne dyktanda,
- stosujemy ocenę opisową z informacją, ile błędów popełnił uczeń i jakiego typu są to błędy,
- przeprowadzamy dodatkowe sprawdziany polegające na uzasadnieniu pisowni podanych wyrazów,
- w klasach młodszych pisanie ze słuchu możemy zastąpić uzupełnieniem tekstu z lukami.

6.4.4. BIBLIOTERAPIA JAKO METODA PRACY Z UCZNIEM O SPECJALNYCH POTRZEBACH EDUKACYJNYCH

Żyła złota, podwójnie cenna jako archiwum przeżyć ludzkich, najgłębsze źródło wiedzy o człowieku, a nade wszystko jako arsenał żywych leków psychicznych.

(Danuta Gostyńska)

Zgodnie z ustawą nauczyciele od września 2012 r. muszą tworzyć dla uczniów o specjalnych potrzebach Kartę Indywidualnych Potrzeb Ucznia (KIPU) i Plan Działań Wspierających (PDW). Chciałabym podsunąć polonistom praktyczne rozwiązanie, które bardzo dobrze sprawdza się w wypadku pracy z różnymi typami dzieci. Myślę tu o metodzie biblioterapii, czyli o leczeniu książką.

Psychologowie i pedagodzy biją na alarm: młodzi ludzie zupełnie nie radzą sobie z emocjami. Z każdym rokiem wzrasta liczba uczniów potrzebujących wsparcia psychicznego. Jest ono niezbędne w wypadku ucznia zdolnego, który tylko z pozoru potrzebuje jedynie pomocy w rozwijaniu talentów czy pasji czytelniczych, a w rzeczywistości przeżywa ogromny stres spowodowany ciężką na nim odpowiedzialnością bycia najlepszym. Stąd uczeń zdolny potrzebuje nie tylko lektury informującej, lecz także terapeutycznej literatury humorystycznej, pozwalającej na odreagowanie stresu związanego częstokroć z presją otoczenia i jego wygórowanymi ambicjami. Innym adresatem działań biblioterapeutycznych jest uczeń z trudnościami w nauce wynikającymi ze zbyt małych zdolności, zaniedbań środowiska czy lenistwa. Możemy pomóc mu nadrobić zaległości oraz – przede wszystkim – wzmocnić jego poczucie wartości. Z kolei dziecko niepełnosprawne czy chore przeżywa stresy spowodowane nie tylko swoją sytuacją zdrowotną, lecz także obawą przed izolacją ze strony kolegów oraz dużymi zaległościami w nauce mogącymi doprowadzić do powtarzania klasy. Uczniowi temu, oprócz pomocy w nadrobieniu zaległości, przyda się wsparcie przy pokonywaniu lęków i zmianie postawy wobec swojej choroby czy niepełnosprawności. Trudnym przypadkiem będzie uczeń niedostosowany społecznie, zarówno o postawie demonstracyjno-bojowej, jak i wycofany. Terapią będzie możliwość obserwacji i analizy zachowań bohaterów, którzy nie radzą sobie ze swoimi emocjami, agresją, złością, a także z niemożnością nawiązania dobrych relacji w grupie.

Problemów w typowej klasie może być dużo więcej. Nie należy ograniczać się tylko do uczniów, o których mowa w ustawie z 17 listopada o pracy z uczniem o specjalnych potrzebach. Zresztą, często źródłem problemów wielu tych uczniów jest złe funkcjonowanie w grupie rówieśniczej, np. w klasie. Ogromne możliwości w poprawieniu relacji w grupie, w zakresie redukcji lęków i złych emocji, daje biblioterapia, wciąż niedoceniana jako środek terapeutyczny.

Ważnym elementem zajęć z biblioterapii jest głośne czytanie. Dlatego na lekcjach, również tych tradycyjnych, powinien występować ten element. Głośne czytanie powoduje *poprawę wypowiedzi ustnych*

*i pisemnych uczniów, wzrost zrozumienia tekstów i poleceń, poprawę koncentracji, wyciszenie i większą gotowość do nauki, poprawę wzajemnych relacji pomiędzy uczniami, spadek liczby aspołecznych i chuligańskich zachowań, wzrost czytelnictwa*²⁴. Biblioterapia jest działaniem terapeutycznym opierającym się o zastosowanie materiałów czytelniczych, rozumianych jako środek wspierający proces terapeutyczny, jest rodzajem psychicznego wsparcia, pomocy w rozwiązywaniu osobistych problemów danej osoby przez ukierunkowane czytanie²⁵. Literatura odpowiednio wykorzystana w biblioterapii może przyczynić się do wszechstronnego rozwoju młodego człowieka, pomóc mu w rozwiązywaniu jego osobistych problemów, stać się czynnikiem redukującym różnego rodzaju stresy i lęki. Biblioterapia wzmacnia poczucie wartości uczniów i uczy empatii. Rozwija wyobraźnię, zdolności twórcze i umiejętności językowe oraz, oczywiście, zachęca do czytania.

Śledząc losy bohaterów utworów literackich, którzy znaleźli się w sytuacjach zbliżonych do doświadczeń uczniów (stąd tak ważne jest rozpoznanie ich potrzeb), można wpłynąć na zmianę ich zachowań oraz sposobu myślenia. Można skłonić ich do twórczego i aktywnego działania oraz pomóc im we właściwym funkcjonowaniu w rodzinie, szkole, wśród rówieśników. W każdej klasie przynajmniej kilka tekstów z części I podręcznika do języka polskiego „Słowa na start!” daje się wykorzystać do zajęć biblioterapeutycznych.

Lekcja biblioterapeutyczna ma być z założenia nietypowa. Uczniowie nie siedzą w ławkach, ale tworzą krąg, a nauczyciel prowadzi zajęcia nie zza biurka, lecz zajmując miejsce w kole, wśród uczniów. W związku z tym cele lekcji też sformułujemy inaczej, nie zaś w sposób zoperacjonalizowany. Uczniowie nie są oceniani i wywoływani do odpowiedzi (co najwyżej można ich do tego zachęcać). Paradoksalnie, kiedy wiedzą, że mogą nie zabierać głosu, wzrasta ich poczucie bezpieczeństwa i stają się bardziej aktywni.

6.4.5. PRACA Z UCZNIEM ZDOLNYM NA LEKCJACH JĘZYKA POLSKIEGO I ZAJĘCIACH POZALEKCYJNYCH

Nauka z rówieśnikami dobrze służy i uczącemu, i uczoneму.

(Merill Harmin)

Polska szkoła ma problem z uczniem zdolnym, który bardzo często jest pozostawiony sam sobie. Zazwyczaj bez problemu osiąga wysokie wyniki w nauce, ale niestety – w trzydziestoosobowych klasach, w których uczniów o specjalnych potrzebach jest wielu, a większość z nich nie radzi sobie z opanowaniem treści z podstawy, uczeń zdolny nie ma odpowiednich warunków do rozwoju. Taka sytuacja może powodować szereg zagrożeń, np. brak wykształcenia nawyku systematycznej pracy, co może doprowadzić do rozleniwienia, a w konsekwencji, w niedalekiej przyszłości – do braku znaczących, adekwatnych do możliwości osiągnięć szkolnych.

Dlatego nauczyciel często sam musi znaleźć sposób, aby zmotywować ucznia zdolnego do zwiększonego wysiłku. Jedną z takich możliwości jest wykorzystanie wyróżniających się uczniów do pomocy w nauce słabszym. Okazję taką stwarza praca w parach, z której korzyści mogą być obustronne. Wiadomo, że najbardziej efektywnie

²⁴ Materiały Fundacji ABCXXI Cała Polska czyta dzieciom.

²⁵ I. Borecka, Biblioterapia. Teoria i praktyka, Warszawa 2001.

uczmy się, nauczając innych. Wiedza i umiejętności są wówczas uporządkowane i ugruntowane. Żeby skutecznie nauczać, trzeba się do tego dobrze przygotować. Kiedy zdolny uczeń uczy koleżankę lub kolegę, dla tego słabszego tworzy się sytuacja komfortowa: mniejszy dystans, łatwość przyznania się, że czegoś się nie rozumie, język rówieśnika jest bardziej zrozumiały. W konsekwencji daje to naprawdę świetne rezultaty. A dodatkowo kształtujemy w młodych ludziach postawy proobywatelskie, co może okazać się w dłuższej perspektywie nawet ważniejsze niż wynik egzaminu zewnętrznego.

Niewątpliwie należy wykorzystywać i rozwijać potencjał uczniów zdolnych zarówno na lekcjach, jak i podczas zajęć pozalekcyjnych, stawiając przed nimi wyzwania i zachęcając do różnego typu działań. Niektóre z podanych poniżej form i metod pracy mają charakter uniwersalny i mogą być adresowane do wszystkich uczniów.

METODY I FORMY PRACY Z UCZNIAMI

- uczeń nauczający słabszych kolegów
- pisanie artykułów, redagowanie gazetek szkolnych
- tworzenie kroniki klasowej lub szkolnej
- debaty, dyskusje, np. „myślowe kapelusze”, debata oksfordzka
- przygotowanie do udziału w konkursach
- udział w wykładach, seminariach
- organizacja uroczystości szkolnych, akademii
- udział w życiu kulturalnym, np. wyjścia do kina, teatru, galerii, muzeum
- tworzenie scenariuszy przedstawień i filmów, nagrywanie słuchowisk radiowych
- przygotowanie pomocy dydaktycznych, np. prezentacji multimedialnych, albumów, plakatów
- referaty
- pisanie opowiadań twórczych
- układanie innych zakończeń do utworów
- scrabble i inne gry dydaktyczne
- naśladowanie stylu autora, gatunku literackiego
- wywiady z postaciami literackimi, historycznymi i rzeczywistymi, w formie pisemnej lub dyskusji, w której to uczeń wciela się w określoną rolę
- listy do bohaterów literackich, autorów, naukowców, ekspertów w danej dziedzinie
- RAFT
- tworzenie poezji z mapy słów
- pisanie limeryków, haiku
- wydawanie antologii uczniowskich
- układanie krzyżówek, rebusów, łamigłówek, instrukcji
- tworzenie pytań i poleceń do quizów i konkursów oraz udział w nich

- samodzielne projekty badawcze, np. badanie zainteresowań czytelniczych lub muzycznych uczniów i rodziców
- ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie, kreatywność

6.4.6. ROZWIJANIE KREATYWNOŚCI JEDNYM Z WYMOGÓW NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Kreatywność to wymyślanie, eksperymentowanie, wzrastanie, ryzykowanie, łamanie zasad, popełnianie błędów i dobra zabawa.

(Mary Lou Cook)

Rozwijanie **kreatywności** to z jednej strony wymóg zapisany w podstawie programowej, z drugiej zaś element niezbędny, by uczeń osiągnął maksimum swego rozwoju. Dlatego zarówno w programie, jak i w podręcznikach serii „Słowa na start!” temat ten został tak mocno wyeksponowany²⁶. Niestety, *zasadniczym problemem polskiej szkoły jest to, że w zbyt małym stopniu uczy ona samodzielności **myślenia**. Jest to jedna z najcenniejszych umiejętności, które dzieci mogą wynieść ze szkoły. Rozwijamy w ten sposób ich śmiałość poznawczą i zaradność życiową, dzięki czemu wychowujemy obywateli potrafiących rozwiązywać problemy i uczyć się przez całe życie, co wydaje się zasadniczym źródłem sukcesu społeczeństw we współczesnym świecie*²⁷.

Niewątpliwie, jak pokazują badania PISA, polscy uczniowie dobrze radzą sobie z zadaniami typowymi, schematycznymi, natomiast dużo gorzej – w porównaniu z ich rówieśnikami z innych krajów – z takimi, które wymagają wyciągania wniosków, uogólniania zebranych wiadomości, kreatywności. Wciąż jeszcze polska szkoła preferuje schemat, w którym uczeń przyswaja sobie wiedzę i umiejętności przekazywane przez nauczyciela. Uczeń ma przede wszystkim odpowiadać na pytania, a nie je stawiać.

Kreatywność należy rozwijać u wszystkich uczniów – mając świadomość, że wyniki, efekty i wytwory ich pracy będą zróżnicowane. Zasada jest jedna – za każdy pomysł, każdą propozycję uczeń zostanie pochwalony.

Powód, dla którego rozwijanie kreatywności jest tak ważne, obrazuje trójpiersienny model zdolności Josepha S. Renzulliego²⁸. Ze schematu wynika, że tylko człowiek, który wyróżnia się ponadprzeciętną inteligencją lub uzdolnieniami kierunkowymi, dużym stopniem zaangażowania w zadanie (motywacją) i wysokim poziomem zdolności twórczych może osiągnąć apogeum swoich możliwości.

²⁶ Więcej na ten temat w artykule: *Kreatywność w szkole – to możliwe!*, „Książka Nauczyciela 4”.

²⁷ M. Fedorowicz, *Nie myślę – bo jestem w szkole*, „Gazeta Wyborcza”, 21 czerwca 2011 r.

²⁸ Za: M. Partyka, *Zdolni, utalentowani, twórczy*, Warszawa 1999, s. 36.

Kształcenie zdolności twórczych w szkole przynosi uczniom ogromne korzyści. Niestety, zdolności twórcze oraz kreatywność nie są rozwijane w sposób świadomy i zaplanowany. Bardzo często zachowania, za które we wczesnym dzieciństwie dzieci były chwalone, z chwilą rozpoczęcia nauki w szkole przestają być aprobowane. Uczniowie nie są zachęceni do zadawania pytań, wymyślenia nowych zabaw i opowiadań, proponowania ciekawych, oryginalnych rozwiązań czy demonstrowania niezależnej postawy wobec innych, bronięcia swoich racji oraz samodzielnego i krytycznego myślenia. Zdarza się także, że ukrywają przed rówieśnikami swoje twórcze zdolności, by zyskać akceptację w grupie. Cierpi na tym ich naturalny kreatywny potencjał.

Odpowiedź na pytanie, czy warto kształcić zdolności twórcze, wydaje się oczywista. Na dodatek rozwijania kreatywności uczniów wymaga od nas nowa podstawa programowa. Trudniejsza jest odpowiedź na pytanie: „Jak to zrobić?”.

Już starożytni wiedzieli, że dobrze postawione pytanie to połowa sukcesu w nauce. Wiedza rozwija się dzięki stawianiu pytań, a ściślej mówiąc, przez formułowanie problemów i poszukiwanie ich rozwiązań. Błąd niektórych nauczycieli polega nie na tym, że rezygnują ze **stawiania pytań**, lecz na tym, że zadają ich zbyt dużo. Rekordziści dochodzą do trzystu pytań w ciągu dnia pracy w szkole. Lekcja przypomina wówczas przesłuchanie. Warto mieć na uwadze, że mądrze postawione pytanie skłania do precyzowania problemów i poszukiwania rozwiązań. Sformułowanie kilku kluczowych pytań, które będą dla uczniów wyzwaniem, pokaże im szerszą perspektywę zagadnienia, **pobudzi do samodzielnego myślenia** i poszukiwania odpowiedzi, zachęci do uzasadniania poglądów i nieschematycznego sposobu rozumowania.

Nowa podstawa programowa przedmiotu „język polski” bierze pod uwagę omówione wyżej problemy i wskazuje sposoby ich przezwyciężania. Dokument ten wymienia zadania nauczyciela na II etapie edukacyjnym. Jednym z nich jest „tworzenie sytuacji metodycznych wykorzystujących pasję poznawczą dzieci”. Wydaje się, że jest to szczególnie istotne w wypadku uczniów szkoły podstawowej, którzy chętniej uczą się poprzez zabawę i z wykorzystaniem elementów rywalizacji (np. poprzez zadania w formie konkursów). Na lekcjach języka polskiego można świetnie połączyć ćwiczenia rozwijające kreatywność z kształceniem umiejętności typowo polonistycznych.

Joy Paul Guilford uważa, że szczególnie ważną rolę w rozwijaniu zdolności twórczych odgrywa kształcenie umiejętności myślenia dywergencyjnego, czyli zakładającego wiele punktów widzenia i obejmującego liczne

możliwości rozwiązywania problemu. Jako najważniejsze wymienia cztery czynniki: płynność słowną, skojarzeniową, ekspresyjną i ideacyjną²⁹. Umiejętności te są kształcone przede wszystkim przez ćwiczenia polegające na zabawach słownych, które również doskonale bogacą słownictwo. Przykładem takich zadań są „Ćwiczenia na start” pojawiające się na początku każdego rozdziału w obu częściach podręczników do języka polskiego.

7. PROPOZYCJE KRYTERIÓW OCENY I METOD SPRAWDZANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ

*Wszelkie sprawdzanie i ocenianie, które nie prowadzi do zmian
w nauczaniu i uczeniu się, jest pozbawione sensu.*

(Julian Ochenduszeko)

Z powyższych słów wynika jeden ważny wniosek. Istotne jest nie tylko to, by sprawdzić, czego się nauczyli moi uczniowie, lecz także zastanowić się i zaplanować, w jaki sposób wykorzystam informacje płynące z analizy ilościowej i jakościowej.

Podstawową zasadą obowiązującą w ocenianiu jest sprawdzanie tego, czego nauczyliśmy. Tryb dokonany jest tu bardzo istotny. Zadania i polecenia muszą być adekwatne do zdobywanej wiedzy i kształconych umiejętności zapisanych w podstawie programowej, a potem w planie nauczania. Warto określić kryteria oceniania, czyli „nacobezu” („na co będę zwracać uwagę”). Każdy test, każdą pracę klasową należy poprzedzać lekcją powtórzeniową. Nauczyciel powinien zwrócić na niej uwagę na te zagadnienia, które będą podstawą sprawdzianu, zgodnie z zasadą oceniania kształtującego „nacobezu”.

Wszystkie oceny muszą być jawne. Uczeń, zgodnie z zasadami oceniania kształtującego, powinien otrzymać informację zwrotną z wyszczególnieniem, co zrobił dobrze, a nad czym musi jeszcze popracować, oraz ze wskazówkami, w jaki sposób może poprawić swoją pracę.

Narzędzia, np. testy, powinny zawierać różnorodne ćwiczenia reprezentujące różne kategorie taksonomiczne i poziomy wymagań. Oznacza to, że poszczególne zadania powinny reprezentować różny stopień trudności i sprawdzać zarówno wiedzę (treści, które należy zapamiętać i zrozumieć), jak i umiejętności. Przykłady takich testów zamieszczono w publikacjach „Testy i ćwiczenia” zintegrowanych z serią „Słowa na start!”. Każdy test zbudowany jest na wzór sprawdzianu po VI klasie szkoły podstawowej. Na podstawie konkretnych tekstów uczniowie wykonują zadania otwarte i zamknięte sprawdzające wiedzę i umiejętności zarówno z zakresu kształcenia literacko-kulturowego, jak i językowego. Do każdego testu dołączono klucz odpowiedzi, pomagający nauczycielowi w ocenie pracy oraz w późniejszej analizie wyników ucznia.

Każda praca pisemna (wypracowanie, sprawdzian, test) musi zawierać kartotekę odpowiedzi i sposób punktowania, czyli szczegółowe informacje dotyczące kryteriów oceniania pracy³⁰. Model odpowiedzi i schemat punktowania uczniowie powinni otrzymać na lekcji analizującej wyniki testu, tak aby mieli pełną wiedzę na temat tego, co zrobili dobrze, a co źle. Test w połączeniu ze starannie i precyzyjnie stworzoną kartoteką stanowi swego

²⁹ Za: Z. Pietrasiński, *Myślenie twórcze*, Warszawa 1969, s. 88.

³⁰ Przykładowa kartoteka testu znajduje się w załączniku nr 2.

rodzaju rozbudowaną fiszkę autokorektywną, podnoszącą efektywność i skuteczność lekcji poświęconej analizie testu czy sprawdzianu.

Wszystkie zadania, których poziom łatwości nie przekroczy 75 procent, muszą być ponownie wytłumaczone – najlepiej przez uczniów, którzy poprawnie wykonali ćwiczenia. Pozostałe zadania, o ile będzie taka potrzeba, zostaną wyjaśnione indywidualnie.

Wnioski płynące z przeprowadzonej po każdej klasówce analizie jakościowej i ilościowej wyników testów nauczyciel powinien wykorzystać do modyfikacji planu nauczania – szczególnie wtedy, kiedy klasówka obnażyła braki uczniów. Ocenianie to nie tylko przekazywanie informacji o postępach ucznia, lecz także informacja zwrotna dla nauczyciela o efektach jego pracy, o konieczności – w razie niepowodzeń uczniów – modyfikacji jego działań w zakresie doboru treści, metod, organizacji zajęć.

Systematycznie oceniane muszą być różne przejawy aktywności ucznia, np.:

- prace klasowe,
- odpowiedzi ustne,
- prace domowe,
- prace długoterminowe, m.in. projekty,
- testy,
- sprawdziany,
- dyktanda,
- recytacja prozy i poezji,
- sposób prowadzenia zeszytu,
- udział w konkursie klasowym, szkolnym, międzyszkolnym, przedstawieniu, akademii szkolnej,
- różnorodne działania twórcze, w których uczeń prezentuje swoje pasje i wykorzystuje uzdolnienia.

Największą wartość z punktu widzenia badania osiągnięć uczniów mają zadania wieloczynnościowe, np. wypracowania. Wymagają one oceniania wielokryterialnego w zakresie treści (analiza i interpretacja, argumentowanie, spójność i logika wywodu), segmentacji tekstu (trójdzielna kompozycja, akapity), stylu, języka, ortografii i interpunkcji. Poniżej zamieszczono przykład kryterialnego oceniania listu:

Lp.	Kryteria oceniania Uczeń:	Sposób punktowania
1.	Pisze tekst zgodny z tematem.	0–1
2.	Stosuje formę listu (niezbędne wyróżniki: nazwa miejscowości i data w prawym górnym rogu, zwroty do adresata, formuła pożegnania na końcu listu, podpis).	0–3 Pięć poprawnych informacji – 3 p. Cztery poprawne informacje – 2 p. Trzy poprawne informacje – 1 p.
3.	Pisze tekst spójny (wypowiedź nie jest chaotyczna). Stosuje akapity.	0–1
4.	Pisze jasno, stosuje bogate słownictwo.	0–1
5.	Pisze tekst poprawny pod względem językowym (dopuszczalne są trzy błędy językowe).	0–1
6.	Pisze tekst poprawny pod względem ortograficznym (dopuszcza się dwa błędy ortograficzne).	0–1
7.	Pisze tekst poprawny pod względem interpunkcyjnym (dopuszczalne są trzy błędy interpunkcyjne).	0–1

Musimy jednak pamiętać, że nie ma jednego stałego schematu oceniania. Powyższa punktacja to przykład, który zostanie zastosowany, gdy list będzie tylko jednym z kilku lub kilkunastu zadań testu. Gdy będziemy sprawdzać jedynie umiejętność tworzenia określonej formy wypowiedzi, punktów do zdobycia może być więcej (np. 5 za poprawne zastosowanie formy listu).

7.1. KRYTERIA NA POSZCZEGÓLNE OCENY

Ocena końcowa jest wypadkową ocen częściowych, które uczeń otrzyma w ciągu roku szkolnego. Szczegółowe kryteria oceniania wszystkich aktywności uczniów powinny znaleźć się w Przedmiotowym Systemie Oceniania (zgodnym z Wewnątrzszkolnym Systemem Oceniania). Prezentowane poniżej kryteria ogólne dotyczą oceniania na koniec etapu edukacyjnego.

OCENA CELUJĄCA

Uczeń:

- opanował umiejętności zapisane w podstawie programowej,
- samodzielnie rozwiązuje problemy i ćwiczenia o dużym stopniu trudności,
- czyta ze zrozumieniem teksty kultury przewidziane w programie, potrafi analizować i interpretować je w sposób pogłębiony i wnikliwy, posługując się terminologią z podstawy programowej,
- posługuje się bogatym i różnorodnym słownictwem oraz poprawnym językiem zarówno w mowie, jak i w piśmie,
- aktywnie uczestniczy w lekcjach (pełni funkcję asystenta nauczyciela) i zajęciach pozalekcyjnych,
- z powodzeniem bierze udział w konkursach tematycznie związanych z językiem polskim,
- tworzy wypowiedzi pisemne zgodnie z wyznacznikami gatunkowymi, poprawne pod względem kompozycji, spójności wypowiedzi, językowym, ortograficznym i interpunkcyjnym,
- odznacza się samodzielnością i dojrzałością sądów,
- wzorowo wykonuje prace domowe i zadania dodatkowe,
- współpracuje w zespole, często odgrywając rolę lidera,
- wykorzystuje wiedzę, umiejętności i zdolności twórcze (kreatywność) przy odbiorze i analizie tekstów oraz tworzeniu wypowiedzi.

OCENA BARDZO DOBRA

Uczeń:

- opanował umiejętności zapisane w podstawie programowej,
- samodzielnie rozwiązuje problemy i ćwiczenia o znacznym stopniu trudności,
- czyta ze zrozumieniem teksty kultury przewidziane w programie, potrafi analizować je samodzielnie, podejmuje próby interpretacji,

- posługuje się bogatym słownictwem i poprawnym językiem zarówno w mowie, jak i w piśmie,
- aktywnie uczestniczy w lekcjach i zajęciach pozalekcyjnych,
- bierze udział w konkursach tematycznie związanych z językiem polskim,
- tworzy wypowiedzi pisemne zgodnie z wyznacznikami gatunkowymi, w większości poprawne pod względem kompozycji, spójności wypowiedzi, językowym, ortograficznym i interpunkcyjnym,
- aktywnie uczestniczy w lekcjach,
- wykonuje prace domowe, często angażuje się w zadania dodatkowe.

OCENA DOBRA

Uczeń:

- w większości opanował umiejętności zapisane w podstawie programowej,
- samodzielnie rozwiązuje zadania o niewielkim lub średnim stopniu trudności, a z pomocą nauczyciela – trudne,
- czyta ze zrozumieniem teksty kultury przewidziane w programie, samodzielnie odnajduje w nich informacje,
- w wypowiedziach ustnych i pisemnych popełnia niewiele błędów językowych, ortograficznych i stylistycznych,
- bierze czynny udział w lekcji,
- wykonuje prace domowe, czasem także nieobowiązkowe.

OCENA DOSTATECZNA

Uczeń:

- częściowo opanował umiejętności zapisane w podstawie programowej,
- samodzielnie wykonuje tylko zadania łatwe; trudniejsze problemy i ćwiczenia rozwiązuje przy pomocy nauczyciela,
- odnajduje w tekście informacje podane wprost, rozumie dosłowne znaczenie większości wyrazów w tekstach dostosowanych do poziomu edukacyjnego,
- w wypowiedziach ustnych i pisemnych popełnia błędy językowe, ortograficzne i stylistyczne; wypowiedzi cechuje ubogie słownictwo,
- wypowiada się krótko, ale wypowiedź jest na ogół uporządkowana,
- niekiedy popełnia rażące błędy językowe zakłócające komunikację,
- rzadko aktywnie uczestniczy w lekcjach,
- wykonuje obowiązkowe prace domowe, ale popełnia w nich błędy.

OCENA DOPUSZCZAJĄCA

Uczeń:

- opanował w niewielkim stopniu umiejętności zapisane w podstawie programowej,
- większość zadań, nawet bardzo łatwych, wykonuje jedynie przy pomocy nauczyciela,
- czyta niezbyt płynnie, niewłaściwie akcentuje wyrazy, nie stosuje odpowiedniej intonacji,
- ma problemy z czytaniem tekstów kultury, ale podejmuje próby ich odbioru,
- nie potrafi samodzielnie analizować i interpretować tekstów,
- w wypowiedziach ustnych i pisemnych popełnia rażące błędy utrudniające komunikację, ma ubogie słownictwo i trudności z formułowaniem nawet prostych zdań,
- nie jest aktywny na lekcjach, ale wykazuje chęć do pracy, stara się wykonywać polecenia nauczyciela,
- pracuje niesystematycznie, wymaga stałej zachęty do pracy,
- często nie potrafi samodzielnie wykonać pracy domowej, ale podejmuje próby.

OCENA NIEDOSTATECZNA

Uczeń:

- nie opanował nawet podstawowych wiadomości, ma bardzo duże braki w wiedzy i umiejętnościach z zakresu podstawy programowej,
- ma kłopoty z techniką czytania,
- nie odnajduje w tekście informacji podanych wprost, nie rozumie dosłownego znaczenia wielu wyrazów w tekstach dostosowanych do poziomu edukacyjnego,
- nie wykonuje zadań ani poleceń nauczyciela,
- wykazuje się niechęcią do nauki,
- zaniedbuje wykonywanie prac domowych,
- nie angażuje się w pracę grupy.

7.2. SPOSOBY EWALUACJI UCZNIÓW

Na lekcjach należy nagradzać aktywność i zaangażowanie ucznia. Sytuacje dydaktyczne powinny być tak konstruowane, by umożliwić każdemu osiągnięcie sukcesu. Warto dostrzegać nawet najmniejsze postępy ucznia. Każda pochwała, każde zauważenie postępów mobilizuje uczniów do dalszej edukacji. Docenianie wyników w nauce jest bardzo ważne w wypadku tych uczniów, u których zauważyliśmy trudności w uczeniu się. Należy eksponować osiągnięcia indywidualne ucznia, porównując je do stanu poprzedniego, a nie do postępów innych dzieci, szczególnie tych bardziej uzdolnionych. Bardzo ważnymi elementami oceniania są:

- ocenianie koleżeńskie,
- samoocena,

- ocenianie działań zespołu.

Samoocena, w której to uczeń poddaje refleksji swoje działania na lekcji, wspiera zarówno jego rozwój, jak i rozwój nauczycieli, którzy efekty uczniowskiej autorefleksji powinni wykorzystać przy planowaniu kolejnych zajęć. Należy ustalić, co było łatwe, a co sprawiało trudności, czyli być może wymagać będzie powtórnego wytłumaczenia. Warto też sprawdzić, w jakiej atmosferze przebiegała lekcja. Poniżej zamieszczono kilka propozycji ćwiczeń pomocnych w ewaluacji lekcji.

1. Uzupełnij zdanie.

Po dzisiejszej lekcji:

wiem ,
 potrafię ,
 mam problem z ,
 nie rozumiałam/nie rozumiałem

✂-----

2. Dokończ zdania.

Na dzisiejszej lekcji nauczyłam/nauczyłem się.....
 Na dzisiejszej lekcji nie rozumiałam/nie rozumiałem.....

✂-----

3. Odpowiedz na pytania.

Co było najtrudniejsze na dzisiejszej lekcji?

.....

Które zadania były najłatwiejsze?

.....

✂-----

4. Zapisz dwie rzeczy, które koniecznie trzeba zapamiętać po dzisiejszej lekcji.

.....

.....

✂-----

5. „Sygnalizacja świetlna”

Uczeń dysponuje kartkami w trzech kolorach: zielonym, który oznacza: „opanowałem umiejętność”, żółtym – „jestem na dobrej drodze do zdobycia tej umiejętności”, czerwonym – „nie opanowałem umiejętności”.

Nauczyciel zadaje pytanie dotyczące konkretnych osiągnięć, uczeń zaś, podnosząc kartkę w określonym kolorze, dokonuje samooceny³¹.

Ewaluacja osiągnięć uczniów odbywa się systematycznie na każdej lekcji, podczas której należy obserwować zarówno indywidualne, jak i grupowe postępy. Ocenie podlegają umiejętności polonistyczne, a także ponadprzed-

³¹ Na podstawie P. Black, Ch. Harrison, *Jak oceniać, aby uczyć*, Warszawa 2006, s. 35.

miotowe, a w szczególności umiejętności współpracy w zespole, planowania i organizowania własnego warsztatu pracy oraz rozwiązywania problemów w twórczy sposób. Poniżej przykładowa propozycja.

6. Postaw znak X w odpowiedniej rubryce tabeli.

Umiejętność	Często	Czasami	Nigdy
Słucham z uwagą innych.			
Zadaję pytania.			
Podsuwam pomysły.			
Prezentuję efekty pracy grupy.			
Pomagam grupie w podejmowaniu decyzji.			

8. EWALUACJA PROGRAMU

8.1. EWALUACJA W TRAKCIE REALIZACJI PROGRAMU (EWALUACJA FORMATYWNA)

Każde badanie osiągnięć uczniów, zarówno za pomocą testów zestandaryzowanych, jak i niezestandaryzowanych, to swego rodzaju ewaluacja programu, ponieważ za każdym razem będzie ono rzetelnie analizowane. Wyniki testów osiągnięć szkolnych pokazują, które cele programowe zostały zrealizowane w pełni, które – częściowo, a które w ogóle nie zostały osiągnięte. W wypadku wyników niesatysfakcjonujących podejmowane od razu będą działania naprawcze (np. ponowna realizacja niektórych treści, zmiana metod i form pracy).

8.2. EWALUACJA NA KONIEC ETAPU KSZTAŁCENIA (EWALUACJA SUMATYWNA)

Ewaluację sumatywną przeprowadza się na zakończenie etapu edukacyjnego, czyli na koniec klasy szóstej. Jej zadaniem jest określenie, jakie zmiany zaszły w zakresie wiedzy i umiejętności uczniów w czasie realizacji programu oraz czy zostały osiągnięte zamierzone cele. W badaniu wykorzystuje się ankiety i wywiady. Wielu informacji dostarcza analiza prac klasowych, testów, projektów. Bardzo istotnym elementem ewaluacji programu jest analiza wyników egzaminów zewnętrznych. W efekcie przeprowadzonej ewaluacji podejmiemy decyzję, czy program ma być przerwany, czy kontynuowany. Jeśli kontynuowany, to co należy w nim ulepszyć, zmienić.

9. BIBLIOGRAFIA

Bowkett S., *Wyobraź sobie, że... Ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie uczniów*, Warszawa 2000.

Black P., *Jak oceniać, aby uczyć*, Warszawa 2006.

Chomczyńska-Miliszkievicz M., Pankowska D., *Polubić szkołę: ćwiczenia grupowe do pracy wychowawczej*, Warszawa 1998.

- Fisher R., *Uczymy, jak się uczyć*, Warszawa 1999.
- Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, Poznań 1997.
- Gelb M., *Myśleć jak Leonardo da Vinci: siedem kroków do genialności na co dzień*, Poznań 1999.
- Hamer H., *Klucz do efektywności nauczania*, Warszawa 1997.
- Harmin M., *Duch klasy: jak motywować uczniów do nauki?*, Warszawa 2005.
- Havas H., *Jestem genialny, czyli jak wykorzystać w 100% swój potencjał umysłowy*, Katowice 2006.
- Komorowska H., *O programach prawie wszystko: biblioteka nauczyciela*, Warszawa 1999.
- Partyka M., *Zdolni, utalentowani, twórczy: poradnik dla pedagogów, psychologów, nauczycieli i rodziców*, Warszawa 1999.
- Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, Warszawa 1992.
- Strzemieczny J., *Dlaczego ocenianie kształtujące?*, „Dyrektor Szkoły”, nr 5/2005, s. 15–18.
- Uhman G., *Motywowanie uczniów w praktyce*, Warszawa 2005.

10. ZAŁĄCZNIKI

ZAŁĄCZNIK NR 1

PRACA Z TEKSTEM PROZATORSKIM NA LEKCJACH JĘZYKA POLSKIEGO

21 POMYSŁÓW NA *IMBRYK*

Jeden tekst (*Imbryk* Hansa Christiana Andersena) stał się inspiracją do zaprezentowania 21 pomysłów zadań do wykorzystania na różnych etapach pracy z tekstem. Oczywiście nie chodzi o to, by zrealizować przy jednym tekście wszystkie ćwiczenia po kolei. Dysponując dużym wachlarzem metod i technik, musimy wybrać taką, która najbardziej nadaje się do określonego tekstu i najlepiej pozwoli nam zrealizować zamierzony cel.

Poniższe propozycje można wykorzystać, odpowiednio je modyfikując, przy omawianiu innych tekstów – zarówno literackich, jak i popularnonaukowych.

Bardzo ważny jest dobry początek. Najgorsze, co możemy zrobić, to tzw. bierny start, czyli polecenia typu: „Otwórzcie podręcznik i przeczytajcie tekst Hansa Christiana Andersena «Imbryk»”. By zainteresować uczniów, skłonić ich do zaangażowania, powinno być jak u Hitchcocka – najpierw trzęsienie ziemi, a potem jeszcze ciekawiej. Stąd **ćwiczenia na dobry początek, czyli „Zanim przeczytasz....”**, następnie propozycje odczytania tekstu aktywizujące uczniów – **„Aktywne czytanie”**. **„Po przeczytaniu...”** to zestaw ćwiczeń i poleceń sprawdzających, czy uczniowie zrozumieli to, co przeczytali.

Proponowane ćwiczenia mogą być wykonywane indywidualnie, w parach, w grupach bądź zespołowo w klasie. Preferowana forma pracy podana jest w nawiasie.

Hans Christian Andersen

Imbryk³²

Tłumaczenie: Stefania Beylin

(1) Był sobie pewnego razu imbryk do herbaty, dumny z porcelany, z której był zrobiony, dumny ze swej wysmukłej szyi i z dużego ucha. Miał on szyję z przodu, ucho z tyłu i o tym wciąż mówił; nie mówił zaś nigdy o swej pokrywie, która była stłuczona i sklejona, co było wielkim brakiem, a niechętnie mówił o swych brakach, inni to przecież robią za nas. Filiżanki, garnuszek do śmietanki i cukiernica, cały serwis do herbaty – całe to towarzystwo zwracało uwagę na pęknięcie pokrywy i rozmawiali o tym więcej niż o pięknym uchu i niezwykłej szyi; imbryk do herbaty wiedział o tym dobrze.

(2) – Znam ich! – mówił sam do siebie. – Znam także dobrze moje wady i uznaję je, na tym właśnie polega moja pokora i skromność; wszyscy mamy wady, ale posiadamy także i zalety. Filiżanki mają uszka, cukiernica ma pokrywę, a ja mam jedno i drugie, i jeszcze w dodatku coś z przodu, czego oni nie posiadają – szyję, która sprawia, że jestem królem stołu. Cukiernicy i garnuszkowi do śmietanki przypadło w udziale być służebnymi dobrego smaku, ale ja jestem tym szczodrym władcą, rozdaję błogosławieństwo łaknącej ludzkości; w moich wnętrznościach chińskie listeczki rozpuszczają się w gotowanej, pozbawionej smaku wodzie.

(3) Wszystko to mówił imbryk, kiedy był beztroski i młody. Stał na nakrytym stole, podnosiła go w górę delikatna rączka; ale delikatna rączka okazała się niezręczna, imbryk upadł na ziemię, szyjka się stłukła, stłukło się ucho, o pokrywie nie ma co gadać, dość się już o niej mówiło. Imbryk leżał zemdłony na podłodze, wrzątek wyciekał z niego. Spotkał go ciężki cios, ale najsmutniejsze było to, że śmieli się z niego, a nie z niezręcznej dłoni, która go upuściła na ziemię.

– Nigdy nie będę się mógł pozbyć tego wspomnienia! – mówił imbryk później, opowiadając dzieje swego życia. – Nazwali mnie inwalidą, postawili w kącie, a na drugi dzień podarowali kobiecie, która żebrała o łyżkę skromnej strawy; zszedłem do rzędu nędzarzy, stałem bez użytku w kącie; ale kiedy tak stałem, zaczęło się dla mnie lepsze życie; jest się czymś jednym, a nagle staje się zupełnie czymś innym.

(4) Napełniono mnie ziemią; dla imbryka znaczy to to samo co pogrzeb, lecz do ziemi włożono cebulkę kwiatu, kto ją tam włożył, kto mi ją podarował – nie wiem; ale był to dla mnie dar, wynagrodzenie za chińskie listeczki i wrzątek, za stłuczone ucho i szyję. Cebulka leżała w ziemi, leżała we mnie, stała się moim sercem, moim żywym sercem, a przecież nigdy przedtem nie miałem takiego serca. Wstąpiło we mnie życie i siły; puls bił, cebulka wypuściła pędy; można było pęknąć od rozsadzających uczuć i myśli; wyrósł z niej kwiat, patrzyłem na niego, dźwigałem go; patrząc na jego piękno, sam zapomniałem o sobie; to prawdziwe błogosławieństwo zapomnieć przez innych o sobie. Kwiat nie dziękował mi za to, nie myślał o mnie; podziwiali go i chwalili. Byłem taki szczęśliwy, że jemu jest dobrze. Pewnego dnia usłyszałem, jak mówiono, że kwiat zasługuje na lepszą doniczkę. Rozbito mnie na dwoje; bolało to okropnie, ale kwiat dostał lepszą doniczkę, a mnie wyrzucono na podwórze, gdzie leżę jako stara skorupa – zostało mi jednak wspomnienie, którego nikt mi nie może wydrzeć.

³² H.Ch. Andersen, *Baśnie*, Warszawa 2010.

ZANIM PRZECZYTASZ...

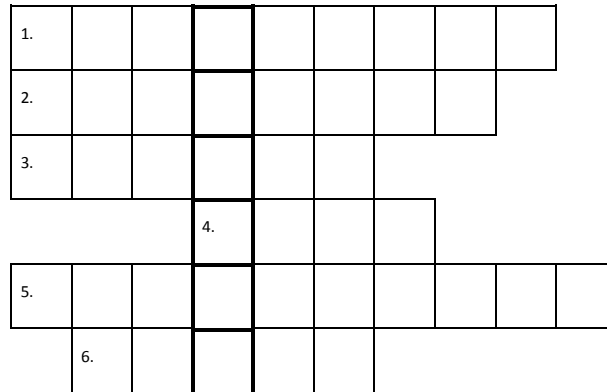
Zadania te można nazwać „ćwiczeniami na rozgrzewkę”, „na dobry początek”. Służą wprowadzeniu w tematykę lekcji, gdy uczeń nie zna jeszcze tekstu. Mają spowodować chęć poznania (przeczytania) utworów.

W babcinym kredensie (indywidualnie)

Rozwiąż krzyżówkę.

1. Stawia się ją pod filiżankę.
2. Mały talerz.
3. Dzbaneq do parzenia herbaty.
4. Podaje się w niej zupę na stół.
5. Pojemnik na cukier.
6. Kot pije z niej mleko.

Rozwiązanie:

1. PODSTAWKA 2. TALERZYK 3. IMBRYK 4. WAZA 5. CUKIERNICA 6. MISKA

Hasło: SERWIS

Wyrazem, który sprawi najwięcej kłopotów, będzie zapewne słowo „imbryk”. Sięgnięcie do tekstu pomoże uczniom odgadnąć nieznaną wyraz.

Bądź jak Andersen (indywidualnie)

Przeczytaj podane wyrazy i zastanów się, o czym może opowiadać baśń Hansa Christiana Andersena. Ułóż krótkie opowiadanie.

imbryk, kwiat, kobieta, skorupy

Zadanie uczniów polega na ułożeniu opowiadania z wykorzystaniem podanych wyżej wyrazów. Po prezentacji przez kilku uczniów wymyślonych historii naturalna stanie się chęć porównania swojej wersji z baśnią Andersena.

Synonimy (indywidualnie)

✂-----

Po jednokrotnym wysłuchaniu fragmentu baśni Hansa Christiana Andersena uzupełnij tekst odpowiednimi wyrazami. Jeżeli nie pamiętasz słów, które pojawiły się w utworze, wpisz inne wyrazy – tak, aby poszczególne zdania miały sens. Nie zostawiaj pustych miejsc.

Był sobie pewnego razu imbryk do, dumny z porcelany, z której był zrobiony, dumny ze swej szyi i z dużego ucha. Miał on szyję z przodu, ucho z tyłu i o tym wciąż; nie mówił zaś nigdy o pokrywcę, która była stłuczona i sklejana, co było brakiem, a mówi się o swych brakach, inni to przecież robią za nas. Filiżanki, garnuszek do śmietanki i cukiernica, cały do herbaty – całe to towarzystwo zwracało uwagę na pęknięcie pokrywki i rozmawiali o tym więcej niż o uchu i niezwyklej szyi; imbryk do herbaty wiedział o tym dobrze.

✂-----

Sprawdzenie poprawności wykonania ćwiczenia polega nie tylko na porównaniu odpowiedzi uczniów z baśnią Andersena, czyli sprawdzeniu, który uczeń ma najlepszą pamięć. Należy poinformować uczniów, że dobra odpowiedź to również taka, w której podają własne propozycje odpowiednich synonimów. Każdy wyraz wpisany tak, że zachowany jest sens wypowiedzi, to właściwa odpowiedź. Poszczególne propozycje uczniów można zapisywać na tablicy. Tworzymy w ten sposób listę wyrazów bliskoznacznych, a przez to bogacimy słownictwo uczniów. Mamy też możliwość zastanowienia się wspólnie z uczniami, które słowa najlepiej pasują do tekstu, w jakich sytuacjach przymiotnik lepiej zastąpić zaimkiem.

Antares (indywidualnie/zespołowo)

Ćwiczenia te wykorzystują metodę „Antares”, opracowaną przez Grażynę Giełdoń i Barbarę Romeyko-Hurko na podstawie propozycji Brigid Karlstad. Metoda ta jest używana przede wszystkim w pracy z dziećmi z dysleksją, ale można ją stosować w pracy ze wszystkimi uczniami. Każde ćwiczenie można również realizować osobno.

✂-----

Ułóż wyrazy z rozsypanki sylabowej.

bryk – im

cho – u

ta – her – ba

ce – na – por – la

rzy – to – stwo – wa

✂-----

Ćwiczenie to jest wykonywane przed przeczytaniem tekstu. Można je też zaproponować w trudniejszej wersji dla uczniów zdolniejszych.

Ułóż wyrazy z rozsypanki sylabowej.

her-	u-	-cho	im-	-ty	-bryk
-ba-	-ce-	-na	-rzy-	-la-	
por-	to-	-stwo	-wa-	-ta	

.....

.....

Wysłuchaj odczytanego przez nauczyciela fragmentu tekstu. Kłaśnij w dłoń, gdy usłyszysz któryś z wyrazów z ćwiczenia 1.

Nauczyciel odczytuje pierwszy akapit „Imbryka”.

Przeczytaj tekst i wykreśl wyrazy, które nie występują w baśni Hansa Christiana Andersena.

Był sobie pewnego razu imbryk do herbaty, dumny z porcelany, z której był **zrobiony/ulepiony**, dumny ze swej wysmukłej szyi i z dużego **ucha/brzucha**. Miał on **ramię/szyję** z przodu, ucho z tyłu i o tym wciąż mówił; nie mówił zaś nigdy o swej **pozytywce/pokrywce**, która była stłuczona i sklejona, co było wielkim brakiem, a **niechętnie/chętnie** mówi się o **swych/samych** brakach, inni to przecież robią za **nich/nas**. Filiżanki, garnuszek do **śmietanki/mleka** i cukiernica, cały serwis do **herbaty/kawy** – **małe/cale** to towarzystwo **kierowało/zwracało** uwagę na pęknięcie **pokrywki/pozytywki** i rozmawiali o tym więcej niż o **brzydkim/pięknym** uchu i **niezwykłej/niewielkiej** szyi; imbryk do herbaty **widział/wiedział** o tym dobrze.

Podczas realizacji trzeciego zadania uczniowie nie mogą zaglądać do tekstu. Po wykonaniu ćwiczenia należy omówić podobieństwa i różnice między poszczególnymi wyrazami, biorąc pod uwagę ich zapis, brzmienie i znaczenie.

AKTYWNE CZYTANIE TEKSTU

W starszych klasach nauczyciel zazwyczaj prosi uczniów, by samodzielnie przeczytali tekst. A szkoda, ponieważ głośne odczytanie tekstu – np. przez nauczyciela bądź wybranego ucznia – powoduje jego większe zrozumienie, szczególnie u uczniów słabych. Dlatego właśnie wydawnictwo Nowa Era, specjalnie dla nauczycieli uczących z serii „Słowa na start!”, przygotowało płyty z recytacjami utworów z podręczników w wykonaniu znanych aktorów.

Z kolei wiedza na temat multitaskingu, czyli typowej dla naszych uczniów zdolności (a być może nawet potrzeby) robienia kilku rzeczy jednocześnie, powinna przekonać nas do stosowania jak najczęściej aktywnego czytania – czytania z wykorzystaniem ruchu, efektów dźwiękowych, piktogramów.

Policz błędy (indywidualnie)

✂-----

Wysłuchaj tekstu czytanego przez nauczyciela. Następnie podkreśl wyrazy, które zostały zamienione podczas czytania na inne.

✂-----

Nauczyciel specjalnie odczytuje tekst z błędami, zamieniając niektóre występujące w nim wyrazy na inne – podobnie brzmiące lub synonimiczne. Uczniowie otrzymują kserokopie baśni i za każdym razem, gdy wyraz brzmi inaczej niż w oryginale, podkreślają go w swoim egzemplarzu tekstu. Następnie ustalają liczbę zmienionych słów.

Teraz ja (indywidualnie)

✂-----

Wstań z krzesła, gdy usłyszysz fragment tekstu, który jest zapisany na Twojej kartce.

✂-----

Nauczyciel rozdaje uczniom fragmenty tekstu, który za chwilę odczyta w całości. Ćwiczenie to, podobnie jak „Policz błędy”, wywodzi się z edukacji wczesnoszkolnej, ale z odpowiednim tekstem można je wykorzystać nawet na poziomie liceum. Szczególnym walorem tych ćwiczeń jest doskonalenie koncentracji.

PO PRZECYTANIU...

Zacznij od kontekstu (indywidualnie/zespołowo)

✂-----

Wyjaśnij znaczenie podanych wyrazów.

<i>imbryk, pokora, szczodrość, inwalida, nędzarz</i>
--

- Jeżeli nie wiesz, co oznacza dane słowo, poproś o pomoc koleżankę lub kolegę. Nie sięgaj od razu do słownika języka polskiego lub słownika wyrazów bliskoznacznych.
- Przeczytaj tekst ponownie. Gdy dojdiesz do wyrazu, który jest dla Ciebie niezrozumiały, spróbuj wyjaśnić jego znaczenie na podstawie fragmentu, w którym go użyto.
- Wyjaśnienia wyrazów, których nadal nie rozumiesz, poszukaj w odpowiednich słownikach.
- Ułóż zdanie z każdym wyrazem, którego znaczenie zostało wyjaśnione.

✂-----

Ten sposób pracy w praktyczny sposób pokazuje schemat dochodzenia do rozwiązania problemu bardzo typowego i częstego, jakim jest nieznanomość znaczenia słów. Ważne, by nie dawać gotowych rozwiązań, ponieważ nie zostaną one zapamiętane, a nam przecież nie na tym zależy. Zadania częściowo można wykonać samodzielnie. Wyjątek stanowi polecenie 1. – tu nauczyciel musi się zorientować, którzy uczniowie znają znaczenie słów i potrafią je wyjaśnić pozostałym.

Uczymy się na błędach (indywidualnie)

Odszukaj zdania fałszywe i popraw je tak, aby były zgodne z treścią baśni Hansa Christiana Andersena.

Imbryk do herbaty zrobiono ze szkła.

Pokrywka cukiernicy była stłuczona.

Garnuszek do śmietanki uważał się za króla stołu.

Imbryk został подарowany dzieciom z sąsiedztwa.

W imbryk wstąpiło nowe życie, kiedy stał się pudełkiem na klejnoty.

Według tego samego schematu uczniowie mogą ułożyć kolejne nieprawdziwe zdania. Zadaniem pozostałych uczniów będzie poprawienie fałszywych stwierdzeń.

Prawda czy fałsz (indywidualnie)

Wstaw znak X w odpowiednie rubryki tabeli.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Imbryk nie miał pokrywki.		
Uszkodzony imbryk подарowano biednej kobiecie.		
Imbryk został sklejonny i stał się ozdobą kuchni.		

Pamięć i logika (indywidualnie)

Ułóż zdania w kolejności, w jakiej pojawiają się w baśni. Nie zaglądamy do tekstu.

Napełniono mnie ziemią; dla imbryka znaczy to to samo co pogrzeb, lecz do ziemi włożono cebulkę kwiatu, kto ją tam włożył, kto mi ją подарował – nie wiem; ale był to dla mnie dar, wynagrodzenie za chińskie listeczki i wrzątek, za stłuczone ucho i szyję.

Cebulka leżała w ziemi, leżała we mnie, stała się moim sercem, moim żywym sercem, a przecież nigdy przedtem nie miałem takiego serca.

Był sobie pewnego razu imbryk do herbaty, dumny z porcelany, z której był zrobiony, dumny ze swej wysmukłej szyi i z dużego ucha.

Stał na nakrytym stole, podnosiła go w górę delikatna rączka; ale delikatna rączka okazała się niezręczna, imbryk upadł na ziemię, szyjka się stłukła, stłukło się ucho, o pokrywce nie ma co gadać, dość się już o niej mówiło.

Pewnego dnia usłyszałem, jak mówiono, że kwiat zasługuje na lepszą doniczkę.

Nazwali mnie inwalidą, postawili w kącie, a na drugi dzień подарowali kobiecie, która zebrała o łyżkę skromnej strawy; zszedłem do rzędu nędzarzy, stałem bez użytku w kącie; ale kiedy tak stałem, zaczęło się dla mnie lepsze życie; jest się czymś jednym, a nagle staje się zupełnie czymś innym.

Cztery w jednym (praca w grupach)

✂-----

Wykonajcie cztery polecenia. Rozwiązania zapiszcie w odpowiednich rubrykach tabeli.

1. Podajcie własną propozycję tytułu baśni Hansa Christiana Andersena.
2. Ułóżcie pytania dotyczące treści akapitu baśni.
3. Sformułujcie jedno stwierdzenie dotyczące akapitu tekstu. Możecie na przykład zapisać swoje przemyślenia po lekturze tego fragmentu lub przedstawić przesłanie, które z niego płynie.
4. Wymieńcie utwory o podobnej tematyce. Podobieństwo może dotyczyć bohaterów, ich historii lub przesłania tekstu.

Numer zadania	Odpowiedź
1.	
2.	
3.	
4.	

✂-----

W miejsce..... nauczyciel wpisuje: *pierwszego, drugiego, trzeciego* lub *trzeciego* (każda z czterech grup koncentruje się na innym akapicie utworu).

Tabela powinna być rozrysowana na dużych kartkach papieru, aby w czasie prezentacji efekty pracy grupy mogli przeczytać uczniowie z innych zespołów. W miarę możliwości warto wykorzystać wizualizer. Na pytania z polecenia 2. odpowiadają uczniowie z innych grup wskazani przez prezentera. Propozycje rozwiązania trzeciego polecenia można wykorzystać jako inspirację do dyskusji. Pierwsze i czwarte zadanie jest takie samo dla wszystkich grup. W drugim i trzecim poleceniu każda grupa zajmuje się innym akapitem.

Przykłady rozwiązań³³

Numer zadania	Proponowane odpowiedzi
1.	Wzloty i upadki, Sens życia, Nowe życie, Drugie życie, Nowa szansa, Drogi życia, Samotność,

³³ Autorami są uczestnicy kursu *Jak efektywnie planować pracę w szkole podstawowej kl. IV–VI w oparciu o nową podstawę programową wychowania ogólnego ze szczególnym uwzględnieniem edukacji polonistycznej – tworzenie własnych programów*, zorganizowanego przez Warmińsko-Mazurski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Elblągu.

	<p>Pokora, Wspomnienia imbryka, Lepsze życie, Przemiana, Niezwykły czajnik, Szczęście, W życiu piękne są tylko chwile, Mądry imbryk, O tym, co w życiu ważne</p>
2.	<p>Pytania dotyczące pierwszego akapitu. Z czego był dumny imbryk? Jak wyglądał imbryk? Na jaką wadę imbryka zwrócił uwagę serwis do herbaty? Co w swoim opisie pomijał imbryk i dlaczego?</p> <p>Pytania dotyczące drugiego akapitu. Co sprawiło, że imbryk czuł się królem stołu? Jak sam siebie oceniał imbryk? Jakim władcą był imbryk? Na czym polegała pokora imbryka? Za kogo uważał się imbryk? Jakie cechy swojego charakteru wymienia imbryk? Jaką funkcję pełniły cukiernica i garnuszek do śmietanki?</p> <p>Pytania dotyczące trzeciego akapitu. Jakie uczucia towarzyszyły imbrykowi, kiedy leżał na ziemi? Jak zachowywali się wobec niego inni? Co czuł imbryk po stłuczeniu ucha i szyjki? Kiedy zaczęło się dla imbryka lepsze życie? Co stało się imbrykowi? Jak nazwano imbryk po upadku na ziemię? Dlaczego wypadek pozostał na długo w pamięci imbryka?</p> <p>Pytania dotyczące czwartego akapitu. W co zamieniono imbryk? Czym stała się cebulka dla imbryka? Czym napełniono imbryk? Dlaczego imbryk był szczęśliwy? Dlaczego rozbito imbryk? Co było źródłem szczęścia dla imbryka?</p>
3.	<p>Jedno stwierdzenie dotyczące pierwszego akapitu. W życiu nie jest najważniejszy wygląd. Nie należy nikogo oceniać po wyglądzie. Patrz sercem.</p> <p>Jedno stwierdzenie dotyczące drugiego akapitu. Znaj swoje wady i zalety. Posiadanie pewnych cech pozwala nam myśleć, że mamy władzę i możemy dominować nad innymi. Nie jest łatwo dokonać obiektywnej samooceny. Znając swoje zalety, pamiętaj o własnych wadach!</p> <p>Jedno stwierdzenie dotyczące trzeciego akapitu. Nieszczęścia chodzą parami. Po każdej burzy wschodzi słońce. Zawsze można odnaleźć światło w tunelu. Różne są koleje życia. Nagle można się stać zupełnie czymś innym.</p> <p>Jedno stwierdzenie dotyczące czwartego akapitu. Kto uszczęśliwia innych, myśli nie tylko o sobie. Póki coś jest piękne, jest potrzebne. Warto żyć dla innych. Wspomnienia to dar, którego nikt nam nie odbierze.</p>

	W życiu piękne są tylko chwile. Nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło.
4.	Baśnie Hansa Christiana Andersena Zbigniew Rossa, <i>Czajnik</i> Wisława Szymborska, <i>Muzeum</i>

Zaimkowe pytania (indywidualnie)³⁴

✂-----

Ułóż sześć pytań do baśni *Imbryk*. Każde z nich powinno się zaczynać od zaimka wymienionego w wierszyku Rudyarda Kiplinga.

Sześciu przyjaciół człowiek ma.

Dzięki nim wie, co wie.

Zwą się: Co i Jak,

Dlaczego, Kiedy,

Kto i Gdzie.

✂-----

Dobrze postawione pytanie to połowa sukcesu w nauce – wiedza rozwija się dzięki umiejętności zadawania pytań. Dlatego tak ważne jest, by uczniowie samodzielnie układali pytania do tekstu.

Pytanie – odpowiedź (indywidualnie)

✂-----

Uzupełnij tabelę, dopisując brakujące pytania lub odpowiedzi.

Pytanie	Odpowiedź
	Imbryk był dumny ze smukłej szyi, z dużego ucha oraz z tego, że został zrobiony z porcelany.
	Pokrywka była stłuczona i sklejoną.
O czym niechętnie rozmawia każdy z nas?	
Dlaczego imbryk uważał, że jest królem stołu?	
	Pewnego dnia imbryk spadł na podłogę, co spowodowało, że stłukły się jego szyjka i ucho.
Co się stało z imbrykiem po tym, jak został uszkodzony?	
Co, według imbryka, jest ważne w życiu?	

✂-----

Pięć pytań (indywidualnie/zespołowo)

³⁴ G. Dryden, J. Vos, *Rewolucja w uczeniu*, Poznań 2000, s. 154.

1. Ułóż pięć pytań związanych z tekstem baśni.
2. Zapisz każde z nich na osobnej kartce. Pamiętaj, żeby podpisać je swoim imieniem i nazwiskiem.
3. Wrzuć kartki do pudełka. Podobnie powinni postąpić pozostali uczniowie w klasie.
4. Każdy z Was kolejno losuje po jednym pytaniu. Jeżeli bez zaglądania do tekstu odpowie na nie poprawnie, pozostaje w grze. Jeśli jednak jego odpowiedź będzie błędna, odpada z zabawy.
5. W zabawie przestaje również uczestniczyć uczeń, który błędnie sformułował pytanie.
6. Wygrywa ten, kto do końca utrzyma się w grze.

Teoretycznie można by poprzestać na pierwszym poleceniu. Jeśli jednak wprowadzimy element zabawy i konkursu do ćwiczenia, to stanie się ono dla uczniów dużo bardziej atrakcyjne. Pamiętajmy o nagrodach (nie zawsze muszą to być oceny). Jeżeli już koniecznie chcemy uprościć zadanie, proponuję zrobić to w sposób podany w ćwiczeniu „Trzy pytania”.

Trzy pytania (indywidualnie)

Ułóż trzy pytania dotyczące baśni *Imbryk*. Zapisz je na kartce.

Pytania mogą dotyczyć omawianego tekstu, konkretnego tematu lub zagadnienia. Nauczyciel zbiera kartki, a następnie je tasuje i ponownie rozdaje uczniom. Ochotnicy bądź osoby wyznaczone przez nauczyciela czytają pytania i na nie odpowiadają.

NA ZAKOŃCZENIE

IPW (Inny punkt widzenia) (indywidualnie)

Spośród wymienionych bohaterów baśni Hansa Christiana Andersena wybierz jedną postać i przedstaw historię imbryka z jej perspektywy.

cukierniczka, biedna kobieta, kwiat

Ciąg dalszy nastąpi (indywidualnie)

Wymyśl i opowiedz ciąg dalszy historii imbryka.

Porozmawiaj z... (indywidualnie)

Wyobraź sobie, że jesteś dziennikarzem, i przeprowadź wywiad z imbrykiem.

Baśniowa krzyżówka (indywidualnie)

✂-----

Ułóż krzyżówkę, której rozwiązaniem będzie nazwa jednego z bohaterów baśni Andersena. Hasła powinny dotyczyć utworu *Imbryk*.

✂-----

Jestem... (indywidualnie)³⁵

✂-----

Wciel się w dowolną postać z baśni *Imbryk* i odpowiedz na podane pytania.

1. Kim jesteś?
2. Co teraz robisz? (czynność)
3. Dlaczego to robisz? (przyczyna)
4. W jakim celu to robisz? Co chcesz osiągnąć? (motywacja)
5. Skąd wiesz, że takie zachowanie jest odpowiednie? (modele, wzory postępowania)
6. Jaka jest Twoja filozofia życiowa? (filozofia)

✂-----

RAFT (indywidualnie)

✂-----

Wciel się rolę wybranej postaci z baśni Hansa Christiana Andersena. Następnie napisz tekst skierowany do wyznaczonej osoby lub danego przedmiotu, zgodnie ze wskazówkami podanymi w tabeli.

Rola	Adresat	Forma	Treść
imbryk	uczniowie z Twojej klasy	zaproszenie	zaproszenie na herbatkę
imbryk	gospodyni	prośba	niewyrzucanie na śmietnik
imbryk	gospodarz	przepis	parzenie herbaty
kwiat	imbryk	podziękowanie	umożliwienie zakwitnięcia
cukiernica	redaktor gazety	list z opisem wydarzeń	wypadek imbryka

✂-----

Ćwiczenie uczy redagowania różnych form wypowiedzi. Technika stanowi połączenie bardzo lubianego przez uczniów wcielania się w rolę z mniej lubianym tworzeniem wypowiedzi, co w praktyce okazuje się skutecznym sposobem kształcenia umiejętności pisania.

³⁵ Pytania dramowe wg Dorothy Heathcote.

ZAŁĄCZNIK NR 2
TEST DIAGNOZUJĄCY PO III KLASIE SZKOŁY PODSTAWOWEJ,
PRZEPROWADZANY NA POCZĄTKU IV KLASY

Przeczytaj uważnie teksty i polecenia. Rozwiązania zapisz w wyznaczonych miejscach.

W zadaniach od 1. do 3. oraz 7. zaznacz właściwe dokończenie każdego ze zdań.

Tekst do zadań od 1. do 5.

Sławomir Grabowski, Marek Nejman

Kowalski, do tablicy!

Fragment

Przez wakacje szkoła właściwie się nie zmieniła. Wszystko było takie samo, ale jakby jednocześnie inne. Mury te same, ulubiony pies Dryndalskiego, Klejnot, też ten sam. Może tylko trochę chudszy. Nie miał go po prostu kto dożywiać na przerwach. Za to ściany pięknie odmalowane. Zniknęło pod farbą to i owo. Choćby ten napis w ubikacji: „Ulęgałka jest głupi”. Wszędzie też było dużo miejsca. Puste miejsce w gazetce szkolnej, puste miejsce na tablicy najlepszych uczniów.

„Co też mnie czeka w tym roku?” – zastanawiał się Jaś.

Przymknął oczy i ujrzał najpierw siebie na tablicy, potem w gazetce. Same duże zdjęcia. Prymus¹! Przodownik²! Kiedy otworzył oczy, zobaczył Ulęgałkę. Ulęgałka stał obok i studiował³ Kodeks Ucznia.

– Mam poważne wątpliwości dotyczące czterech punktów... i kilkunastu paragrafów⁴ – powiedział do Jasia.

„Chyba nie dam rady prześcignąć Ulęgałki. Muszę spróbować inaczej... Ale jak?” – pomyślał Kowalski.

– Kowalski! Zaraz lekcja – krzyknął Ulęgałka zobaczywszy, że Jaś znów zaczyna patrzeć rozmarzony w okno korytarza.

Jaś obrócił się niechętnie. Właśnie w tym momencie zobaczył siebie jako sportowego mistrza szkoły. „Trzeba się będzie nad tym zastanowić” – pomyślał i powłókł się do klasy.

¹ Prymus – uczeń odznaczający się najlepszymi postępami w nauce.

² Przodownik – osoba, która ma wyniki w jakiejś dziedzinie lepsze niż inni.

³ Studiować – tu: czytać coś uważnie, analizować jakiś tekst.

⁴ Paragraf – fragment tekstu, opatrzony zwykle znakiem § i kolejnym numerem.

1. Akcja opowiadania dzieje się [1 p.]

A. w czerwcu. B. w lipcu. C. w sierpniu. D. we wrześniu.

2. Klejnot to pies [1 p.]

A. Dryndalskiego. B. Ulęgałki. C. Jasia. D. Kowalskiego.

3. Rozmowa Jasia i Ulęgałki odbyła się [1 p.]

A. przed szkołą. B. w klasie. C. w szatni. D. na szkolnym korytarzu.

4. Postaw znak × w odpowiedniej kolumnie tabeli. [2 p.]

Informacja	Prawda	Fałsz
Przez wakacje szkoła została odmalowana.		
W ubiegłym roku szkolnym najlepszym uczniem był Jaś.		
Ulęgałka studiował regulamin klasy.		

5. Napisz, o czym marzył Jaś i dzięki jakim dwóm osiągnięciom chciał te marzenia spełnić. [3 p.]

6. Uzupełnij tabelę. [3 p.]

Wyraz	Liczba liter	Liczba głosek	Liczba sylab
chudszy			
wszędzie			

Tekst do zadań od 7. do 10.

Czesław Janczarski

Pamiętka z wakacji

Choć wczoraj było tu cicho,
dziś miły gwar jest przed szkołą.
Wróciły dzieci z wakacji
i rozprawiają wesoło.

Opowiadają przygody.
O, nie brak było ich latem!
I pokazują pamiątki,
zbiory naprawdę bogate.

Jola ma sto muszelek,
a każda prawie jest inna,
Basia przywiozła słonko,
które lśni złotem w bursztynach.

Jaś ma góralską ciupagę,
Staś – portret z kudłatym misiem.
– A co ty, Krysiu, przywiozłaś? –
pytają dzieci Krysię.

Zarumieniła się Krysia.
– Nie mam muszelki, bursztynu.
Mam za to adres Grażynki
i przyjaźń wielką, jedyną.

Będziemy do siebie pisać,
będziemy wspominać morze.
I to jest moja pamiątka,
którą z wakacji przywożę.

7. Przed szkołą jest wesoło, ponieważ dzieci [1 p.]

- A. wybierają się na wycieczkę. C. wróciły z wakacji.
B. jadą na wakacje. D. rozpoczynają ferie zimowe.

8. Połącz w pary pamiątki z imionami dzieci, które przywiozły je z wakacji. [2 p.]

Jola	góralska ciupaga
Jaś	sto muszelek
Staś	adres Grażynki
Krysia	portret z misiem

9. Co robią przed szkołą dzieci, o których mowa w wierszu? Ułóż zdanie, w którym wymienisz dwie czynności. [2 p.]

10. Czyja pamiątka różniła się od pozostałych? [1 p.]

11. Zapisz w kolejności alfabetycznej imiona dzieci wymienionych w utworze. [2 p.]

12. Gdzie poszukasz informacji na temat znaczenia wyrazu *ciupaga*? [1 p.]

- A. W słowniku ortograficznym.
- B. W słowniku języka polskiego.
- C. W encyklopedii sportu.
- D. W atlasie geograficznym.

13. Rozwiń zdanie tak, aby powstało zdanie pojedyncze rozwinięte. [1 p.]

Bartek czyta.

14. Określ rodzaje zdań. [2 p.]

A co ty, Krysiu, przywiozłaś?

zdanie _____

Zarumieniła się Krysia.

zdanie _____

15. Przynajmniej w pięciu zdaniach opisz swoją najpiękniejszą pamiątkę z wakacji. Może być ona wymyślona. [6 p.]

PRZYKŁADOWE KRYTERIA OCENIANIA

Numer zadania	Właściwa odpowiedź	Punktacja	Kryteria przyznawania punktów	Zapisy z PP												
1.	D	0–1	Za właściwą odpowiedź – 1 p.	2b												
2.	A	0–1	Za właściwą odpowiedź – 1 p.	1b												
3.	D	0–1	Za właściwą odpowiedź – 1 p.	1c												
4.	prawda, fałsz, fałsz	0–2	Trzy właściwe odpowiedzi – 2 p. Dwie właściwe odpowiedzi – 1 p.	1b												
5.	Np.: Jaś marzył o tym, by jego zdjęcie znalazło się na tablicy i w gazetce szkolnej. Mogło się to spełnić pod warunkiem, że zostanie najlepszym uczniem w szkole lub sportowym mistrzem szkoły.	0–3	Nazwanie marzeń Jasia – 1 p. Uzasadnienie, podanie dwóch warunków – 1 p. Poprawność językowa, ortograficzna i interpunkcyjna (dopuszczalny jeden błąd interpunkcyjny) – 1 p.	3a 3c 3f												
6.	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Wyraz</th> <th>Liczba liter</th> <th>Liczba głosek</th> <th>Liczba sylab</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>chudszy</td> <td>7</td> <td>5</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>wszędzie</td> <td>8</td> <td>5</td> <td>2</td> </tr> </tbody> </table>	Wyraz	Liczba liter	Liczba głosek	Liczba sylab	chudszy	7	5	2	wszędzie	8	5	2	0–3	Sześć właściwych odpowiedzi – 3 p. Pięć właściwych odpowiedzi – 2 p. Cztery właściwe odpowiedzi – 1 p.	3e
Wyraz	Liczba liter	Liczba głosek	Liczba sylab													
chudszy	7	5	2													
wszędzie	8	5	2													
7.	C	0–1	Za właściwą odpowiedź – 1 p.	1b												
8.	Jola – sto muszelek Jaś – góralska ciupaga Staś – portret z misiem Krysia – adres Grażynki	0–2	Cztery właściwe odpowiedzi – 2 p. Dwie właściwe odpowiedzi – 1 p.	2b												
9.	Np.: Dzieci rozmawiają wesoło i opowiadają o pamiątkach przywiezionych z wakacji.	0–2	Za każdą poprawnie podaną w zdaniu czynność – 1 p.	3a 3c												
10.	Od pozostałych różniła się pamiątka Krysi.	0–1	Za właściwą odpowiedź – 1 p.	1c												
11.	Basia, Grażynka, Jaś, Jola, Krysia, Staś	0–2	Za poprawne uporządkowanie alfabetyczne wszystkich imion – 2 p. Za poprawne uporządkowanie alfabetyczne czterech lub pięciu imion – 1 p.	1c												
12.	B	0–1	Za właściwą odpowiedź – 1 p.	1c												
13.	Np.: Bartek czyta ciekawą książkę.	0–1	Za dopisanie przynajmniej jednego określenia – 1 p.	3c												
14.	A co ty, Krysiu, przywiozłaś? – pytające Zarumieniła się Krysia. – oznajmujące	0–2	Za każdy poprawnie określony rodzaj zdania – 1 p.	3d												
15.	Tekst napisany zgodnie z poleceniem.	0–6	Zgodność pracy z tematem – 1 p. Uwzględnienie w tekście opisu pamiątki, np. kształtu, wielkości, koloru, materiału – 2 p. (za podanie tylko dwóch cech – 1 p.) Spójność wypowiedzi (praca nie jest chaotyczna) – 1 p. Poprawność językowa (dopuszczalne dwa błędy) – 1 p. Poprawność językowa i ortograficzna (dopuszczalne błędy: jeden ortogra-	3a 3f												

			ficzny i trzy interpunkcyjne) – 1 p.	
--	--	--	--------------------------------------	--